TEGHEN-VERGHIFT

TEGHEN EEN GROOTE PESTE VAN HET

CHRISTENDOM,

TE WETEN:

De Ydelheyt, Oneerbaerheyt, ende Overdaet der

VRAUWELYCKE KLEEDEREN

ENDE

CIERAETEN.

OP-GHEDRAGHEN

Aen mijn Doorluchtighſte ende Eerweerdighſte

HEEREN

AERTS-BISSCHOPPEN,

ENDE

BISSCHOPPEN

VAN HET NEDERLANT.

DOOR P. F. FRANCISCUS CAUVVE,

Minder-broeder Recollect.

TE GHENDT,

Ghedruckt by de HOIRS van IAN VANDEN KERCHOVE. Met Privilegie. 1676.

AEN MYN

Doorluchtighſte ende Eerweerdighſte

HEEREN

AERTS-BISSCHOPPEN,

ENDE

BISSCHOPPEN

VANDE

NEDERLANDEN.

Mijn Doorluchtighſte ende Eerweerdighſte Heeren,

Engheſien dat den H. *Gregorius* ſeght (*Homil.* 40. *in Evang.*) dat in de Heylighe Schrifture door de honden ſomtyts worden verſtaen de Predicanten, ſoo acht ick voor groote eere, te weſen een van V.V. Doorluchtighſte E.E. Evangeliſche Honden. Ende op dat ick dit verwyt vanden Prophete *Iſaias* niet en moet hooren, dat ick ben *Een ſtommen hondt, niet dervende baſſen*, (*Iſa.* 56.) ſoo is mijn voornemen noyt op te houden van baſſen teghen de wolven ende wolvinnen, die (ſoo ick met deerniſſe ſien) een groote neerlaghe doen in de kudden des Heeren aen V.V. ſorghe bevolen. De alder-ſchadelijckſte wolvinne acht ick de hedendaegh-

ſche onbeſchaemde lichtveerdigheydt der Vrauwen, die door hunne onbetamelijcke cieraeten, ende namentlijck hunne bloote aermen ende borſten, ontallijcke zielen verſlinden, voor welcke *Chriſtus* gheſtorven is, ende door gheheel ons Nederlant ſulck eenen brant van onkuyſcheyt ontſteken, dat ick ſegghen magh met den Prophete *Iſaias:* (*Iſa.* 1.) *Ten waere dat den Heere vande Heyr-leghers ons ſaet hadde ghelaeten* (te weten eenighe heylighe zielen) *wy ſouden gheweeſt hebben als een ander Sodoma, en Gomorha ſouden wy ghelijck gheworden hebben*, vermelt zijnde door het hemelſch vier. Want het is on-uytſprekelijck welck een corruptie de heden-daeghſche Mode, namentlijck de bloote borſten der Vrauwen, veroorſaken in alle ſtaeten, ſoo gheeſtelijck als werelijck. En deſe Peſte beghint ſoo ghemeen te zijn, dat ick ſegghen magh met *Tertullianus*, (*Apol. c.* 7.) *Ick ſien, datter tuſſchen Vrauwen met eeren, en publijcke Hoeren in de kleederen gheen verſchil meer en is ghebleven.*

Maer als ick hier teghen nu ontrent ſes Iaeren hebbe ghebaſt, ende gheroepen, ick hebbe ſoo weynigh ghevoordert, dat ick ſien, dat het gaet hoe langher hoe ergher. Waer van wel eenſdeels oorſaecke is, dat alle de Predicanten met ghelijcken jever hier teghen niet en predicken.

Mijn

Mijn Doorluchtighſte Heeren, hier ſiet Ghy-lieden wel, dat het luttel helpt dat eenen hondt baſt, is't datſe niet al ghelijck en baſſen: jae dit en ſoude noch niet ghenoechſaem weſen, ten waere dat de Herders met hunne ſtocken ter hulpe quaemen, ick ſegghe de authoriteyt van V.V. Doorluchtighſte E.E. die in deſe ſaecke meer kan doen, als hondert Predicanten. Veele Autheuren zijn van ghevoelen, datter gheen kleyne obligatie en is. *Marchant* ſeght, (*Tom.* 3. *Trib. ſacr. tract.* 8. *tit.* 2. *ſect.* 1. *quæſt.* 2.) dat de Biſſchoppen uyt kracht van hun officie, met alle moghelijcke middelen, ſchuldigh zijn te trachten tot de vernielinghe vande pompen des duyvels: onder welcke hy rekent den overdaedt ende lichtveerdigheyt der kleederen, aldermeeſt de naeckte borſten der Vrauwen. *Peuplus* ſeght, (*Brev. pract. Th. cap.* 20. *prop* 1.) Dat eenen Biſſchop kan ſwaerlijck ſondighen, is't dat door ſijn onachtſaemheyt ofte kleenmoedigheyt groote abuyſen in-cruypen onder het volck, daer hy de ſelve ſoude konnen beletten. Dat de teghenwoordighe Mode der Iouffrauwen een abuys is, ja een corruptie vande Chriſtelijcke Republycke, en moet niet beweſen worden, aenghеſien men lichtveerdigher, en ongheſchickter nauwelijcx ſoude konnen imagineren. En ſulck een Mode en kan noyt gheoorloft zijn door de ghe-

woonte: want ghelijck *Angelus V. Ornatus* met *Alexander Halenſis* ſeer wel ſeght: Sulck een ghewoonte is een bederf ofte abuys, ſtrydigh teghen de wet der naturen; ende overſulcx en kan ſy noyt gheoorloft weſen. Ten leſten, *Albertus de Albertis* leert, (*apud Dian. p.* 10. *tr.* 12. *reſ.* 30.) dat de Biſſchoppen ſchuldigh zijn op doodelijcke ſonde, de maniere van met bloote borſten te gaen, uyt te roeyen. Ick weet wel, dat ſommighe Autheuren zijn van ander ghevoelen: maer ick hope in dit Tractaet ſoo claerlijck te bethoonen dat ſy qualijck ghefondeert zijn, dat V.V. Doorluchtighſte E. E. hunne opinie voor peryckeleus zullen houden.

Hier toe betrouwe ick, zal een ſpoore gheven, het exempel van (ſaligher ghedachteniſſe) *Iacobus Boonen*, Aerts-Biſſchop van Mechelen, die een expres ghebodt heeft ghegheven aen alle Paſtoors, ende andere hem onderworpen, datſe aen gheen Vrauwen de H. Communie en ſouden gheven, die tot de ſelve met onghedeckte borſten quamen: ende dat volghens de Ordonnantie van *Vrbanus* den VIII. ghelijck blyckt uyt eenen Brief vanden Internuntius *Stravius*, ghegheven den leſten Maerte 1635. tot de Biſſchoppen van't Nederlant, aldus luydende:

Onſen Alder-heylighſten Vader is over eenighen tydt door mijne Brieven ghewaerſchouwt

ſchouwt gheweeſt, datmen nauwelijcx ſonder ſwaerlijck te vertoornen de Goddelijcke Majeſteyt, langher magh verdraghen den exceſſiven pracht, ende overdaedt van ſommighe Vrauwen deſer Landen: de welcke verghetende het deckſel, dat den Apoſtel in de Kercken hen heeft bevolen, haer niet en ſchamen met een onghemaniert ende dertel ghekleedtſel, met bloote borſten, met de locken op het voorhooft, ende kaecken ſlingherende, met kleyne plaeſterkens (die ſy *Mouchen* noemen) op hen aenſicht ende borſten gheplackt, met een alder-grootſte ſchandael hen in de Kercken verthoonen, ende alſoo oock derven gaen tot de vreeſelijcke Myſterien van het Lichaem ende Bloedt *Chriſti*, ende oock tot de Sacramentele Biechte. Alle welcke dinghen ſijne Heyligheydt ten hooghſten vervloeckende, heeft door Brieven vanden Alder-uytnemenſten ende Eerweerdighſten Cardinael *Barberinus*, ghegheven den 24. Februarij, ende den 3. Maerte, my bevolen, dat ick van een ſalighe ende bequaeme remedie, door welcke deſe abuyſen met den eerſten ſouden moghen uytgheroeyt worden, door de Ordinariſſen der plaetſen, ſoude doen voorſien. Daerom hebbe gheoordeelt V. E. te bidden, ende uyt den naem van Sijne Heyligheyt te vermanen, op dat V ghelieve de Overſten ſoo Eccleſiaſticke als Exempte, van alle

alle de Kercken, Capittels, Clooſters, ende andere plaetſen van deſe Diœceſe ernſtelijck te vermanen, ende oock door de Apoſtolijcke Authoriteyt te bevelen, datſe duſdanighe abuyſen niet alleen en ſwichten, maer oock, ſoo veel als't gheſchieden kan, beletten: gheen Vrauwen laetende komen tot de H. Tafel, noch in de Biecht-ſtoelen, noch oock (indien't moghelijck is) in de Kercken, ten zy datſe in hunne kleederen, ende gheheel de gheſtelteniſſe des lichaems zeeghbaer zijn, ende betamelijck. Dat oock de voorſeyde Overſten een alder-neerſtighſte ſorghe hebben, op dat de onbeſchaemtheyt, ende dertelheydt van duſdanighe Vrauwen, in de Biechten ende Sermoenen bequaemelijck ende ſcherpelijck beriſpt worde, ende de contrarie deught ghepreſen.

De voetſtapppen van ſijnen Voorſaet heeft ghevolght *Alexander* den VII. (*Inghelgr. in Feſto Aſc. Dom.*) den welcken in't ſaer 1656. heeft bevolen aen alle Predicanten, datſe gheweldelijck ſouden uyt-donderen teghen deſe Peſte; ende daer-en-boven heeft hy door ſijne abſolute authoriteyt, welcker gheen meerder en is op der aerden, bevolen aen alle Chriſtene Vrauwen, datſe die oneerbaere Mode van te gaen met bloote borſten, ſouden reformeren, naer het exempel vande Iouffrauwen van Peruſien, die ſolemnelijck in han-

den

den vanden Biſſchop daer van belofte ghedaen hebben, welcke ſy onderhouden.

Den ſelven jever is langhe te vooren gheſchenen inden H. Aerts-Biſſchop ende Cardinael *Carolus Borromæus*, die in ſyne Inſtructien tot de Paſtooren, (*Inſtruct. ad Paſt. p. 1. c. 13. & p. 2. c. 14.*) vermaent de Predicanten, datſe ghenduerighlijck ſouden roepen teghen den overdaedt der Vrauwen, ende nieuwe Moden, *Die tot ſachtigheyt, jae oock tot verweckſel der onkuyſcheyt gheinventeert worden.* Hy ſeght oock, dat dit abuys afgryſſelijck ghegroeyt is, door de ſchult vande Biechtvaders, die aen duſdanighe behoorden de Abſolutie te weygheren; *Is't dat hunne cieraeten tot oneerbaerheyt trecken: is't datſe door haer ſelven, ofte wel volghens het ghemeen ghevoelen der menſchen verwecken tot ſonde.* Iae op een ander plaetſe heeft hy abſoluyt verboden, ſegghende: *Dat men der Vrauwen biechten niet en hoore, die ſich met ceruſe beſtrijcken of blancketten, die pendanten draghen aen de ooren, die met lichte en ydele vercierſelen behanghen aenkomen, en om al met een woort te ſegghen, die gheen ſtille kleederen en hebben.* Dat meer is, den H. *Antoninus* Aerts-Biſſchop van Florentien, achte de Vrauwen die lichtveerdighlijck verciert ginghen, als oneerlijcke Vrauwen, en ſtricken vanden duyvel, en verboodtſe den in-ganck vande Kerck. (*Fab. Dom. 2. Adv. conc. 8.*)

Deſe exempels gheven te kennen, dat de opinie van ſommighe, die ſulcke cieraeten ende bloote borſten der Vrauwen excuſeren van doodelijcke ſonde, min waerſchynelijckheyt heeft als d'andere; aengheſien ſoo veel groote ende heylighe Prelaten hun ſoo ſtrangh ghetoont hebben teghen dit abuys: anderſins men ſoudeſe moeten oordeelen van ondiſcretie; welck verre zy van ons alleenelijck te peyſen.

Deſe ſaecke heeft oock gheroert gheweeſt in verſcheyden Generale Capittels vande Orden der Minder-broeders, namentlijck in't Iaer 1506. als wanneer te Roomen vergadert is een alder-generaelſte Capittel, niet alleen vande Minder-broeders, gheſeyt Obſervanten, maer oock van diverſche andere vergaderinghen, die leefden onder den Reghel van S. *François*, preſiderende twee Cardinaelen by laſte vanden Paus *Iulius* den II. In deſe groote vergaderinghe, in welcke ſonder twyfel waeren veele Mannen uytnemende in gheleertheyt, is een Ordonnantie ghemaeckt, ſeer wel over-een komende met den gheeſt vande vermelde Pauſen ende Biſſchoppen, die aldus luydt: (*Chronol. Hiſtoricolegalis in actis cap.45.*) *Aengheſien men nu dickwils in het Generael Capittel ghediſputeert heeft, raeckende de Abſolutie der Vrauwen curieusheden, overtolligheden, ende ydelheden van hunne cieraeten,*

ſommighe

sommighe segghen datse moghen gheabsolveert worden, andere het selve loochenende; ende veele van beyder zyden by-ghebrocht is gheweest; gheheel het Capittel Generael ordonneert, dat voortaen gheen Predickant nochte Biecht-vader, nochte Broeder van wat graedt ofte conditie hy is, zal derven absolveren in de navolghende casen, op pene van metter daedt berooft te worden van het Biechtvaerschap der Vrauwen: welcke casen zyn dese: Ten eersten, dat de Vrauwen die gaen verthoonende hunne borsten, niet en moghen gheabsolveert worden: Ten tweeden, dat de Vrauwen, die sich blancketten, niet en moghen gheabsolveert worden: Ten derden, dat de Vrauwen die ghebruycken vremt hayr, niet en moghen gheabsolveert worden: ten zy datse dat ghebruycken om te decken de caelheyt. Noch hier mede en meynen wy niet hunne ander ydelheden en dwaesheden te approberen; maer dat men voor als nu in de voorseyde casen niemant en zal absolveren. Noch wy en willen hier door niet vastelyck affirmeren, dat dit altyts doodelycke sonde is; maer dat het alsoo oorbaer is voor de Christelycke Religie, ende onse Familie: ende oock om dat alle die ydelheden voor-gheven eenighe oneerbaerheydt, ende onkuyscheydt, welcke wy schuldigh zyn te berispen, ende te verdoemen. Ende op datter gheen verstooringhe en ryse onder de Broeders, segghende, t'is doodelycke sonde, ten is gheen doodelycke sonde, gheheel het Ca-

pittel ordonneert , dat gheenen Broeder hem verſtouten zal te abſolveren in de voorſeyde caſen, ſonder te affirmeren dat het is doodelijcke ſonde, ofte gheen doodelijcke ſonde ; maer om dat het ſoo onder ons gheordonneert is, voor het ghemeen welvaeren van gheheel de Chriſtene Religie.

Hier ſtaet te mercken, dat aengheſien den H. *Gheeſt* byſonderlijck by-ſtaet ende regiert ſulcke groote Vergaderinghen, als is een Capittel Generael van een gheheel Orden, preſiderende de Pauſelijcke Legaten, hunne acten behooren by ons veel meer ghewichte te hebben, als de particuliere ſententien van eenighe, die ſoo abſoluyt, ende ſonder achterdencken derven affirmeren, dat in de ydelheden der Vrauwen, oock bloote borſten, gheen doodelijcke ſonde en is gheleghen ; jae by ſommighe oock gheen daghelijcxſche ſonde.

Ende ſiet eens met welck een achterdencken ende vreeſe het voorſeyt Generael Capittel ſpreeckt : *Noch wy en willen hier door niet vaſtelijck affirmeren, dat dit altijts doodelijcke ſonde is.* Noteert het woordeken *vaſtelijck*, waer mede te kennen gheven ſoo veel gheleerde ende Godts-dienſtighe Mannen, datſe gheneghen zijn tot de affirmative ſententie, hoe-wel ſy die niet vaſtelijck en derven houden ſtaen. Noteert oock het woordeken *altijts*, waer door ſy te kennen gheven, dat het dick-

wils

wils doodelijcke ſonde is, maer datſe niet en derven ſegghen dat het altyts doodelijcke ſonde is. Wederom als ſy ſegghen: *Alle die ydelheden voor-gheven eenighe oneerbaerheyt ende onkuyſcheyt, welcke wy ſchuldigh zijn te beriſpen, en te verdoemen.* Sy gheven claerlijck te kennen, dat alle die ydelheden, zijn uyt hun ſelven verweckſelen tot onkuyſcheyt, ende dienvolghens datſe niet en ſien, hoe ſy van doodelijcke ſonde konnen gheexcuſeert worden. Want ſy en gheven anders gheen reden waerom ſy verbieden de Biecht-vaders, datſe niet en ſouden ſegghen, dat het doodelijcke ſonde is of gheen, als op datter gheen verſtooringhe en ſoude ryſen door de diſputen.

Met de ſelve voorſichtigheyt ſpreeckt dat groot Licht vande Vniverſiteyt van Douay *Franciſcus Sylvius* (*Inſtruct. S. Caroli* 1. *p. nota ad cap.* 13.) *Al is het ſaecke dat het exces der cieraeten niet altyts en is doodelijcke ſonde, ende daerom eenen Biecht-vader voorſichtelijck moet handelen, op dat hy den Penitent niet wys en maeckt iet doodelijcke ſonde te zijn, dat gheen en is, en hem alſoo in eenen ſtruck doet vallen; nochtans zijnde den Biecht-vader van ſommighe curieuſe ghevraeght vanden naeckten hals ende borſten der Vrauwen, ende van andere nieuwigheden ende exceſſen, dat hy niet enckelijck en ſegghe datter maer daghelijcxſche ſonde in gheleghen en is, op dat de Penitenten dit hoorende,*

niet ſtoutelijcker en ſouden voortgaen in hunne exceſſen, en nieuwigheden inventeren met groot periyckel der zielen. Maer dat hyſe ſwaerlijck ende ernſtelijck vermaene, dat in die ydelheden oock wel ſomtyts maer daghelijcxſche ſonde en is; maer datmen oock dickwils doodelijck ſondight, en dat het een ſaecke is vol periyckel, ſoo van weghe der ghener die hier in excederen, ofte nieuwigheden inventeren, als van weghe de andere aen welcke men gheeft occaſie van ſondighen: en datmen daerom teenemael afſtant behoort te doen.

Dat deſen Autheur gheneghen is gheweeſt tot de ſententie die ſeght, dat in de bloote borſten gheleghen is doodelijcke ſonde, heeft hy oock ghethoont, approberende een Boecxken ghenaemt *Couvre-ſein*, ghemaeckt door eenen Canonick Theologael van Camerijck, in welck beweſen wort, dat de Vrauwen gaende met bloote borſten, doodelijck ſondighen, ende zijn incapabel tot de Abſolutie: ſtellende in ſijn Approbatie deſe woorden: *De Mode der Vrauwen gaende met bloote borſten, en is gheen mode vande Chriſtenheyt, maer van oneerbaerheyt, en onkuyſcheyt.* Het ſelve Boecxken is oock gheapprobeert van twee ander vermaerde Doctoren der ſelver Vniverſiteyt, te weten *Colvenerius* Cancellier, ende *Valentinus Randour* in't Iaer 1635.

Dit is het ghene dat ick in het teghenwoordigh

digh Tractaet voor my ghenomen hebbe te bethoonen, te weten, dat de Vrauwen gaende met bloote borſten, ofte met duſdanighe cieraeten, die alles gheconſidereert, krachtigh zijn, om de Mans-perſoonen te verwecken tot oneerbaerheyt, zijn in ſtaet van doodelijcke ſonde, ende veroorſaecken een ontallijck verlies der zielen; ſonder nochtans te verdoemen de Leeraeren, die anders van ghevoelen zijn: maer alleenelijck myn Bewysredenen voor-ſtellende; ende laetende V.V. Doorluchtighſte E.E. oordeelen, of ſy niet wel ghefondeert en zijn, en of ſy niet ten minſten en thoonen, dat myn ghevoelen veel waerſchynelijcker is, als het teghendeel. Waer door ick hope V. V. Doorluchtighſte E.E. te beweghen, om ter hulpe te komen onſen kleynen aerbeydt; die ſoo ick gheſeyt hebbe, niet en voorderen met ons baſſen, ten zy dat de Herders met hunnen Herder-ſtock, te weten de Biſſchoppelijcke authoriteyt, de wolven ende wolvinnen machtighlijck aentaſten, ende verjaghen: volghens het H. Concilie van Trenten, (*Seſ.* 25. *de Ref. cap.* 17.) dat de Biſſchoppen ghebiedt, *Datſe ſoo in de Kercke, als daer buyten, ſouden hunnen Graedt ende Orden voor ooghen hebben, ende alomme ghedachtigh zijn, datſe Vaders ende Herders zijn.* Ende in deſe qualiteyt roept tot V.V. den Apoſtel *Paulus* (*Act.* 20.) *Siet wel voor u, ende voor*

voor alle de Cudde, in welcke u den H. Gheest gheſtelt heeft Biſſchoppen, om te regieren de Kercke Godts, de welcke hy verkreghen heeft met ſyn Bloedt.

Door dit dierbaer Bloedt bidde ick V. V. Doorluchtighſte E. E. deſe ſaecke ter herten te trecken, ende ſoo veele als't moghelijck is, de boven-verhaelde Ordonnantie, ende begeerte vande Pauſen *Vrbanus* den VIII. ende *Alexander* den VII. te wercke te ſtellen, tot het uytroeyen van ſoo ſchadelijck ende verdoemelijck een misbruyck. T'is waer, dat hier in eenighe ſwarigheden zullen moeten overwonnen worden: maer die en zullen ſoo veele noch ſoo groot niet zijn, is't dat V. V. Doorluchtighſte E. E. de ſaecke ſoo verre te weghe gheweerdighen te bringhen, dat de Regulieren ende Magiſtraten mede wercken: de Regulieren volghens de voorghemelde Ordonnantie van *Vrbanus* den VIII. ende *Alexander* den VII. in alle Kercken ende Preeckſtoelen daer teghen roepende; in alle Biechtſtoelen de Abſolutie weygherende; aen alle Communie-bancken de H. Communie ontſegghende. Deſghelijcx de Magiſtraten een ſeker boete ſtellende teghen de Vrauwen ofte Dochters die gaen met bloote borſten, ende in lichtveerdighe cieraten excederen. Noch ſy en hebben gheen reden, om hen hier van te ontſchuldighen, ofte te allegeren eenighe onmoghe-

moghelijckheyt. Want ten eerſten, de Magiſtraten zijn ſchuldigh te doen onderhouden het Placcaet van Keyſer *Carel* den V. gheghe-ven te Bruſſel in't Iaer 1550. in welck hy verbiedt ten eerſten, aen alle oock Hertoghen en Princen, en hun Vrauwen en Kinders, goude ende ſilvere lakenen, ende alle andere ſtoffe ghemenghelt met goudt ofte ſilver, ofte verciert met goude ofte ſilvere paſſementen, frenien, &c. Ten tweeden, verbiedt hy, dat niemant en zal draghen mantels, juſtaucorps, kerels, keurſen van ſatyn, fluweel ofte damaſt cramoſyn, ten zy alleenelijck Hertoghen, Princen, Marquiſen, Graven, Barons, Rudders, en principale Officieren van het Hof, met hun Vrauwen en Kinderen. Ten derden verbiedt hy, dat niemant en zal draghen ſyden kleederen van minder prys, ten zy datſe zijn goede Edelmans: ende aen deſe verbiedt hy ſtranghelijck hunne ſyden kleederen te vercieren met linten, ſnoeren, frenien of paſſementen, oock alle nieuwe inventie: met welcke leſte woorden claerlijck verboden worden alle nieuwe Moden. Ten vierden ordonneert hy, dat de ghene die doen teghen dit Placcaet, zullen verbeuren de kleederen, ende een ghelt-boete betaelen, ſoo veele als de kleederen weerdt zijn. Welcke ghelt-boete de Kleer-maeckers, Kouſe-maeckers, Borduer-werckers, oock moeten betae-

len voor d'eerſte keer: voor den tweeden keer dobbel, met ſuſpenſie van hun ambacht: voor den derden keer moeten ſy onderſtaen arbitraire correctie, met beroovinghe van hun ambacht voor altydt.

Onſen P. *Marchant* ſeght ſeer wel (*To. 3. Trib. Sacr. Tr. 2. tit. 2. q. incid. §. 1. Reg. 3.*) Dat de Keyſerlijcke wetten teghen den overdaet der kleederen, zijn ghemaeckt door ingheven Godts, eñ der naturen, ende zijn eenighe verclaringhen ofte determineringhen vande wet der naturen: ende voor ſoo veel verobligieren ſy in conſcientie. Want Godt ende de nature vereyſchen tot een goede policie, datter in de Chriſtene Ghemeenten zy verſcheydentheydt der Staeten, ende dat de Staeten door kleederen onder malkander verſchillen: maer ſy en determineren niet, hoe een jeghelijck ghekleedt moet gaen naer ſynen ſtaet: dat doen de Keyſers ende Koninghen door hunne wetten: ende daerom aen de ghene dieſe niet en onderhouden, wordt gheſeyt vanden Apoſtel (*Rom. 13.*) *Die de overighe macht wederſtaet, die wederſtaet Godts ordonnantie:* ende konnen overſulcx doodelijck ſondighen, alſſe grootelijcx excederen. Welcke ſonden de Magiſtraten in het Oordeel Godts zullen gheweten worden, alſſe niet en trachten ſulcke Placcaten te doen onderhouden. Hoe veel te meer, als het exces niet alleen en ſtrydt teghen de Keyſer-

Keyſerlijcke Placcaten, maer oock teghen de Gheboden Godts, te weten als het oneerbaer is, ende tot oneerbaerheyt is verweckende, ghelijck de hedendaeghſche nieuwigheden, ende bloote borſten, die oorſaecke zijn van ontallijcke doodelijcke ſonden (ghelijck veele Mans-perſoonen door eyghen experientie aen hunne Biecht-vaders hebben beleden) voor welcke de Magiſtraten, maer alder-meeſt de gheeſtelijcke Herders voor het Oordeel Godts zullen moeten verantwoorden.

Noch de Magiſtraten en konnen gheen onmoghelijckheydt allegeren, ofte al te groote ſwarigheyt: want ſy hebben in onſe daghen ten tyde van Peſte de Vrauwen wel verboden met Faillien te gaen, op pene van een gheltboete, welck verbodt is wel punctuelijck onderhouden gheweeſt: waerom en ſouden ſy deſghelijcx niet konnen verbieden op pene van een ghelt-boete, dat gheen Vrauw-perſoonen en zullen gaen met bloote aermen, borſten, en halſen, ende met ander cieraten die oft lichtveerdigh zijn, oft ſtryden teghen het Placcaet van Keyſer *Carel*: ende dat punctuelijck doen onderhouden? Namentlijck om dat het ten uyterſten noodigh is, om de Ghemeente niet van een lichamelijcke, maer van een gheeſtelijcke Peſte te bevryen. De meeſte ſwaerigheden die de Magiſtraten hier

in misschien zullen ontmoeten, zijn in de eyghen Huysen van sommighe, te weten, dat dese noodighe reforme van hunne eyghen Huys-vrauwen ende Dochters zal moeten beghinnen. Maer dit is een swaerigheyt, die hen voor het Oordeel Godts niet en zal excuseren, maer dobbel culpabel maecken. Namentlijck om datse uyt kracht van hun officie schuldigh zijn het ghemeen welvaeren vande Republicke te beforghen, ende die te houden staen: van welcke den Keyser *Augustus* plagh te segghen: *Den overdaet van bancketten en kleederen zijn teeckens en voor-boden van een siecke ende vallende Republicke.* (*A. Lap. in c. 3. Isa.*)

Godt gheve dat dit Boecxken soo veel kracht magh hebben in hunne herten, als de Sermoenen van onsen S. *Bernardinus Feltrensis* vermochten in de herten vande Heeren van Perusien in't Iaer 1485. (*VVadd. ad an. 1485. n.9.tom.7.*) want soo hy met eenen grooten jever prack teghen de oneerbaere cieraten der Vrauwen, heeft hy verkreghen dat den Magistraet van die Stadt, door een publick ghebodt heeft een eerlijcker fatsoen van kleederen aen de Vrauwen gheordonneert, dat haer deckte tot de kinne toe, ende de handen: waer by den Bisschop van die Stadt voeghende sijne authoriteyt, verboodt de Biecht-vaders datse voortaen gheen Vrauwen d'Absolutie en souden

ſouden gheven, die het verboden ghekleedtſel noch ſoude ghebruycken. Dierghelijck effect hebben ghehadt de Sermoenen van onſen S. *Albertus Sarthianenſis*, (*VVadd. ad an.* 1434. *nu.9. tom.*5.) want den Prince van Ferraria door de ſelve beweeght zijnde, heeft ſtranghelijck verboden, dat gheen Vrauwe eenen ſteert ſoude ſlepen. En ſoo daer eenighe vande principale hem moeyelijck vielen, op dat hy hunne Huys-vrauwen en Dochters ſoude toelaeten ſteerten te ſlepen, hy antwoorde: Ick gheve conſent ſteerten te ſlepen aen alle de Vrauwen die willen voor Hoeren gheacht worden.

Ick betrouwe dat V. V. Doorluchtighſte E. E. door dit teghenwoordigh Schrift beweeght zijnde, niet min jever en zullen thoonen, als den voorſeyden werelijcken Prince ofte Magiſtraet, om ſoo ſchadelijck een Peſte vande Chriſtenheyt uyt te roeyen; namentlijck daer toe aengheport ende verſterckt zijnde door de authoriteyt van twee voorſchreven Pauſen: jae van *Chriſtus* ſelve, die in het Boeck der Openbaeringen (*Apoc.*2.*&*.3.) de Biſſchoppen noemt Enghels, welcker officie is, ſoo hy ſelve in't Evangelie te kennen gheeft, te weiren uyt het Rycke Godts alle ſchandalen. (*Matth.* 13.) *Den Sone des menſchen zal ſyne Enghelen ſenden, ende die zullen vergaderen van ſyn Ryck alle arghernijſſen* ofte ſchandalen,

ende die uytroeyen: Dit verhopende van V.V. Apoſtolijcken jever, zal bidden den Almoghenden Godt, ende Herder der Herderen, dat hy V.V. Doorluchtighſte E. E. bewaere in voorſpoedigheyt der zielen ende des lichaems, ende vergunne hier namaels de onſterffelijcke Croone, die bereydt is voor de ghene de hem lief hebben.

Approbatie vande Theologanten van d'Orden.

WY onderſchreven hebben neerſtelijck door-leſen het Boecxken wiens Tytel is: *Teghen-verghift teghen een groote Peſte van het Chriſtendom, &c.* ghemaeckt door den Eerw. *Pater Franciſcus Cauwe*, Minder-broeder Recollect, ende in het ſelve niet ghevonden het welck ſoude ſtryden teghen het oprecht gheloof oft goede zeden: maer ter contrarie oordeelen het ſelve nut, ende profytigh te weſen om wech te nemen het groot en onverdraghelijck misbruyck in Kleederen, en Palleerſelen der Jouffrauwen van deſen tydt, door de welcke, ſoo het te vreeſen is, veele zielen ghetrocken worden tot ſonden; daerom zal het ſelve moghen door den Druck kenbaer worden tot profyt en onderrichtinghe der Chriſtenen. Ghegheven tot Antwerpen in ons Convent der PP. Minder-broeders Recollecten den 14. Januarij 1676.

Fr. Petrus de Vrieſe, S. Th. Lector Iubilatus, & Prov. Cuſtos.

Fr. Iudocus Scaillet, S. Th. Lect. Iubil.

Licentia Reverendissimi P. Commissarij Generalis.

LIbellum cui titulus, *Teghen-verghift teghen een groote Peste, &c.* à Theologis Ordinis ex nostra cómmissione accuratè lectum, & approbatum, prælo committi ac luce publicâ donari permittimus, accedente Ordinarij Approbatione. Actum Antverpiæ 16. Januarij 1676. in Conventu nostro FF. Minorum Recollectorum.

F. G. Herincx, Commissarius Generalis.

APPROBATIE.

DIt *Teghen-verghift teghen een groote Peste van het Christendom, te weten de Ydelheyt, Oneerbaerheyt, ende Overdaet der Vrauwelijcke Kleederen, ende Cieraeten*, is een souvereyne remedie van dese alghemeyne doodelijcke Sieckte van onse Eeuwe; soo dat de welcke door dese medicyne niet en verquickt, ende gheneest, is aen het Gheestelijck Licht rebel, ende van t'leven der ziele als ghedesperéert; dienvolghende magh dit Boecxken als eenen gouden Medicyn-beker door den Druck publickelijck ghepresenteert worden. Ghegheven tot Brugghe den 16. October 1675.

I. Pynckel, Archid. Brug. Lib. Censor.

IMPRIMATUR.

Actum 6. Februarij 1676.

H. Hesius, Archid. Gand. Lib. Censor.

PRIVILEGIE.

CAREL by der gratie Godts, Koninck van Castillien, van Leon, van Arragon, &c. Grave van Vlaenderen, &c. Heeft aen de *Hoirs* van *Ian vanden Kerchove*, Gheswooren Boeck-druckers binnen der Stadt Ghendt, gheconsenteert ende toeghelaeten alleen te moghen drucken, verkoopen, ende distribueren in syne Landen van herrewaerts-over, den Boeck ghenaemt, *Teghen-verghift teghen een groote Peste van het Christendom*, &c. ghemaeckt door den Eerw. Pater F. *Franciscus Cauwe*, Minder-broeder Recollect, interdicerende ende verbiedende aen alle Druckers, Boeck-verkoopers, ende andere wie het zy, den voorseyden Boeck te drucken, verkoopen, ofte distribueren, op pene van confiscatie vande selve, ende daeren-boven t'incurreren de boete van dry guldens voor elck exemplaris, t'applicquieren als by t'selve Octroy. Ghegheven te Brussel den 21. April 1676. Gheparapheert, *De Pa. Vt.* Ende onderteeckent,

P. VAN ACHLEN.

TEGHEN-

TEGHEN-VERGHIFT
Teghen een groote Peſte van het
CHISTENDOM.

I. CAPITTEL.

De Vrauw-perſoonen die lichtveerdelijck verciert zijn, worden beteeckent door de Hoere van Babel, ende de Kalvers van Jeroboam.

NDer andere myſterieuſe viſioenen die den H. *Joannes* ghehadt heeft in het Ey-landt *Pathmos*, (*Apoc.* 17.) vertelt hy, dat hy gheſien heeft een Vrauwe ſittende op eenen rooden Draeck, vol naemen van blaſphemie, hebbende ſeven hoofden, ende thien hoorens. Ende de Vrauwe was ghekleedt in ſcharlaecken ende ſijde, ende verciert met goudt en perels, en koſtelijcke gheſteenten; hebbende eenen gouden Kelck in de handt, vol afgryſelijckheyt ende onſuyverheyt van haere onkuyſcheden.

P. *Matthias Faber* een treffelijcken Autheur van de Societeyt *Jeſu*, conſidererende dit viſioen, ſeght: (*Dom.* 2. *Adv. Th.* 2.) dat den overdaet der kleederen, anders niet en is, als den gouden Kelck vande Babylonſche Hoere, vol fenyn van onkuyſcheydt, welcken de Vrauwen haer ſelven onbetamelijck

vercierende, presenteren aen de Mans, om te drincken. Welck hy bevestight met dese woorden vanden H. *Chrysostomus*, (*Tom.5. Ser. Quod Reg. fæm.*) *Seght my, welcke straffen de Rechters? De ghene die drincken doodelijck fenijn, ofte die het inden Kelck minghelen, en gheven te drincken? Dat is het ghene ghy doet onsalighe: ghy hebt desen schadelijcken Kelck gheminghelt, ende ghegheven te drincken: ende den ghenen die ghedroncken heeft, is ghedoodt: en meynt ghy excusie te hebben, om dat ghy niet en hebt ghedroncken?* By welcke woorden voeght den voorseyden P. *Faber*, de Vrauwen minghelen ende presenteren dit fenyn aen de Mans, die sich hooveerdighlijck vercieren.

Ende op dat niemant en soude segghen, dat dit maer te verstaen is vande Vrauwen, die dat doen met quaede intentie: dat strydt ten eersten teghen reden; want de hooveerdighe cieraten zijn fenynigh independent vande intentie; want de ghene die door de cieraten in hunne ziele ghedoodt worden, en sien uwe intentie niet, maer alleenelijck uwe cieraten: waer uyt volght, dat het fenyn der zielen niet en komt uyt uwe intentie, maer uyt uwe cieraten: en oversulcx gheen intentie en kan u in dese saecke excuseren van ziel-moorderye. Daer-en-boven de voorseyde woorden vanden H. *Chrysostomus*, gheven dit oock claerlijck te kennen, door welcke hy niet en excuseert de ghene die het fenyn bereydt heeft, al is't dat sy daer van niet ghedroncken en heeft, dat is, niet en heeft ghedaen met den wille tot onkuyscheyt. Want het is ghenoech, dat sy door haer cieraet jemandt wetens doet vallen in onkuyscheyt.

Ja den selven H. *Chrysostomus* seght op een ander plaetse noch meer, te weten: *Dat de ghene die ydelijck*

lijck verciert gaet, om de ooghen der menschen op haer te trecken, al is't datse metter daedt van niemandt oneerlijck begheert en wordt, zal even-wel verdoemt worden, om datse het fenijn heeft ghepresenteert. (*Homil. de compunct.*)

Dese waerheyt bevestight den voorseyden P. *Faber*, uyt het Boeck Exodi, daer Godt seght: *Is't dat jemandt opent een cisterne, ofte put graeft, ende dien niet en deckt, ende daer in valt eenen os ofte esel; den eyghenaer van die cisterne zal de weerde van die beesten betalen.* Waer op hy voort-bringht een schoone uytlegghinghe vanden H. *Bernardinus*, (*Ser.* 46. *to.* 1.) segghende: *Sulck een cisterne wort onvoorsichtelijck geopent, als een Vrauwe met Hoersche palleersels verciert wordt. Want in de selve niet ghedeckt zijnde, valt eenen os ofte esel, als jemant door occasie van dese onbehoorelijcke ydelheyt valt in quaede begheerlijckheyt. In welcken ghevalle syne ziele zal ghe-eyscht worden uyt de handt van die Vrauwe, aenghesien sy hier toe gheeft een krachtighe oorsaecke.* Waer by voeght den selven *Faber*, dat al is't dat in dusdanighe cisterne niemant en valt, nochtans diese gheopent heeft, en zal niet vry wesen van sonde.

Den selven Autheur seght daer-en-boven in het selve Sermoen, dat inden overdaedt der kleederen zijn veele steen-klippen der zielen; want hy vermorwt den mensch, en treckt hem lichtelijck in onkuyscheyt: ende daerom noemt hy hem aldaer de moeder van onkuyscheyt; en in het navolghende Sermoen, den nest van onkuyscheyt, (*Auct. Fab. Dom.* 2. *Adv. Th.* 3.) daer by voeghende, dat een Vrauwe met lichtveerdighe palleersels verciert, is ghelijck het gulden Kalf van *Jeroboam*, waer mede ny de menschen afghetrocken heeft van Godt in afgoderye. Hy seght daer-en-boven, dat desen over-

daet is het gulden Kalf vande Woeſtyne, de moeder van afgoderye ende onkuyſcheyt: want van waer is dat gulden Kalf ghekomen, het welck de Iſraëliten aenbaden? Is't niet vande gouden pendanten der Vrauwen? *Aäron* ſmeetſe in't vier, en terſtondt is daer uyt ghekomen een gulden Kalf: alſoo (ſeght P. *Faber*) *Wordt ſeer lichtelijck, jae door een ſeker naturelijck ghevolgh, uyt de hooveerdighe cieraten ghegenereert het Kalf van onkuyſcheydt.* Waer mede over-een komt *Tertullianus*, (*Lib. de cultu fæm.*) ſegghende: *De gheneghentheyt om de menſchen te behaghen door het cieraet, en komt uyt gheen goede conſcientie; welck wy weten dat het is een naturelijcken aenlocker tot onkuyſcheyt.*

II. CAPITTEL.

Den overdaedt der Vrauwen cieraten, treckt de menſchen in gheeſtelijcke afgoderye.

DE H. Schrifture beſwaerende de ſonden vanden Koninck *Achab* (ſeght *Le Jeune to.8. ſerm. 66.*) ſeght, dat hy niet en was te vreden naer te volghen de ſonden ende boosheden van *Jeroboam*, die het volck des Heeren door ſijn gulden Kalvers hadde doen vallen in afgoderye; maer dat hy daer-enboven heeft ghenomen tot huys-vrauwe de goddelooſe *Jeſabel*, (3. *Reg.* 16.) die haer aenſicht blanckettende, ende haer hooft vercierende *à la garchette*, hem ſoo betooverde, dat ſy hem in meerder booſheden ende afgoderyen dede vallen als ſijne voorſaten. Ick derve ſegghen, dat de *Jeſabellen* van onſen tydt noch meerder goddeloosheyt veroorſaecken: want *Achab* en *Jeroboam* en hebben maer afgoden en Autaeren opgherecht op berghen ende in boſſchen,

boſſchen, oft ander plaetſen appaert : maer onſe Jouffrauwen doen ghelijck den Keyſer *Adrianus* en *Pilatus*, die hebben afgoden gheſtelt inden Tempel ende in het midden vande Sanctuarie : ende men magh ſegghen datſe doen die afgryſelijckheyt, van welcke *Chriſtus* ſpreeckt in het H. Evangelie, (*Marc.* 13.) *Als ghy zult ſien de afgryſelijckheyt der verwoeſtinghe ſtaende in de heylighe Plaetſe.*

Hoort hoe hier van ſpreeckt eenen uytnemenden ende Apoſtolijcken Predickant van onſen tydt, vermaert door heel Vranckrijck (*Le Jeune ibid. ſer.*55.) De hooverdye (ſeght hy) vervolght *Jeſum* tot in ſijn huys; ſy beſpringht hem tot in ſijnen throon; ſy braveert hem in ſijne teghenwoordigheydt; ſy ſpant uyt haere vendels in ſijn gheſicht, om hem te ſpyteren. Sy recht op Autaer teghen Autaer; ende dat in de Kercke *Chriſti*, ghelijck ſpreeckt den Heylighen *Cyprianus*. Siet daer is een ſteenen Autaer, op welcken den Prieſter offert tot Sacrificie aen den Levenden Godt, het Alder-heylighſte Lichaem van ſijnen Sone. Siet niet verre van daer eenen vleeſſchen Autaer, een ydele opghetoeyde Jouffrauwe lichtveerdelijck verciert, met bloote borſten ende aermen, met onghedeckten aenſichte, teghen het ghebodt vanden Apoſtel, (1. *Cor.* 11.) op welcken Autaer de Mans-perſoonen ſacrificeren hunne zielen aen den duyvel, door oneerbare gheſichten, ende begheerten. De cieraten van deſen vleeſſchen Autaer monſteren om ſchoonſt teghen de cieraten vanden Autaer *Chriſti*, (*Pſa.*143.) *Hunne dochters zijn opgheſet ende verciert, als een ghelijckeniſſe des Tempels.* Sathan die wilt hebben in ſijnen autaer gout, ſilver, en ſyde van alle couleuren.

Ghy zijt oorſaecke dat Lucifer braveert teghen Godt, ende ſich beroemende, verwyt : Men offert u

op dien Autaer van ſteen het ghene dat uwen Sone min gheacht heeft: maer men offert my op dien vleeſſchen Autaer het ghene hy meer bemint heeft. Hy heeft meer bemint ſijn gheeſtelijck als ſijn naturelijck Lichaem, de Kinders van ſijne Kercke, als ſijne eyghen Leden, de Chriſtene Zielen, als ſijn eyghen Bloedt ende Leven: want hy heeft ſijn naturelijck Lichaem ghelevert ter doodt voor ſijn gheeſtelijck Lichaem; hy heeft ſijne Litmaten laeten verſcheuren voor de Kinders van ſijne Kercke; hy heeft ſijn Bloedt gheſtort voor de zielen der Chriſtenen. Ghy hebt voor offerande op dien ſteenen Autaer ſijn naturelijck Lichaem; ende ick ontfanghe tot offerande op deſen vleeſſchen Autaer de kinders van ſijne Kercke, die is ſijn gheeſtelijck Lichaem: men offert u ſijn Bloedt; ende my offert men de zielen voor welcke het gheſtort is.

Ghy doet ghelijck *Diocletianus*, ende noch ergher, hy hadde doen op-rechten autaeren ende afgoden op alle Cruys-ſtraeten, publicke Plaetſen, ende Marckten vande Stadt; ende hadde ghedaen een verbodt aen alle perſoonen jet te verkoopen ofte te koopen, ſonder eerſt eenen afgodt aenbeden te hebben. Het was een groote tentatie; maer de Chriſtenen konden die ontgaen, hoe wel met groot onghemack. Sy konden hen onthouden in hunne huyſen, ende van hunne ghebueren de nootſaeckelijckheden wat dieder koopen alſſe op de Marckten wierden verkocht. Maer de Chriſtenen van deſen tydt zijn ergher gheſtelt: de vleeſſchen afgoden ontmoeten hun alomme op de Marckten, Straeten, publicke Plaetſen, particuliere Huyſen; jae het ghene ſchroomelijck is, oock in de *Heylighe Plaetſe*, in de Kercke, van welcke de Gheloovighe ſich niet en konnen abſenteren: daer vinden ſy het fenyn, verghift,

verghift, ende peste hunder zielen, daer sy expres ghekomen waeren, om te soecken gheestelijcke remedien. Godt beklaeght hem seer hier over by den Prophete segghende: *Sy hebben haere verarghernissen gheselt in't Huys daer mijnen Naem aengheropen is, om het selve te besmetten.* (*Jer.* 7.)

Indien ghy te vreden waert (ghelijck *Achab en Jeroboam*) afgoden op te rechten in on-heylighe plaetsen (seght *Le Jeune ib. serm.* 66.) u selven alleenelijck laetende aenbidden in de ballen en dansen, in comedien en compagnien, Godt-vreesende menschen souden die plaetsen schouwen, en doen ghelijck *Tobias*, van welcken de H. Schrifture seght: *Soo sy al ginghen tot de gulden Kalvers, welcke Jeroboam hadde ghemaeckt* (te weten in de bosschen) *hy gonck naer Jerusalem inden Tempel des Heeren.* Maer ghy-lieden stelt afgoden in het midden vanden Tempel, daer alle Gheloovighe zijn verobligeert te komen: ghy gheeftse daer occasie om Godt te vergrammen, daerse ghekomen waeren om hem te versoenen: ghy gheeftse occasie, om te ontheylighen sijn Huys, om te vervuylen sijne Sanctuarie, om te ontsteken sijne gramschap, om over hen te trecken sijne verbolghentheyt en wrake.

Ghy staet in de heylighe Plaetse vaster en obstinater teghen Godt, als den afgodt Dagon, die niet en konde blyven staen in de teghenwoordigheydt vande Arcke, maer is ghevallen ter aerden met het aensicht verre vanden Autaer tot aen de deure. Ghy ter contrarie gaet met opgheheven hoofde onbeschaemdelijck in de hooghste plaetse vande Kercke, gheheel by den Autaer, ten tyde van het Alder-heylighste Sacrificie, daer den waerachtighen Godt wordt aenbeden; op dat ghy in Godts plaetse, ten spyte van Godt, soudt aenbeden worden. En sien

wy het selve niet daghelijcx, dat de Jonckers, die hunne Puppen by de handt leyden tot by den Autaer, de selve daer aenbidden, stuypende tot de aerde, sonder hen te gheweirdighen met hun hooft de minste eerbiedinghe te bewysen aen den Autaer Godts, ende het *Alder-heylighste Sacrament.*

Doch dit is maer een aenbiddinghe die gheschiedt in passant: maer de inwendighe die is gheduerigh. (*Idem to.2. ser.61.*) Ende dese is't die ghy alder-meest soeckt: ghy komt in de Kercke gheheel by den Autaer, om in te nemen den Throon Godts, om hem daer uyt te smyten, ende u te stellen in sijne plaetse. Want den edelsten throon, de delicieuste plaetse, die Godt kan hebben hier op der aerden, is het menschens herte: het eenigh tribuyt dat hy vereyscht vande menschen voor soo veel weldaeden, die hy hen doet, is dat wy peysen op hem, dat wy verwonderen sijne volmaecktheden, dat wy ons herte vervullen met sijne liefde. Ghy wilt hem dese glorie ontstelen, ende hem berooven van dit contentement: ghy wilt dat de menschen met u besigh zijn, datse op u peysen, datse u verwonderen, u beminnen, u prysen, in plaetse van op Godt te peysen, hem te verwonderen, te beminnen, te loven, ende te dancken, oock in dien tydt ende plaetse, daerse alder-meest verobligeert zijn het selve te doen.

Alle doodelijcke sonden doen oorloghe teghen den Almoghenden Godt: doch andere, gheven hem eenigh trevis: sy en bevechten hem niet altyts, maer op seker tyden, plaetsen, ende actien. Waer vindtmen eenen gierighen soo onversadelijck, die doet eenighe woeckerye oft onrechtveerdighe traficke op den Paeschen-dagh? Waer vindtmen sulck eenen ghedespereerden moordenaer, die expres soude gaen willen moorden in de Kercke? Waer

vindtmen

vindtmen een onkuysch menſch ſoo onbeſchaemt ofte dertel, die ſoude willen hebben onkuyſche ghepeyſen in de H. Communie. Alleen deſe uwe ydelheydt verclaert opentlijck oorloghe teghen Godt, bevecht ende vervolght hem met vlieghende vendels in de heylighſte plaetſen, daghen, ende actien: op de Paeſche-daghen, Sinxe-daghen, Kerſt-daghen; oock in het Huys Godts, tot by den Autaer; oock gaende tot de H. Communie, uwe ydelheydt affronteert ende vergramt Godt meer als in eenen anderen tydt ofte plaetſe.

De pompe van uwe kleederen ende ontdeckte borſten verſtroeyen de omſtaenders, de ghene die bidden, die te Communie gaen, de ghene die uwe biechte hooren, die u de H. Communie gheven; en treckenſe af van Godt, om ſich te bekommeren met een vuyl gheraemte. Daer is een aerm Ambachtſman, die miſchien gheheel de weke op Godt niet en heeft ghepeyſt, noch ſijn ghebedt ghedaen en heeft, die den Sondagh houdt voor ſijnen biddagh: hy komt te Miſſe met deſe intentie, met goeden wille, om devotelijck te bidden. Als hy begonſt heeft, ghy komt erghens knielen in ſijne ooghen, in welcke den luyſter en alle die couleuren van u kleederen ſoo beghinnen te ſchemeren, en ſijn herte te vervullen, dat hem alle devotie ontvlieght: hy en kan niet eenen *Onſen Vader* leſen met aendachtigheyt; in plaetſe dat hy ſich ſoude bekommeren met Godt, hy is gheduerigh beſigh ontrent dien ſchoonen ghepareerden meſt-hoop.

Daer is eenen aermen ſondaer, die gheheel het Jaer Godt heeft vergramt: *Jeſus* verdraeght hem met ongheloovelijcke patientie, hopende dat hy ſich eens zal bekeeren: hy verwacht hem hier in het H. Sacrament gheheel het Jaer, dagh en nacht met

onuytſprekelijcke liefde ende bermhertigheyt. Is't dat hy hem oyt kan winnen ende beſitten ſijn herte, het zal weſen op den Paeſchen-dagh in de Heylighe Communie. Hy heeft ſich daer toe gheſtelt ende ghereedt ghemaeckt: tot deſen eynde heeft hy ghebiecht, hy komt op den Paeſchen-dagh te Miſſe om te communiceren, hy vindt u op ſtraete oft in de Kercke: hy ſiet uwe naeckte borſten: ſijn reſolutie die heel teer en delicaet was, valt met dit gheſicht gheheel in duyghen. Hy kryght een nieuwe quaede gheneghentheyt, hy conſenteert, hy doet met u overſpel in ſijn herte, hy gaet ſoo naer de Communie, ende ontfanght ſijnen Schepper tot ſijn verdoemeniſſe.

Daer is een devoot ende gheeſtelijck Mans-perſoon, die op eenen dagh van Onſe Lieve Vrauwe langhe heeft gheaerbeydt, om wat devotie by een te vergaderen: hy heeft s'daeghs te vooren ghevaſt, hy is vroegh opgheſtaen, hy heeft inwendigh ghebedt ghedaen, hy heeft in eenen gheeſtelijcken boeck gheleſen: daer naer vindt hy u inden Biechtſtoel, aen den Communie-banck, in het Sermoen: uwe ſchoonheyt ende cieraten gheven hem inden gheeſt twee oft dry fenynighe ſchichten: hy heeft een levende ende teere imaginatie: hy wort ghedwonghen gheheel den dagh, in plaetſe van op Godt te peyſen, te ſtryden om die quaede ghepeyſen te verſetten, die hem ſonder op-houden beſtormen. Want menſchen zijn menſchen, ende gheen Enghels: hoe ſuyver, gheeſtelijck, inwendigh, verſtorven, ende volmaeckt datſe zijn, ſy zijn van vleeſch en bloet, ſy hebben een ſinnelijckheyt, ende zijn de tentatien onderworpen. Hier hebben wy ghehoort het ghevoelen ende redens van dien grooten Predickant van Vranckrijck

Joannes

Joannes le Jeune: ende op dat niemant en segghe, dat dit Predickantsche exaggereringhen zijn, wy zullen het gaen beveſtighen met Schrifturen, Vaders, Theologie, ende Hiſtorien.

III. CAPITTEL.

De Vrauw-perſoonen ydelijck verciert, zijn ghelijck koſtelijcke kiſten of ſepulturen vol doodts-beenderen, ende ghelijck de tempels van Egypten.

MEn vertelt in de oude Hiſtorien dat eenen Koninck ghenaemt *Barlam*, ſoo hy op ſtraet ontmoete twee mannen qualijck ghekleedt en ſieckertieren, die Godt Lof-ſanghen ſonghen, gaende uyt ſijnen koets-waghen, heeftſe met groote ootmoedigheydt beyde omhelſt. De Hovelinghen ſich laetende voorſtaen dat dit was een groote kleenigheydt voor eenen Koninck, deden hunne klachten aen des Koninck broeder, die van hem ghevraeght heeft de reden van ſoo groote verootmoedinghe ende beleeftheyt tot die twee aermen. Den Koninck heeft hem willen antwoorden met deſe ſchoone ghelijckeniſſe: hy dede maecken vier kiſten, van welcke twee waeren verguldt, ende twee gheheel ſwart. In de vergulde kiſten dede hy legghen doodts-beenderen, ende heeftſe ghesloten met eenen gouden ſleutel. d'Ander twee dede hy vervullen met perels en koſtelijcke gheſteenten, ende heeft die ghesloten met grove koorden. Daer naer heeft hy gheroepen ſijne Hovelinghen, ende ghevraeght welcke kiſten ſy meer achteden. Sy hebben terſtont de vergulden kiſten ſeer gh'extimeert; maer de ſwarte ſeyden ſy onweerdigh te zijn in ſijn Paleys te ſtaen. Doen ſeyde den Koninck, ghy-lieden zijt bottericks,

bottericks, alleenelijck oordeelende naer den uytwendighen ſchyn, ende om te thoonen datſe waeren bedroghen, dede hy de kiſten open doen, die ſoo ſchoon vergult waeren, ende gheleyt: Deſe vergulde kiſten beteeckenen de ghene die uytwendigh ſeer trots en glorieus zijn in kleederen, maer van binnen zijn vol doode wercken ende vuyligheden. Daer naer doende openen de ſwarte kiſten, ſeyde: Deſe beteeckenen de ghene die uytwendigh zijn aermelijck ghekleedt, maer van binnen zijn vol deughden ende gaven Godts, die als perels en koſtelijcke gheſteenten hunne zielen wonderlijck vercieren: ende ſoodaenigh waeren ſy de welcke ick ſoo groote eere hebbe beweſen.

Naer het exempel van deſen Koninck, acht ick grootelijcx die Chriſtene perſoonen, die zijn ſimpel en ſlecht in hunne kleederen, ende meer eeren de Feeſt-daghen met vierighe acten van devotie, als met blinckende cieraten. Ter contrarie zal ick gaen bewyſen dat by naer alle de Jouffrauwen van onſen tydt, zijn ghelijck de voorſeyde vergulde kiſten, of volghens de ghelijckeniſſe die *Chriſtus* gheeft in't Evangelie, ghelijck witte ſepulturen, die van buyten ſchoon zijn ende blincken, maer van binnen zijn vol doodts-beenderen, afgryſelijcke vuyligheydt, ende ſtanck.

Den Koninclijcken Prophete *David* beriſpt ſeer ſcherpelijck eenighe perſoonen, die gaven aen hunne Dochters liberteyt ende gheldt, om ſich te kleeden ende vercieren naer haeren wenſch, welck ſy deden om der beſt: (*Pſal.* 143.) *Hunne Dochters zijn op-gheſet en rondom verciert, als een ghelijckeniſſe des Tempels.* En thoont datſe niet toe en behooren den waerachtighen Godt. Welcken Godt zullen wy dan ſegghen dat toe-behooren onſe Jouffrauwen vande

Franſche

Franſche Mode, welcker camers en lidecanten ſchoonder blincken als de Kercken, ende ſoo vercieren hunne lichaemen, datſe moghen om ſchoonſt monſteren teghen de Autaeren. Sy en moghen dan niet vergheleken worden by onſe Kercken, want ſy die verre te boven gaen; ende overſulcx en behooren ſy oock onſen Godt niet toe.

Den H. *Clemens Alexandrinus* verghelijcktſe beter by de afgodiſche Tempels der Egyptenaeren, ſegghende: (*L.* 3. *Pædag. cap.* 2.) By de Egyptenaeren zijn de Tempels uytwendigh ſeer koſtelijck met alderhande marbel-ſteenen, figuren, en colomnen verciert. Ende alſghe daer binnen gaet, het blinckter al van goudt en ſilver, en koſtelijcke gheſteenten, zijnde de plaetſe rondom behanghen met ghebordueerde tapitſen ende gordynen. Maer alſghe wilt ſien den Godt die daer ghedient wordt, eenen Prieſter u leydende achter den Autaer, heft op een gordyne; ende in plaetſe van eenen Godt te vinden, ghy ſiet daer een katte ofte ſimme, ofte crocodile, ofte ſerpent, oft eenighe ander beeſte. Deſe Tempels zijn onſe Jouffrauwen ghelijck, (ſeght deſen H. Vader) die ſich pareren met gouden oft ſilveren cieraten, die friſeren hunne locken, hun aenſicht blancketten, en anderſins ſich weten konſtelijck te deguiſeren, en rondom op te ſetten: waer in ſy inder waerheyt de Egyptenaeren navolghen, om Minnaers in het net te kryghen. Maer is't dat jemandt wilt conſidereren wat daer ſchuylt onder die ſchoone kleederen, cieraten, ende bevalligheden, in plaetſe van daer te vinden een ziele begaeft met het beeldt ende ghelijckeniſſe Godts, hy zal daer ſien de ghedaente van een ſchroomelijcke beeſte, ofte eenen duyvel, die in dat ſchoon fatſoen vande blinde Jonckheyt wort aenbeden.

Noteert

Noteert dat deſen H. Vader gheen mentie en maeckt vande naeckte borſten ende aermen, als van een ſaecke waer van men als dan niet en wiſte te ſpreken, maer alleenelijck van andere ydele cieraten: ende nochtans op het eynde beſluyt hy, dat dien draeck ofte ſerpent woonende in de ziele van die Jouffrauwe, haer transformeert in een Hoere: *Want* (ſeght hy) *t'en is gheen Vrauwen werck, maer Hoeren werck ſoo ſeer gheneghen te zijn om ſich ſelven te vercieren.*

P. *Matthias Faber* vande Societeyt *Jeſu* (*In Auct. Dom. 2. Adv. Th. 4.*) hadde den gheeſt van deſen H. Vader: want ghethoont hebbende dat de Apoſtelen *Petrus* ende *Paulus* ghebieden alle Chriſtene Vrauwen, datſe eerlijck ende ſtil ſouden weſen in hunne kleederen: ende dat den H. *Clemens* ghepreſen heeft de Spartaenen, datſe alleenelijck aen de Hoeren toe-lieten bloemighe kleederen, ofte van verſcheyden couleuren ende cieraten van goudt oft ſilver: ten leſten, dat de Hoere van Babylon was ghekleedt met ſcharlaken en ſyde, ende verciert met goudt, perels, en koſtelijcke gheſteenten: ſoo beſluyt hy, dat den ghenen die ſoude ſegghen, dat ſy die aldus verciert gaen, gheen Maeghden en zijn, maer Hoeren, haer gheen injurie en ſoude doen. Voor my ick derve wel ſegghen, datſe ten minſten ſuſpect zijn.

Met den ſelven gheeſt ſpreeckt P. *Berradius* van de ſelve Societeyt, (*To. 2. l. 8. cap. 11.*) want hebbende gheconſidereert de Hoere van Babylon op de voorſeyde Mode verciert, ſoo ſeght hy: Soo wordt Babylon verciert: ſoo worden verciert de Sonen ende Dochters van Babylon. Maer vande H. Kercke wordt gheſeyt: *Een Vrauwe bekleedt met de Sonne, ende de Maene onder haere voeten.* Dit is het cieraet

vande

vande H. Kercke, en van haere Kinders. Een goet Christen wordt ghekleedt ende verciert met den blinckenden glans der liefden Godts, ende andere deughden, en treedt al het goudt, perels, juweelen, en syden kleederen van Babylon onder de voeten.

Den voorseyden P. *Faber* gaet noch voorder: (*Ibid.Th.*3.) want op die woorden *Christi*: *Wien hebdy gaen sien? Eenen mensch met sachte kleederen?* Soo seght hy: *Jesus* wilt hier mede segghen, dat sulcke menschen inden Hemel niet ghesien en worden: want de sachtigheydt ende overdaet der kleederen *is onbequaem voor den Hemel.* Dit bevestight hy wederom, segghende: Sy en zijn niet ghescreven in den boeck des Levens van het Lam, aenghesien datse met hunne cieraten thoonen, datse sijne vyanden zijn.

Uyt alle welcke manieren van spreken volght nootsaeckelijck, dat in lichtveerdighe cieraten ordinaris doodelijcke sonde gheleghen is.

Dit moet nochtans al verstaen wesen vande cieraten ofte kleederen, die soo lichtveerdigh zijn, datse krachtelijck verwecken tot oneerbaerheydt, de ghene die kranck zijn in dese materie. Want dese zijn de kleene welcker verargherniſſe men schuldigh is te swichten. Ende uyt de belydeniſſe van dese krancke konnen de Biecht-vaders lichtelijck oordeelen, welcke cieraten soodaenigh zijn, datse, ghelijck ghesey t is, krachtelijck verwecken tot oneerbaerheydt, waer van hier naer besonderlijcker zal ghesproken worden.

IV. CA-

IV. CAPITTEL.

Dat ghebruycken lichtveerdighe cieraten is uytter naturen doodelijcke ſonde, wordt ten eerſten beweſen uyt de H. Schrifture.

UYt het ghene tot noch toe gheſeyt is, namentlijck in het eerſte ende tweede Capittel, kan een jeder lichtelijck verſtaen, dat de Hoerſche ofte lichtveerdighe cieraten der Vrauwen niet en konnen gh'excuſeert worden van doodelijcke ſonde: aenghеſien ſy door de ſelve willens en wetens preſenteren ſenyn, door welck de zielen ghedoodt worden, en openen den gracht in welcken de zielen vallen, en aftrecken de menſchen van Godt. Ick ſegghe *willens en wetens*: want ſy weten wel dat duſdanighe cieraten deſe kracht hebben, en ſy en willenſe evenwel niet laeten, meynende dat het ghenoech is gheen expreſſe quaede intentie te hebben: maer worden overtuyght door verſcheyden H. Schrifturen.

Ten eerſten ſeght *Chriſtus* in het H. Evangelie: (*Mat.* 18. *Luc.* 17.) *Wee dien menſch, door welcken verargherniſſe komt. Het waere hem beter datter eenen meulen-ſteen ghehanghen wierde aen ſynen hals, ende dat hy gheworpen wierde in de Zee.* Noteert dat *Chriſtus* hier ſeght, *Wee* (dat is een dreyghement van d'eeuwighe verdoemeniſſe) niet alleen aen den ghenen die jet doet, met intentie om ſijnen even naeſten te verargheren, maer oock aen den ghenen *door welcken verargherniſſe komt*, dat is, die jet doet, uyt welck hy weet dat verargherniſſe komt, al is't oock dat hy't niet en doet tot die intentie. Nu aenghеſien dat de Vrauw-perſoonen ghenoech weten,

oft

oft door experientie, oft om dat het ghenoech gheseyt wort op de Preeck-stoelen, ende elders, datse door ydele ende lichtveerdighe cieraten gheweldigh ontsteken het vier van onkuyscheyt onder het Christen Volck, ende aen veele soo gheestelijcke als werelijcke gheven krachtighe verweckselen ten minsten van stercke tentatien, diese seer qualijck konnen overwinnen: soo volght hier uyt onwederlegghelijck, dat aengh sien door haer verargherisse komt, sy onderworpen zijn den voorseyden *Wee* ofte maledictie *Christi*, en schuldigh zijn de eeuwighe verdoemenisse: ende oversulcx datse doodelijck sondighen.

Dit wort bevestight door het alghemeyn ghevoelen der Theologanten, (*Busenbaum de scandalo Sum. Dian V. scandal.*) (oock die zijn van contrarie opinie) dien een-stemmelijck segghen: Dat Christene Vrauwen gheen recht en hebben tot ydele ofte lichtveerdighe cieraten. Waer uyt ick maecke dit Argument: Het is het eendrachtigh ghevoelen der Theologanten, dat een Christen mensch oock dickwils schuldigh is te laeten jet tot welck hy recht heeft, ende dat in sy-selven goedt ende deughdelijck is, als daer door komt verargherisse van sijnen even naesten. Welck ghefondeert is op dese woorden vanden Apostel *Paulus*, (1.*Cor*.8.) *Is't dat de spyse mijnen Broeder verarghert, soo en zal ick geen vleesch eten inder eeuwigheyt, op dat ick mijnen Broeder niet en verarghere.* Item, *En wilt hem met uwer spijsen niet verderven, om den welcken Christus ghestorven is.* Daer naer, (*Rom.*14.) *En wilt om de spijse, Godts werck niet verderven. Alle dinghen zijn voorwaer reyn: maer t'is quaet voor een mensch die met verargherisse eet. T'is goet gheen vleesch eten, noch wijn drincken, noch t'ghene daer uwen Broeder hem aen stoot, oft daer*

by af verarghert wordt, oft kranck wordt. Ja dat meer is, veele Leeraeren segghen, datmen somtyts jet moet laeten dat gheboden is, als eenighe krancke daer uyt occasie nemen van verarghernisse: by exempel, dat een Vrauwe op dien Sondagh schuldigh is gheen Misse te hooren, als dit niet en soude konnen gheschieden, sonder haeren Man occasie te gheven van groote verstooringhe, ofte jemandt anders, die door haer ghesicht soude vallen in quaede begheerten. Want in sulcken ghevalle (segghen sy) het positif ghebodt van Misse te hooren, en verbindt niet, moetende wycken voor een ander meerder ghebodt vande wet der naturen, te weten, van sijn even naesten niet te verargheren.

Hoe veel te meer is een Vrauwe schuldigh ydele ofte lichtveerdighe cieraten af te laeten, door welcke niet eenen, maer by honderden verarghert ofte seer ghetenteert worden: aenghesien sy tot sulcke cieraten noch verbonden is door eenigh ghebodt, noch tot de selve heeft eenigh recht: ja selve sulcke cieraten noch goet, noch deughdelijck en zijn, maer metter daedt quaet, oock in haer selven, mits alle ydelheydt en lichtveerdigheydt quaet is. Ja al waere sy tot die cieraten verbonden door eenigh positif ghebodt, al hadde sy tot de selve eenigh recht, al waeren sy goet ende deughdelijck in haer selven, noch soude sy die moeten laeten, om te voldoen aen het strangh ghebodt der naturen van haeren even naesten niet te verargheren, ghelijck boven ghethoont is.

Dit gheconsidereert zijnde, seght seer wel Pater *Marckant*, (*To* 2. *Trib. tract.* 2. *tit* 3. *sec.* 2. *qu.* 1. §. 6. *dub.* 3 *reg* 6) Siet eens in welck een peryckel sy hun selven stellen, die aen andere occasie zijn van sonde, door wercken, woorden, teeckens; t'zy dat sy

sy d'intentie hebben ofte gheen intentie en hebben van sulcke occasie te gheven : als het maer en gheschiedt dat andere door hunne kranckheydt ofte broosheyt , uyt de voorseyde saecken occasie nemen van vallen.

Maer jemant zal segghen , de ghene die vallen in sonde door de lichtveerdighe oft ydele cieraten der Vrauwen , worden verarghert door enckele boosheyt , ende niet door kranckheyt , noch uytter naturen van sulcke cieraten : ergò , de Vrauw-persoonen aldus verciert , en gheven van haeren tweghe gheen ghenoechsame oorsaecke om doodelijck te sondighen : noch en zijn soo stranghelijck niet schuldigh te vermyden dusdanighe verargherniſſe.

Ick antwoorde ten eersten , dat dit eerste voorstel generalijck ghesproken , onwaerachtigh is , en strydigh teghen de experientie : want is't datter thiene zijn , die door het gheſicht vande lichtveerdighe cieraten der Vrauwen vallen uyt enckele boosheyt , daer zijnder hondert die vallen uyt enckele kranckheyt : ende dat uytter naturen van dusdanighe cieraten : welcke soo wy hier vooren ghesien hebben, van *Tertullianus* worden ghenoemt *Naturelijcke verweckſels ofte aenlockſels tot onkuyſcheydt.* Ende van P. *Matthias Faber* , den nest ende moeder van onkuyscheyt , ende het Kalf van *Jeroboam* , dat doet sondighen het Volck des Heeren ; daer by voeghende : *Met niet-met-alle ende seer lichtelijck , ja door een naturelijck ghevolgh komt voorts uyt het hooveerdigh ofte ydel cieraet het kalf van onkuyscheyt.*

Ick antwoorde ten tweeden , datmen volghens alle goede Theologie somtyts schuldigh is eenigh goet werck achter te laeten , om te vermyden de verargherniſſe , oock der ghener die uyt enckele boosheydt souden vallen : hoe veel te meer is een

Chriſten menſche ſchuldigh ſulcke ydelheden ende lichtveerdigheden te laeten, die ſelve niet gheoorloft en ſouden zijn, alwaer't dat door de ſelve niemandt verarghert en wierde.

Ten tweeden ſeght den H. *Gheeſt* door den mondt vanden Wyſen-man: (*Prov.*7.) *Siet daer een Vrauwe met hoerachtigh cieraet, bereydt om zielen te vanghen.* Deſe woorden beveſtighen immers claerlijck het ghene gheſeyt is: want ſy ſegghen, dat ſulcke cieraten zijn bereydinghen, ofte inſtrumenten, oft om eyghentlijcker te ſpreken, netten om zielen te vanghen. En zal een Chriſtene Vrauwe ſonder doodelijcke ſonde ſulcke inſtrumenten moghen ghebruycken, met welcke ſy hoort dat den duyvel zielen vanght, die *Jeſus* met ſijn dierbaer Bloedt ghekocht heeft? Dit zal hier naer beveſtight worden met ſchroomelijcke exempels.

Ten derden ſeght den Apoſtel *Paulus*, (1. *Tim.* 2.) *De Vrauwen zullen zijn in tamelijck* (ofte *ſtil* ende *eerbaer*) *habyt, met ſchamelheyt ende ſoberheyt haer ſelven vercierende, niet met ghevlochten hayr, ofte met goudt, ofte peerlen, ofte met koſtelijcken kleede: maer ghelijck betaemt Vrauwen die profeſſie maecken van godtvruchtigheyt door goede wercken.* Deſghelijck ſeght den H. *Petrus*, (1. *Petr.* 3.) *Welcker cieraet niet en zal uytwendigh zijn in't vlechten des hayrs, oft omhanghen van goudt, oft aen-trecken van overtollighe kleederen*, die maer en dienen tot pracht. Siet de Apoſtelen verbieden ghefriſeert hayr, ſy willen dat het hayr der Vrauwen niet uytwendigh gheſien en worde: ſy verbieden cieraten van goudt ofte perels: ſy verbieden koſtelijcke kleederen: ſy verbieden alle die verſcheydentheden ende behanghſelen, alle die vremde fatſoenen ende ſteerten der kleederen: *Indumenti veſtimentorum cultus.* Welcke woorden begrypen in't korte alle hunne ydelheden. Maer

Maer hoort eens hoe eenen ſekeren Autheur ſich draeyt en keert, om deſe H. Schrifturen krachteloos te maecken. Deſe Schrifturen (ſeght hy) oft ten zijn gheen gheboden: oft indien't gheboden zijn, ſy en raecken maer de ghene die haer vercieren met quaede intentie: ofte men moet ſegghen dat het in dien tydt ſoo noodigh was, tot ſtichtinghe der Heydenen. Wat vaſte waerheyt konnen wy uyt deſe woorden trecken? Ten eerſten, deſen Autheur thoont met ſijn variabel ſpreken, dat hy niet en weet oft een ghebodt is oft niet; daer nochtans een jeder die wat reden ghebruyckt, wel verſtaet, dat de Apoſtelen abſolut verbieden de voorſeyde cieraten.

Aengaende dat hy ſeght, indien de Apoſtelen aldaer gheven een ghebodt, dat het maer en raeckt de ghene die ſich vercieren met quaede intentie. Ick antwoorde ten eerſten, dat my dit dunckt een ſlechte reden: want is't dat die cieraten niet quaedt en zijn, ten zy alſſe ghebruyckt worden met quaede intentie, ten was niet van noode dat de Apoſtels ſulck verbodt ſouden doen, aenghefien dat alle ſaecken, oock die anderſins goet ende deughdelijck zijn, worden ongheoorloft, ende ſonde, alſſe gheſchieden met een quaede intentie. Ick antwoorde ten tweeden, datmen op ſulcke maniere uyt-legghende de H. Schrifturen, den wegh opent om alle andere gheboden der ſelver krachteloos te maecken: want en is dit immers niet verre ghefocht, datmen de woorden der Apoſtelen draeyt op de inwendighe intentie vanden menſch, daerſe alleenelijck luyden vande uytwendighe kleederen. Sy ſpreken dan van de ydele cieraeten, als die in haer ſelven quaedt zijn, independent vande goede ofte quaede intentie. Ghelijckerwys de gene die andere fenyn preſenteren, oft

die eene gracht openen in welcke de menschen konnen vallen, men vraeght niet met wat intentie datse dat doen, om dat het is in sy selven quaedt. Nu hebben wy boven gheſien uyt den H. *Chryſoſtomus*, ende den H. *Bernardinus*, (*Supr. cap.* 1.) dat de lichtveerdighe cieraten zijn fenyn door welck de zielen ghedoodt worden, en grachten in welcke sy vallen: ende daerom en isser gheen quaede intentie noodigh, om de selve quaedt te maecken.

Aengaende het ghene hy seght, dat indien het een ghebodt was dat de Apostelen gaven, dat het maer en was voor dien tydt, om de Heydenen te stichten: dat dunckt my wederom een seer slechten uytvlucht: want soo souden wy lichtelijck alle andere gheboden van onsen hals schudden. Daer-enboven, indien sulck een ghebodt dan noodigh was om de Heydenen te stichten, het en is nu niet min noodigh om de Ketters, Turcken, Joden, ende Heydenen te stichten, de welcke alsse sien ofte hooren dat de Christene Vrauwen soo ongheschickte-lijck ghekleedt gaen, spotten met de Christen Religie. Ja de Geuse Predicanten predicken hier teghen te Ardenburgh, ende te Sluys, ende elders, ende beveſtighen daer mede hun volck in hunne dolinghen. En of dit oock niet en waere, soo soude sulck een Apostolijck ghebodt noch ten uyterſten noodigh zijn, om de Catholijcken selve niet te verargheren; aengheſien de experientie leert, dat door de lichtveerdighe cieraten der Vrauwen gheheel de Christenheydt wordt bedorven, ende den brandt van onkuyscheyt in alle staeten gheweldigh wordt ontsteken. Men moet dan dese Schrifturen uyt-legghen met den gheest vande HH. Vaderen, onder welcke den H. *Gregorius* seght, (*Homil. 6. in Evang.*) *Dat niemandt en peyse dat in den overdaet ende vercie-*

vercieringhe der kostelijcke kleederen, gheen sonde gheleghen en is: want indien hier in gheen schult en waere, den Apostel en soude de Vrauwen den lust der kostelijcker kleederen gheensins verbieden.

Ten vierden, nergens en kanmen claerlijcker sien, als by den Prophete *Isaias*, (*c.* 3.) hoe seer dat Godt haet de lichtveerdighe cieraten der Vrauwen: *Om dat de Dochters van Sion* (seght den Heere) *hun selven verheven hebben, ende hebben ghewandelt met uytgheströeckten hals, ende winckten met haere ooghen ende ginghen met eenen ghemaeckten ganck; daerom heeft den Heere caluwe ghemaeckt het hooft der Dochteren van Sion.* Daer naer vertelt Godt in't particulier alle de cieraten welcke hy in haer verdoemt: *In dien dagh zal den Heere wegh nemen dat cieraet der schoenen, ende die maentjens, ende die hals-banden, ende die borst-cieraten, ende die arm-ringhen, ende die mitren, ende die vlechtscheytselen, eñ die been-cieraten, eñ die kleene ghevronghen ketenkens, eñ die rieckerkens, ende die oor-ringhen, ende die vingher-ringhen, ende die peerlen op het voor-hooft hanghende, ende die cierlijcke overkleederen, ende die mantelinkens, ende die lijnen doecken, ende die naelden, ende die spieghelen, ende die sweet-doecken, ende die huyven, ende die kerspen kelen. Ende daer zal zijn voor soeten reuck, stanck, ende voor den riem, een zeelken, ende voor het ghecrolt hayr, kaelheyt, ende voor den borst-lap, een hayren-kleedt. Ende uwe alder-schoonste Mans zullen met den sweerde vallen, en u stercke Mannen inden strijdt. Ende haer poorten* (te weten van Jerusalem) *zullen treuren, ende rauwe maecken; ende sy zal verlaeten op de aerde sitten.*

Hier segghen de Uyt-legghers, dat voorseyt wort de destructie van Jerusalem, tot straffe vanden overdaet ende lichtveerdigheden der Vrauwen ende Dochters vande Jodsche natie in hunne kleederen

ende cieraten: onder welcke P. *Cornelius à Lapide* ſeght (*In c. 3. Iſa.*) Is't dat de Vrauwen cieraten ende overdaet der kleederen eertyts in de Joden ſoo miſhaeght heeft aen Godt, ende gheſtraft is gheweeſt met de vernielinghe van een gheheele natie: hoe zal dit misbruyck nu mishaghen ende gheſtraft worden in de Chriſtenen? P. *Marchant* deſghelijcx conſidererende de voorſeyde dreyghementen ende ſtraffen Godts teghen de ydelheden vande Jodſche Vrauw-perſoonen, ſoo ſeght hy: (*To. 3. Trib. tract. 2. tit. 2. q. incid. §. 1. reg. 3.*) *Seght my eens, gy die deſe dingen ſoeckt te excuſerē van doodelijcke ſonde, of Godt onrechtveerdigh is, oft eenen Tyran, die ſoo groote wraken neemt om alleenelijck daghelijcxſche ſonden?* Want ghelijck hy in de ſelve plaetſe leert, dit is een generale reghel in de H. Schrifture, dat als Godt in de ſelve erghens teghen groote ſtraffen dreyght, het ſelve een teecken is van doodelijcke ſonde. Sulck een dreyghement gheeft hy wederom door den Prophete *Sophonias*, (*c. 1.*) ſegghende: *Ende het zal weſen inden dagh van des Heeren Slagh-offerande* (dat is den dagh des Oordeels, den dagh der wraecken) *dat ick zal viſite doen over alle de ghene die ghekleedt zijn met vremde kleedinghen*: te weten, naer de Mode van Egypten, Tyrus, oft Babylonien (ſeght P. *Faber*) en wy moghen ſegghen, naer de Franſche Mode, die een Peſte is van gheheel de Chriſtenheyt.

Hier zal jemandt vraeghen, iſſer doodelijcke ſonde gheleghen in elck van die voorſeyde cieraten in't particulier? by exempel, zal ick verdoemt worden om dat ick myn hayr friſere, en ghecrolde locken draghe? zal ick verdoemt worden, om dat ick valſch hayr ghebruycke? zal ick verdoemt worden, om dat ick pendanten draghe aen myn ooren? zal ick verdoemt worden, om dat ick koſtelijcke kleederen

draghe,

draghe, ghebruycke cieraten van goudt ofte perels, ofte ghekleedt gaen naer de Mode; ghelijck de voorseyde Schrifturen, Heylighe Vaders ende Leeraers schynen te kennen te gheven? Dit waer veel te rigoureus ghesproken.

Ick antwoorde, dat al is't saecke dat alle die ydele cieraten ende Moden quaet zijn, en vande Heylighe Schrifturen en HH. Vaders worden verboden; nochtans in elck cieraet in het besonder en is gheen doodelijcke sonde gheleghen, om datter gheen ghenoechsame materie en is tot een doodelijcke sonde. Maer om hier van een doodelijcke sonde te maecken, men moet de cieraten van een Vrauw-persoon al t'samen considereren: ende is't dat sy, alsoo ghenomen zijnde, oft in kostelijckheydt den staet van die persoone verre te buyten gaen, oft in ydelheydt soo uytmunten, datse krachtigh zijn, om de Mans-persoonen te verwecken tot quaede begheerten, dan is in de selve gheleghen doodelijcke sonde, en diese ghebruyckt is gheduerigh in staet van verdoemenisse, ende incapabel tot de HH. Sacramenten. Waer uyt ick besluyte, dat aenghesien datmen gheen cieraten oft Moden van kleederen en kan imagineren, die lichter, ydelder, ende aentreckelijcker zijn, als die de Jouffrauwen hedensdaeghs ghemeynelijck ghebruycken (ghelijck de Biechtvaders konnen weten, oft uyt eyghen experientie, oft uyt de belydenisse van andere) noch oyt sulck een exces buyten staet ghesien en is gheweest, aenghesien ghemeene Edelmans oft Koopmans Dochters nu ghekleedt gaen ghelijck Princessen: of de HH. Schrifturen zijn te vergheefs, en de HH. Vaders hebben ghedoolt; en de Kerckelijcke Historien hebben gheloghen, of veele Jouffrauwen van desen tydt gaet verlooren. Dit zullen de navolghende preuven noch meer beveestighen.

Voorts

Voorts als ick hier ſegghe, dat in de ydele cieraten in het particulier gheen doodelijcke ſonde gheleghen en is, dit en verſtaen ick niet vande bloote borſten (vande welcke in het 9. Capittel beſonderlijck zal gheſproken worden) om dat deſe naecktheden des vleeſch meer kracht hebben om de Mansperſoonen te tenteren, als alle de andere cieraten ende ydelheden t'ſamen ghenomen.

V. CAPITTEL.

Dat ghebruycken lichtveerdighe cieraten is uytter naturen doodelijcke ſonde, wordt ten tweeden beweſen uyt de HH. Vaders.

LAet ons nu komen tot de tweede preuve, te weten, de HH. Vaders, die zijn beſonderlijck van Godt verlicht gheweeſt, om de Chriſtenheydt te beſtieren naer den gheeſt *Chriſti*, ende het H. Evangelie: van welcke *Chriſtus* ſeght in't Evangelie: *Die u hoort, die hoort my*; laet ons dan *Chriſtum* in de HH. Vaders hooren ſpreken.

Den principaelſten ende meeſten vyandt van deſe ydelheydt is den H. *Cyprianus*, die in ſijnen Boeck vande kleederen ende manieren der Maeghden ſeght aldus: (*Lib. de diſcip. & hab. Virg.*) *Vercierde Maeghden hebben verdient leelijck en miſmaeckt te weſen. Die met ſyde ende ſcharlaecken ghekleedt zijn, en konnen met Chriſtus niet bekleedt worden. Die met goudt, perels, en juweelen verciert zijn, hebben de cieraten van hun herte, ende ziele verlooren.*

Wederom: *Is't dat ghy u ſelven koſtelijck verciert, ende ſoo in't openbaer gaet, de ooghen vande Jonckheyt op u aenlockt, de verſuchtinghen vande Jonghmans achter u treckt, helpt de ontuchtigheyt om te beghee-*

ren, en ontsteken het voedtsel van vleesschelijcke liefde: inder voeghen dat, al is't dat ghy niet ghedoodt en wordt (door actuël consent in eenighe doodtsonde) *ghy doodt nochtans andere, u selven ghevende als een sweerdt ofte fenyn aen de ghene die u aensien: ghy en kont gheensins gh'excuseert worden, als eerbaer van herten, ende suyver.* Hier spreeckt hy teghen de ghene, die oock sonder quaet eynde sich vercieren; thoonende dat het niet alleen schandaleus en is, maer oock teghen de reynigheyt.

Wederom seght hy: Dat de duyvelen de Vrauwen gheleert hebben sich blancketten, haer kaecken verwen, haer locken friseren, oft ander couleur gheven, ende door ander ydelheden hun hooft en aensicht deguiseren. Ende datse Godt injurie doen, willende reformeren, ende als verbeteren het werck dat hy ghemaeckt heeft: niet peysende dat het is t'werck Godts dat gheboren wordt, ende t'werck vanden duyvel dat verandert wort. Daer naer seght hy, datse ergher zijn als een overspeelster, door een heyligh-schendende vermetentheyt, bedervende het werck Godts, draghende in haer gheschildert ende ghecrolt hayr voor-teeckens vande eeuwighe vlammen. Ten lesten, besluyt hy aldus: *Ghy en zult Godt niet konnen sien, hebbende ooghen niet die Godt ghemaeckt heeft, maer die den duyvel beschildert heeft, van welcken ghy verciert zijnde, zult oock met hem eeuwelijck branden.*

Den H. *Gregorius Nazianzenus* schryvende teghen de Vrauw-persoonen, die sich hooveerdighlijck eñ ydelijck vercieren, seght: (*In Carm.contr.fur.mul.*) *De edele Vrauwen en ontfanghen van het gout, noch scharlaken, of syde, noch blancketsels, gheen cieraet; maer hun cieraet zijn schoone ende eerelijcke manieren, meest altijts t'huys te blyven, te spreken met Godt, ende de Heyligh-*

Heylighe Schrifturen, ſpinnen, of in de wolle wercken, de Dienſt-boden gadeſlaen, &c. Item, *Een Vrauw die gheneghen is tot het uytwendigh cieraet, het inwendigh veronachtſamende, is van binnen* Hecuba, *en van buyten* Helena: dat is ſoo veel als te ſegghen, van buyten is ſy ſchoon ghelijck eenen Enghel; maer van binnen in de ziele leelijck als eenen duyvel.

Den H. *Ambroſius* in ſijn vermaeninghe tot de Maeghden, leght haer voor ooghen de bovenſchreven Sententie Godts, door den Prophete *Iſaias*, daer de Deſtructie van Jeruſalem om de ydelheydt der Vrauwen wordt voorſeyt, ende voeght daer by: *Den H. Petrus heeft gheſeyt dat de Vrauwen cieraten moeten gheſocht worden, niet in ghevlochten ofte gherolt hayr, niet in goudt oft perels, oft koſtelijcke kleederen, maer in de ziele.* Ende op een ander plaetſe ſeght hy, (*In* 1. *Tim.* 1.) *Hoe meer een Vrauwe is blinckende voor de menſchen, hoe meer ſy wordt verſmaedt van Godt.*

Den H. *Auguſtinus* ſeght: (*De verb. Ap. ſer.* 18.) *Hoe meer men ſoeckt de cieraten des lichaems, hoe meer ſy beſchadighen en bederven de ziele: ende hoe min ſy gheſocht worden, hoe meer den menſch met goede manieren wordt verciert.* Den ſelven Leeraer ſeght met den H. *Cyprianus*: Dat de overtollighe cieraten zijn ergher als overſpel; want (ſeght hy) (*Lib.* 4. *de Doct. Chr. c.* 21.) *Ibi pudicitia, hic natura adulteratur*: in dien wordt de reynigheydt bedorven, maer in deſe wordt de nature bedorven, ofte vervalſcht.

Den H. *Clemens* verghelijckende de ydele Puppen by de tempels der Egyptenaeren, die van buyten koſtelijck verciert waeren: maer van binnen in plaetſe van een Godt, hadden verborghen een ſchroomelijcke beeſte, ſeght daer by: (*Lib.* 3. *Pædag. cap.* 2.) *Onder de cieraten en zult ghy niet vinden een*

beeldt

beeldt Godts, maer een beestelijcke ziele, een serpent dat daer in woont, ende haer met fenyn vervult. Dit serpent ofte draeck verandert de Vrauwen in Hoeren: want ten is gheen Vrauwen werck, maer Hoeren werck, die al te groote gheneghentheyt om sy selven te vercieren. Hier mede accordeert den H. *Cyprianus*, die seght: (*De hab. Virg.*) *De uytstekende kleederen, ende cieraten, ende aenlockſels der schoonigheden en betaemen niet, ten zy aen oneerlijcke Vrauwen, ende bordeel vodden: want by naer gheen en zijn kostelijck verciert, ten zy de ghene die de eerbaerheyt verachten.* Daer naer verghelijckt hyse by de Hoere van Babel, die sat op de sevenhoofdighe beeste.

Den H. *Hieronymus* verghelijckt de ghene die sich te seer vercieren ende proncken, by bordeelen, seghende: (*In epist. de vit. contub.*) *De swarte vercierde ende kraeckende schoontjens aenlocken de Jonghelinghen: het lijf wort nauw ghesloten, en de borstjens met een syn doecxken ghepraemt, op datse beter uytpuylen souden: de locken die slingheren op het voorhooft ofte de ooren: het mantelken ofte den sluyer die valt somtijts bezijden, op datmen het wit halsken ende schouderen soude sien, ende al of sy niet en wilde datmen't saghe, sy haest haer om te decken het ghene sy willens ontdeckt hadde. Ende als sy in't publick is, sy deckt haer aenschijn als door schaemte, ende door een bordeelen liste thoont alleenelijck dat ghetoont zijnde, meer kan behaghen.* Van sulcke seght hy tot alle Christene Vrauwpersoonen: (*Epist. ad Demet.*) *Vliedt de oneerbaerheyt van die Dochters, die vercieren haere hoofden, hun hayr laeten slingheren op het voorhooft, polisteren haer velleken, ghebruycken blancketsels, hebben smalle mauwkens, kleederen sonder ployen, ghefronselde schoen.* Dese dinghen en hebben noch gheen ghelijckenisse by de ydelheden van onse Jouffrauwen; ende nochtans

tans noemt hy de Dochters, die soo gonghen, oneerbaer, ende daer naer noemt hy haere cieraten: *Ignis Juvenum, fomenta libidinum, impudiciæ mentis indicia*: Het vier vande Jonghelinghen, voetsels van onkuyscheden, teeckens van een oneerbaer herte. (*In ep. ad fur.*)

Den H. *Chrysostomus* seght: (*Hom.* 30. *in ep. ad Rom.*) *En meynt ghy niet dat de duyvelen met die lichtveerdelijck verciert zijn, te doen hebben? Is't dat jemandt daer teghen strijdt, dat hy eens ontkleedt de zielen vande Vrauwen, die sich soo onbetamelijck draghen, ende hy zal sien dat den booſen duyvel gheweldigh met haer te doene heeft.* Dit alleen behoorde alle Vrauw-persoonen eenen schroom aen te jaghen, ende alle ydelheden te doen verlaeten.

Den H. *Petrus* Eremyt, zijnde besocht vande Moeder van *Theodoretus*, ende haer siende met pendanten aen d'ooren, met goude ketens, braceletten, toeren van perels, ende andere cieraten, met een gheblancket aensicht, met de locken beschildert, ende ghefriseert, ende met een syden kleedt van verscheyden couleuren, heeft tot haer gheseyt: Seght my eens Dochter, waer't dat een seer konstighen Schilder, ghemaeckt hadde een raer meesterstuck, ende dat stelde ten thoone: ende dat eenen Kladt-schilder by komende, daer in veele hadde te berispen, ende het werck willende verbeteren beghonste met sijn grof pinceel de winbrauwen langher te maecken, het aensicht witter, de kaecken rooder, de locken anders ghevlochten; en soude dien grooten Konstenaer gheen reden hebben van hem te stooren teghen dien plompaert, ende dat ontfanghen voor een groot affront, siende sijn werck met dat grof by-voeghsel heel verandert, ende bedorven? Ghelooft my, dat desghelijcx dien grooten

ten Konstenaer, die Hemel ende Aerde ghemaeckt heeft, ende met een onuytsprekelijcke wysheydt ghefatsoeneert het s'menschens lichaem, heeft groote reden om sich teghen u te stooren, om dat ghy, al of hy sijn werck niet wel ghemaeckt en hadde, hem schynt te willen verbeteren met u blancketsel, met u ghefriseert en gheschildert hayr, ende andere cieraten die ghy vande wormen en de aerde hebt gheleent. *En wilt dan het Beeldt Godts niet bederven, noch en soeckt niet by te voeghen het ghene hy seer wyselijck niet en heeft ghegheven, noch dese overspeldersche schoonigheydt inventeren, die eerlijcke herten bringht tot den val, of andere die het sien groote tentatien.* Sy is door dese ende dierghelijcke woorden soo beweeght geweest, dat al was sy noch seer jonck, te weten van 23. jaeren, sy t'huys keerende, alle haere cieraten wegh wierp, ende voortaen seer stil en godtvruchtelijck leefde. (*Theodoret. in Philoth.*)

Wy lesen oock in het leven vande H. *Pelagia*, dat soo sy voor haer bekeeringhe seer ydelijck ende ongheschicktelijck verciert in de Kercke quam, daer eenighe Godtvruchtighe Bisschoppen vergadert waeren, *Sy haer siende, hebben terstondt hunne aensichten versuchtende afghekeert, als van een aldergrootste sonde.* Laet ons by dese Bisschoppen voeghen eenen Paus, te weten, den H. *Gregorius den Grooten*, die seght: (*Hom. ult. in Evang.*) *Waer't datter in de cieraten van fyne en kostelijcke kleederen gheen sonde gheleghen en waere, het woordt Godts en soude soo uytdruckelijck niet segghen: Dat den Rijcken-vreck, die ghepijnight wiert in de helle, in't scharlaken en syde ghekleedt hadde gheweest.*

Ten lesten, laet ons hooren dien grooten *Tertullianus*, (*Lib. de hab. mul.*) die gheleeft heeft weynigh tydt naer de Apostelen, den welcken gheheele

boecken

boecken teghen dese Peste der Christenheyt heeft gheschreven; uyt welcke ick hier eenighe staeltjens zal stellen: *Ghy zijt* (ô Vrauwe) *de deure vanden duyvel, ghy hebt d'eerste de Weth Godts overtreden, ghy hebt den Man doen vallen, door u schult heeft oock den Sone Godts moeten sterven, en derft ghy noch peysen, om andere cieraten te begheeren, boven het vellen rocxken dat u Godt heeft ghegheven?*

Wederom: *Daer zijn twee soorten van cieraten der Vrauwen: d'eerste zijn gheleghen in goudt, perels, kleederen, ende andere vercierselen: de andere zijn gheleghen ontrent het hayr, het vel, ende andere deelen des lichaems, die de ooghen trecken* (by exempel de bloote aermen, borsten, &c) *d'eerste oplegghen wy de sonde van hooverdye, ofte eergierigheyt; de tweede van Hoererye.*

Wederom seght hy: (*Idem lib. de cultu fæm.*) Dat sulcke cieraten niet en zijn van Christenen, maer van Heydenen, en van slaven der duyvelen.

Wederom: *Die gheneghentheydt om te behaghen door het cieraet, en komt uyt gheen goede conscientie; aenghesien wy wel weten, dat het cieraet is een natuerlijcken aenlocker tot onkuyscheyt.*

Wederom: *Waerom willen wy eens anders perijckel wesen? Waerom willen wy een ander quaede begheerten in-gheven? Hoe kan sy onghestraft wesen, die oorsake is van jemandts verlies? Want hy sterft naer de ziele door uwe schoonigheyt, ende ghy zijt hem een sweerdt gheworden.* Hier by passen seer wel dese woorden vanden H. *Chrysost.* tot sulcke Vrauw-persoonen: (*March. tom. 3. Trib. tr. 2. tit. 2. qu. incid.*) *Waerom onsteeckt ghy het vier? Hoe meynt ghy suyver van sonde te wesen, daer eens anders val u werck is? Ghy hebt het sweerdt ghewet, ghy hebb'et in de handt ghegheven; ghy hebt verghift bereydt ghemaeckt: hoe zult ghy dan de straffe van ziel-moorderye ontgaen?* Wat

Wat dunckt u Christelijcken Leser, en gheven alle die HH. Vaders niet claerlijck ende eendrachtelijck te kennen, datmen door de ydele cieraten der Vrauwen doodelijck sondight? Want hoe souden sy derven segghen dat de Vrauwen door hunne ydele cieraten Godt affronteren, hoerachtigh zijn, slaven vanden duyvel, ergher als overspeelsters, van quaede conscientie; dat hunne cieraten zijn sweerden ende fenyn met welcke sy de zielen dooden: ten lesten, datse met den duyvel den inventeur van die cieraten, zullen eeuwelijck verbrandt worden: hoe souden die HH. Vaders soo derven spreken, waer't dat in de selve cieraten gheen sonde, ofte ten hooghsten maer een daghelijcxsche gheleghen en waere; ghelijck sommighe hedensdaeghs, de menschen soecken wys te maecken.

Maer hoort eens, hoe een van dese de authoriteyt der HH. Vaderen soeckt te ontvluchten, ende te verdraeyen, ghelijck hy hier vooren de HH. Schrifturen sochte krachteloos te maecken. Ten eersten, seght hy opentlijck teghen de HH. Vaderen, dat sulcke cieraten niet schandaleus en zijn, dat is, datse gheen sweerden noch fenyn en zijn om zielen te dooden; datse gheen naturelijcke aenlockels en zijn tot onkuyscheyt: waer uyt volght, dat soo veele HH. Vaders in dese saecke leelijck moeten ghemist hebben. Welck ghepeys verre zy van alle goede Catholijcke herten: want het eendrachtigh ghevoelen der HH. Vaderen is by naer soo veele als een Artyckel des gheloofs: ende daerom is't seer periculeus van sulcke Leeringhe af te wycken: namentlijck alsse bevestight wordt door claere Schrifturen, Experientien, ende Historien, die hier naer zullen voor-ghebrocht worden.

Ten tweeden seght hy, dat den H. *Cyprianus* in de

bovenschreven Sententien spreeckt vande ghene die hunne cieraten ghebruycken met quaede intentie om andere te verwecken tot oneerbaerheydt, ofte tot verachtinghe Godts. En is dit niet de Leeringhe der HH. Vaderen ghewelt aen doen, ende die trecken tot eenen sin die opentlijck strydt teghen hunne woorden? Het waere beter te segghen, dat den H. *Cyprianus* hier in ghemist heeft, als sijne Leeringhe soo opentlijck te verdraeyen tot eenen contrarien sin; want dit is de Ketters occasie gheven om op de selve maniere alle andere Sententien der HH. Vaderen te verkeeren tot eenen sin die't hun belieft. Leest, en her-leest de Sententien vanden H. *Cyprianus* in't beghinsel van dit Capittel ghestelt, en ghy zult sien de trauweloosheydt van dien Autheur: want t'is soo verre van dat desen H. Vader soude verheyschen een quaede intentie om andere te trecken tot onkuyscheyt, ofte Godt te verachten; dat hy teenemael contrarie te kennen gheeft met dese woorden: *Al is't dat ghy niet ghedoodt en wort* (te weten naer de ziele, door quaede intentie ofte begheerte) *ghy doodt nochtans andere, u selven ghevende als een sweerdt ofte fenijn aen de ghene die u aensien.* Item met dese woorden: *Noch ghy en kont niet gh'excuseert worden als eerbaer van herten, en suyver.* Wat is dit anders te segghen, als dat sy sulcke cieraten ghebruyckende, gheensins en kan gh'excuseert worden, al seyde sy datse eerbaer van herten of suyver van intentie waere.

Ten lesten, hy en doet desen H. Vader niet alleen stryden teghen sijn selven, maer oock teghen de rechte reden, want aenghesien dat hy seght, dat dese cieraten zijn sweerden en verghif door welcke de zielen ghedoodt worden, is't dat hy leert datmen door de selve gheen sonde en doet, al is't datmen

andere

andere daer mede doodt, ten zy datmen heeft een quaede intentie: het is al ghelijck al of hy seyde: Den ghenen die een ander fenyn gheeft te drincken, ofte hem plant een sweerdt in sijn herte, hy en doet gheen sonde, ten zy dat hy dat doet met quaede intentie.

Maer laet ons teghen desen Autheur eens stellen een van d'eerste Predickanten van onsen tydt, te weten *Joannes le Jeune*, een oprecht Apostolijck Man, den welcken aldus seght: (*P.* 8. *Ser.* 69.) Ghy seght my Jouffrauwe, dat het uwe intentie niet en is (te weten, dat andere sondighen door het ghesicht van uwe cieraten) datghe gheen quaet en peyst; dat het maer en is eenighe ydelheyt; datghe maer en soeckt hier door te trecken een goet paer tot een eerlijck houwelijck. Ondertusschen by honderden zielen gaen verlooren door dese uwe ydelheyt ende ghemeynde goede intentie: ende (ghelijck hy in een ander Sermoen seght) om eenen Man te winnen, ghy doodt wel hondert andere. Wat seghdy vande ghene die traficquieren met den grooten Turck, die hem verkoopen oft leveren musquetten ofte andere wapens? Sy en hebben gheen quaede intentie: sy en willen niet dat den Turck die ghebruycke teghen de Christenen: sy en soecken maer hun koopmanschap te verkoopen, en daer vooren ghelt te kryghen. Laeten sy daerom qualijck te doen, Godt te vergrammen, ende te vallen in de excommunicatie vanden Paus van Roomen? Ghy en gheeft gheen wapens aen den grooten Turck om te dooden de lichaemen der Christenen; maer aen den heere vanden grooten Turck, te weten den duyvel, om te dooden de zielen der Christenen. En meynt ghy niet dat dit gheblancket aensicht, dat ghefriseert hayr, die bloote borsten ende aermen,

die ghemaeckte gesten, die gheaffecteerde manieren van spreken, &c. zijn soo veel sweerden ende schichten des duyvels, welcke hy ghebruyckt om zielen te dooden? Dit en is uwe intentie niet; maer ondertusschen het gheschiet, eñ ghy zijt occasie: ghy zulter moeten vooren verantwoorden: gy zijt onderworpen die vreeselijcke excommunicatie ende maledictie, welcke *Jesus Christus* oppersten Paus met sijn eyghen mondt ghefulmineert heeft, seggende: *Wee dien mensch, door welcken verarghernisse komt.*

Ten lesten, om alle monden te stoppen die anders leeren, zullen dienen dese woorden vande Apostelen selve, die sprekende van het hayr te frisseren, ende in kleederen en schoen de Hoeren naer te volghen, segghen: (*Lib.* 1. *constitut. Apostol. c.* 8.) *Al is't dat ghy dit niet en doet om te sondighen, maer alleenelijck* (NOTA) *tot cieraet; nochtans en zult ghy oock niet om dese reden de toe-komende straffen ontgaen, die een ander ghedwonghen hebt door u aenlockspels, om u te begheiren: noch en hebt u ghewacht, dat ghy niet en soudt vallen door sonde, noch andere door schandael ofte verarghernisse.*

VI. CAPITTEL.

Dat ghebruycken lichtveerdighe cieraten, is uytter naturen doodelijcke sonde, wordt ten derden bewesen door de Theologie.

LAet ons nu de twee voorgaende preuven, te weten, uyt de H. Schrifture, ende de Heylighe Vaders, bevestighen met een derde, ghetrocken uyt de Fondamenten vande Theologie: tot welcken eynde hier alvooren dient onderzocht te zijn, wat dat sonde is? De sonde (segghen de Theologanten met

Met den H. *Augustinus*) *Is een woordt, werck, ofte begheerte teghen de Wet Godts*: welcke is doodelijck, is't dat de Wet swaerlijck verbindt, oft daghelijcx, is't dat de Wet maer mede en bringht een kleyne obligatie. Het is buyten mijn voornemen hier te onderssoecken welcke gheboden verbinden op doodelijcke, en welck op daghelijcxsche sonde. Dit is seker, en dit ghelooven alle Christenen, dat de thien Gheboden Godts, ende het ghebodt vande liefde ons even naestens verbinden op doodelijcke sonde.

Nu seggh' ick dat de lichtveerdighe cieraten der Vrauwen stryden directelijck teghen het ghebodt der liefden van onsen even naesten: en teghen het sesde Ghebodt, Ghy en zult gheen onkuyscheydt doen: en teghen het neghenste Ghebodt, dat verbiedt alle onkuysche begheerten.

Ten eersten, stryden sy teghen het ghebodt der liefden van onsen even naesten. Dit wort ten eersten beweesen uyt P. *Faber*, die hier vooren in't eerste Capittel bewyst uyt den H. *Chrysostomus*, dat de lichtveerdighe cieraten der Vrauwen zijn den Kelck vande Babylonsche Hoere, vol doodelijck senyn, welcken die aldus ghekleedt gaen, gheven te drincken aen de Mans-persoonen diese sien: ende dienvolghens dooden sy de selve in hunne ziele, soo veel als in haer is. Desghelijcx bewyst hy uyt den H. *Bernardinus*, dat de lichtveerdighe cieraten der Vrauwen zijn grachten der verdoemenisse in welcke de Mans-persoonen vallen door quaede begheerten. Nu vraegh' ick of doodelijck senyn gheven te drincken, oft jemandt in eenen gracht doen vallen, waer door niet het lichaem, maer de ziele ghedoodt wort, is beminnen sijnen even naesten ghelijck sijn eyghen selven, ghelijck Godt ons ghebiedt? Soudt

ghy (ô Vrauwe) wel willen , datmen sulck een quaedt soude doen aen u lichaem , als ghy doet aen eens anders ziele ? Ergò , ghy doet doodelijcke sonde teghen de liefde , welcke ghy schuldigh zijt aen uwen even naesten : ende dat in een saecke van alder-grootste ghewichte. Ghy doet een onmenschelijcke wreetheydt teghen de liefde ; aenghesien het verghift datghe de Mans-persoonen gheeft te drincken , niet aen en doet een tydelijcke , maer een eeuwighe doodt.

Laet ons nu eens hooren , hoe eenen sekeren Autheur , die de boven-ghemelde HH. Schrifturen ende Heylighe Vaderen te vergheefs soeckt krachteloos te maecken , sijne opinie wilt houden staen met redens vande Theologie. Inden eersten seght hy aldus : *Al is't dat een Vrauw-persoone meynt dat veele door occasie van haere cieraten zullen verweckt worden tot quaede begheerten , en sommighe oock metter daedt zullen sondighen , sy en is daerom niet schuldigh op doodelijcke sonde sulck een cieraet te verlaeten.* Goeden *Jesu !* En zijt ghy nu niet bereydt noch eens te daelen uyt den Hemel , en wederom ghecruyst te worden , om te beletten de sonde van eenen menschen? Hoe zal dan een Christene Vrauwe niet schuldigh wesen lichtveerdighe cieraten af te legghen , om te beletten de sonden van veele menschen ; om te beletten hunne eeuwighe verdoemenisse ? Indien de Christelijcke liefde in dit cas niet en verbindt op doodelijcke sonde , en wete niet wanneer die verbinden zal.

Maer hoort eens met welck een slechte reden dien Autheur sijne opinie soeckt goet te maecken: *Een Vrauw-persoone* (seght hy) *en is niet schuldigh afstant te doen van sulcke lichtveerdighe cieraten , op dat andere niet en sondighen : anderssins sy soude eeuwelijck*

lijck ofte voor altijts vande ſelve moeten afſtant doen: het welck al te hart waere voor de menſchelijcke conditie. Hoe, *Dit waere al te hart voor de menſchelijcke conditie?* Ick bidd' u, ſeght my eens of ſy Chriſtenen zijn? Soo ja, ghy moet weten, dat veele dinghen hart zijn aen de menſchelijcke conditie, die nochtans noodigh zijn aen de Chriſtelijcke conditie. De Chriſtelijcke conditie verbindt ons dickwils om afſtandt te doen van ſaecken, die anderſins in haer ſelven goet zijn, ofte indifferent; hoe veel te meer verbindt ſy ons afſtant te doen van ſaecken die in haer ſelven quaet zijn, als is alle lichtveerdigheyt, al en waere ſy gheen oorſaecke van ander quaet. T'is waer, deſe verbinteniſſe en is ſoo ſtrangh niet, datmen door alle lichtveerdigheden oft ydelheden doodelijck ſondight: ſy is nochtans ſoodanigh, dat als ſulcke ydelheden oorſaecke zijn aen andere van doodelijck te ſondighen, ſy gheenſins en konnen gh'excuſeert worden, onder pretext dat het voor de Vrauwen al te hart ſoude weſen, indienſe die ydelheden altydts moeſten derven, aengheſien ſy die ſchuldigh zijn te derven, al en waeren ſy gheen oorſaecke van ſonden in ander perſoonen; mits ſy in haer ſelven ten minſten daghelijcxſche ſonden zijn.

Maer ſeght my eens, ghy die de Chriſtene Vrauperſoonen ſoo delicaet maeckt, ende ſoo veel wilt toeghegheven hebben, waer hebben ſy meer privilegie ofte recht, om te ghebruycken ſulcke ydelheden, als de Turckſche, Tartaerſche, Japoniſche, ofte Chinoiſche Vrauwen? die ſulcke ydelheden noyt en ghebruycken, en thien-mael eerlijcker ghekleedt gaen als onſe Jouffrauwen vande Franſche Mode. Ick bidd' u, zijt ghy eenen Chriſtelijcken Leeraer, doet hier uwe ooghen open, en ſiet de af-

gryſelijcke onbehoorlijckheyt, die gy wilt excuſeren in de Chriſtenen, welcke de ongheloovighe door hun exempel verdoemen: ſiet ſeggh' ick de afgryſelijcke onbehoorlijckheyt, dat wy die ghelooven in *Chriſtum*, en ſijn H. Evangelie, dat ons anders niet en roept, als verachtinghe des werelts, verſtervinghe der wereltſcher begheerlijckheden, pretenderen recht oft excuſie om die te volghen, oock met verargherniſſe van onſen even naeſten, oock met infamie vande Chriſtelijcke Religie by de ongheloovighe: daer deſe die *Chriſtum* niet en kennen, noch ſijn Evangelie, naer het ſelve in deſe ſaecke beter leven. Doch het ghene my boven al verbaeſt maeckt in deſe ſaecke, is, dat ſy ſelve die deſe ydelheden de Chriſtene Vrauwen willen toeghelaeten hebben, ſegghen nochtans opentlijck, datſe tot de ſelve ydelheden gheen recht en hebben. Ick en kan niet begrypen, hoe dat jemandt kan gh'excuſeert worden van ſonde, doende jet, waer toe hy gheen recht en heeft, waer door hy weet dat ſijnen even naeſten zal naer ziele ghedoodt worden. Maer verre van daer: want het is het eendrachtigh ghevoelen van alle Godts-gheleerde, ſonder eenigh teghen-ſeggen by P. *Marchant*, (*ſupracit.*) dat *Als een fatſoen der kleederen ofte cieraet is ſoodanigh, dat het geconſidereert zijnde, de gemeene ende ordinaire kranckheyt der menſchen, krachtigh is om in andere te verwecken vleeſſchelijcke begheerten, den ghenen die het ghebruyckt, doet doodelijcke ſonde.* De reden is, om dat ſulcken gheeft oorſaecke van doodelijcke ſonde; ergò, hy doet doodelijcke ſonde. Het welck wort ghefondeert op deſe woorden *Chriſti*: *Den ghenen die zal verarghert hebben een van die kleene* (ofte krancke) *die in my ghelooven: het waere voor hem beter, dat hy met eenen meulen-ſteen aen den hals verſmoort wierde in de zee.*

Ja

Ja al waer't dat de Vrauw-persoonen recht hadden tot de voorseyde ydelheden, noch soude de wet der liefden haer verbinden om die te laeten, als sy souden weten ofte presumeren dat eenighe door haer occasie souden sondighen: want de wet der liefden verbindt ons te stellen het gheestelijck welvaeren, ende de eeuwighe saligheyt van onsen even naesten, voor ons tydelijck ghemack ofte pleysier. Ick en kan dit niet wel vergheten: *Het waere al te hart voor de Vrauwkens, indiense van die ydelheden altijts moesten berooft worden.*

Maer seght my eens, en zal het niet harder zijn voor die aerme menschen, die door het ghesichte van dese ydelheden sondighende, eeuwelijck zullen moeten branden? En zijn dese gheen compassie weerdigh, voor welcke *Christus* ghestorven is? Moetmen soo om een ydel pleysier van een Vrauwe te voldoen, verachten het dierbaer Bloedt *Jesu Christi*, dat voor de zielen ghestort is?

Ten tweeden, stryden de lichtveerdighe oft ydele cieraten teghen het sesde ende neghenste vande thien Gheboden, die verbieden alle onkuyscheydt met de wercken, oft met begheerten: want sulcke cieraten zijn uytter naturen solpher-priemen, door welcke het vier van onkuyscheyt ofte quaede begheerten in de Mans-persoonen worden ontsteken, en hun vande begheerten doen komen tot de wercken: ghelijck ghetuyght P. *Faber* met *Tertullianus*, noemende de selve naturelijcke aenlockssels tot onkuyscheyt: *Naturalis invitator libidinis*: het welcke sekerlijck bevestight wordt door de experientie; welcke indien de Theologanten die anders leeren niet ghehadt en hebben, sy moeten weten, dat sy alle menschen niet en zijn, en datse hunne leeringhe niet en moeten passen op hun eyghen persoon

oft experientie, maer op de Ghemeente der Christenen, onder welcke sonder twyfelen by duysenden veel krancker zijn in dese materie, als sy: en sy behooren te ghelooven de ghene die contrarie leeren door seker wete ende experientie.

Noch sy en voldoen gheensins met te segghen, dat de ghene die door het ghesicht vande lichtveerdighe cieraten verweckt worden tot onkuyscheyt, sondighen door eyghen malitie, ende niet door de conditie van het cieraet: Want ten eersten, dit en konnen sy niet bewysen, aenghesien Godt alleen kan sien in de herten of sy door eyghen malitie ofte door kranckheyt in de sonde consenteren. Ten tweeden, blyckt contrarie uyt den voorseyden *Tertullianus*, ende andere hier vooren vermelde HH. Vaders, die sulcke cieraten noemen naturelijcke aenlockscls tot onkuyscheyt. Ten derden, ghenomen datter eenighe zijn die hier in sondighen door eyghen boosheyt, nochtans is het seker, dat den meerderen deel sondighen door menschelijcke kranckheyt, ghelijck de Biecht-vaders lichtelijck konnen mercken indiense den oorspronck der vleesschelijcker sonden vande Mans-persoonen wel onderscken. Ten vierden, ghenomen, dat alle Mans-persoonen in dese sake sondighen door enckele boosheyt; nochtans souden de Vrauw-persoonen hunne sonde door afstandt moeten swichten, ende dat door het ghebodt der liefden Godts, om de oneyndelijcke injurie die aen Godt ghedaen wort door de sonden: anderssins sy souden thoonen datse hunne cieraten meer beminnen als Godt. Ten lesten, aenghesien datse (ghelijck P. *Buysenbaum* seght) gheen recht en hebben tot sulcke ydele cieraten, sy zijn oock schuldigh door het ghebodt der liefden van hunnen even naesten de selve te laeten, al waer't dat hy door

door malitie sondighde: om datse hier door occasie zijn, dat hy swaerlijcker verdoemt zal worden, ende eenighsins mede-wercken met sijne boosheydt ende sonde.

VII. CAPITTEL.

Dat ghebruycken lichtveerdighe cieraten is uytter naturen doodelijcke sonde, wort ten vierden bewesen door het ingheven der naturen.

TOt meerder confusie der Christenen, namentlijck der ghener die de lichtveerdighe cieraten willen verschoonen, zal dienen dese vierde preuve: te weten, dat de Heydenen selve door naturelijck ingheven hebben verstaen datse quaet zijn, ende seer schadelijck voor de menschelijcke conversatie, als verweckselen tot alle onkuyscheden. Want ten eersten, een seker Wet, ghenaemt *Lex Oppia*, en liet niet toe aen de Roomsche Damen te ghebruycken kleederen van verscheyden couleuren, als niet betamende aen eerlijcke Vrauwen (*Vide Theat. vitæ hum. V. vestis.*) Ten tweeden, de Spartanen en die van Syracusa en lieten niet toe te ghebruycken ghebloemde kleederen, ofte van diversche couleuren, scharlaken, en gouden cieraten, ten zy aen Hoeren. Desghelijcx *Zeleucus Locrensis* heeft een ghebodt laeten uyt-gaen, verbiedende dat gheen Vrauwen en souden ghebruycken de voorseyde cieraten, ten zy datse professie maecken van hun lichaem aen een jeghelijck ten besten te gheven. Waer in de voorseyde Heydenen vanden H. *Clemens Alexandrinus* seer worden ghepresen. (*L. 2. Pædag. cap. 10. & l. 3. cap. 2.*)

Ten derden, *Lycurgus* heeft de konste van blancketten

ketten uyt Sparta ghebannen, om dieswille dat hier door de Stadt wiert bedorven. (*A Lap in cap. 3. Isai.*) Dese ende de voorgaende Wetten zijn seer voorsichtelijck van die Heydenen ghemaeckt gheweest, om te beletten de overspelen ende hoereryen, welcke sy wisten te spruyten uyt de ydele cieraten der Vrauwen: ghelijck onder ander *Theophrastus* bekent, segghende: *Een Vrauwe en moet niet sien, noch van andere ghesien worden, principalijck is't datse fraeykens verciert is: want het een verweckset is tot oneerbaere saecken.* Daerom raedde *Pythagoras* aen de Vrauwen van Crotonien, datse hun gauden kleederen ende andere cieraten, *als instrumenten van onkuyscheyt*, souden af-legghen, ende op-offeren in den Tempel; het welck veele deden. Ja dit wierdt onder de Spartanen soo generalijck onderhouden, dat soo jemant vraeghde van *Geradas* eenen Ouderlinck der Spartanen, hoe by hun de overspeelders ghestraft wierden, om dat hy teghen de selve gheen Wet en sagh? Hy antwoorde: Men vindt onder ons gheen overspeelders: want wy hebben uyt onse Stadt ghebannen alle de Verweckselen van Venus, te weten, curieuse kleederen ende cieraten: *Quandoquidem spectata species decora maximè luxuriam accendat*, dat is: Aenghesien dat een vercierde schoonigheyt alder-meest de onkuyscheyt ontsteeckt.

Wy en moghen van sommighe Christene Steden niet segghen het ghene dien Heyden seyde vande sijne, te weten, datter gheen overspelen noch hoereryen ghevonden en worden: waer van de principale reden zijn de lichtveerdighe cieraten der Vrauwen. Want al het ghene de Heydenen maer toe en lieten aen Hoeren, zijn by veel Christenen in't fleur. De Heydenen (ghelijck *Sabellius* ghetuyght) vervloecken die van Tyrus, om datse verscheyden couleuren

couleuren gheinventeert hadden, om de witte wolle te verwen: sy blameerden die van Asia, om datse het borduer-werck en gouden cieraten gh'inventeert hadden: sy vermaledyden Babylonien, van waer de kleederen van verscheyden couleuren haeren oorspronck hebben. En onse Jouffrauwen die prysen alle die plaetsen van waer hunne cieraten komen: sy koopense wel dier; want sy kosten hun ghelt, en hunne ziele, en proncken met alle die couleuren ghelijck Blom-potten.

Maer hoort eens welcke excusien sy voort-brenghen, om in dese saecke niet ergher te schynen als de Heydenen selve: sy segghen datse gheen quaede intentie en hebben, datse ghebruycken hunne liberteyt, dat indien sommighe door hun ghesichte kryghen quaede begheerten, dat dit voortkomt uyt hunnen quaeden aert oft eyghen onkuysche imaginatie. *Excusationes in peccatis*: t'zijn excusien in sonden, seght P. *Marchant*, want de Vrauwen die met eenigh cieraet ofte fatsoen van kleederen, dat krachtigh is om in andere te verwecken de onkuysche begheerten, haer selven als te koope stellen, gheven wetens aen hunnen even naesten occasie van verargherniſſe; welcke sy schuldigh zijn te weiren, niet alleen door de ghemeyne Christelijcke liefde, maer oock door de Christelijcke professie ende obligatie, welcke sy aenghenomen hebben in hun Doopsel, versaeckende de pompen des duyvels. Is't datse segghen dat sy't meynen te doen met goede conscientie: den Apostel die antwoordt: *Et peribit infirmus in tua scientia frater, pro quo Christus mortuus est*: Ondertusschen gaet door dese uwe goede conscientie uwen broeder verlooren, voor welcken *Christus* is ghestorven? Aldus *Marchant* (*supracit.*)

T'is nu de ghewoonte (segghen sy.) Ja het is de ghe-

ghewoonte, dat ghy in deſe ſaecke ergher zijt als Heydenen : daerom zullen de Heydenen teghen u-lieden op-ſtaen inden dagh des Oordeels, ende u-lieden verdoemen ; om dat ſy de pompen des duyvels noyt verſaeckt en hebben, ende nochtans noyt ghebruyckt en hebben ; daer ghy-lieden die in u Doopſel verſaeckt hebt, ende wiltſe evenwel ghebruycken, oock met verargherniſſe van uwen even naeſten, ende verdoemeniſſe van veele zielen. Teghen u roept den Apoſtel : *Nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei :* Wy en hebben ſulcke ghewoonte niet, noch de Kercke Godts.

Ghy-lieden zijt in deſe ſaecke ergher als de teghenwoordighe Turckſche Vrauwen, die (ghelijckerwys ghetuyght P. *Bernardinus Surius*, in ſijnen Jeruſalemſchen Pelgrim) gaen ſoo ſtil ghekleedt, datſe ſchynen Religieuſen te zijn. Sy hebben eenen tabbaert aen van een couleur, die haer deckt vande kinne tot de voeten, ende tot de handen: ende op hun hooft hebben ſy een wyle, die gheheel haer aenſicht deckt. En deſe mode van kleederen is onder hun ſoo ghelijckvormigh, dat alſſe door de ſtraeten gaen ; welck ſelden is, ſy van niemandt, oock niet van haer eyghen mans en konnen ghekent worden. Dit ende meer ander ſaecken ghetuyghen verſcheyden Schryvers vande Pelgrimagie des H. Landts, tot groote confuſie vande Catholycke Vrauwen, de welcke, indienſe in Turckyen alſoo ghekleedt ende verciert gonghen, ſouden van hun voor oneerlijcke Vrauwen gheacht worden.

Ick hebbe ſomtyts by my ghepeyſt, dat om te maecken een beeldt vande Vrauwelijcke ſeeghbaerheyt, men ſoude moeten ſchilderen een Turckſche Vrauwe : maer om uyt te beelden een Babylonſche Hoere ſittende op den rooden Draeck, men ſoude

gheen

gheen bequamer ghedaente konnen imagineren, als van een Christene Jouffrauwe, ghekleedt ende verciert volghens de hedendaeghsche Fransche Mode: ghelijck ick eens ghesien hebbe in de Processie van Ghendt, in welcke onder andere ommegonck de Babylonsche Hoere sittende op de roode Beeste, die aldus ghekleedt ende verciert was. O welck een confusie! welck een schande! welck een infamie is dit voor de Christelijcke Religie!

Daer zijn Turcken, Joden, Heydenen, ende andere ongheloovighe die expres reysen door de werelt, om te bespieden en te remarqueren de maniere van doen van jeder natie, ende particulierlijck vande Christenen ende Catholijcken: (*Le Jeune tom.* 8 *serm.* 66.) ghelijck ick ghesien hebbe in een Schip sommighe reysende vremde Natien, die noteerden ende op-schreven al datse saghen ende hoorden dat remarcabel was. Ick soude nu gheerne van u-lieden Miffrauwen weten, wat ick soude konnen antwoorden aen eenen reysenden Turck, die weet het ghene wy predicken, en al dat de HH. Vaders leeren, ende my aldus op-werpt: Pater, daer zijn in dese Stadt soo veel Prochie-Kercken, soo veel Ghemeenten van Religieusen, soo veel Sodaliteyten, of Vergaderinghen van Godtvruchtigheydt, soo veel Broederschappen: men doet'er soo veel Sermoenen, soo veel vermaninghen, soo veel gheestelijcke conferentien, soo veel Catechismos, soo veel Biechten, soo veel Communien, soo veel Processien, soo veel Devotien: hoe gheschied'et dan, datmen de Vrauwen toelaet te gaen met bloote borsten en aermen, met soo veel sotternyen en couleuren aen hun hooft, ende kleederen. Waer is het respect datse schuldigh zijn aen uwen Godt, tot welcken sy soo dickwils gaen? Aen sijn

Woordt

Woordt, dat verbiedt sulck abuys? Aen sijn Moeder, die eenen schroom daer van heeft? Aen sijne Kercke, die het verdoemt? Aen sijne Dienaeren, aen welck het seer mishaeght? Aen sijne Predickanten, die het soo dickwils berispen? En hebben dan de Overste gheen authoriteyt over hunne onderseten, de Mans over hunne Vrauwen, de Vaders over hunne Dochters, de Meesters over hunne Maerten, de Biecht-vaders over hunne Penitenten, om te beletten sulck een misbruyck? Indien sy het konnen beletten, ende niet en doen, waer is den jever welcken sy schuldigh zijn aen uwe Religie? Konnen sy het niet beletten, waer is de onderworpentheyt ende ghehoorsaemheydt diemen hen schuldigh is? Soo veel Canonicken, soo veel Priesters, soo veel Religieusen soo Mans als Vrauw-persoonen, soo veel Confreryen zijnder; en isser niemandt onder hen die heeft soo veel liefde tot Godt, soo veel crediet by sijne vrienden ende maghen, om hun te ontraden sulck een diforder? Uwen Godt gheeft in't Evangelie sijne maledictie aen alle de ghene die aen andere gheven occasie van sonden: hy seght, dat den ghenen die siet een Vrauwe met begheerte tot haer, doet overspel in sijn herte: Uwe Vrauw-persoonen konnen sy sich aldus verthoonen in't openbaer sonder van jemandt begheert te zijn? Den Stadt-houder van uwen Godt, welcken ghy noemt S. *Pieter*, verbiedt haer kostelijcke kleederen, ende sy draghender om kostelijckste. S. *Paulus* verbiedt haer het hayr te frisseren, en sy zijn halve daghen daer mede besigh. Uwe HH. *Chrysostomus*, *Ambrosius*, *Cyprianus*, en andere Leeraren, welcke ghy-lieden noemt Lichten van uwe Kercke, segghen dat sich ydelijck kleeden ende vercieren, is bereyden senyn

voor

voor de zielen, de selve wonden ter doodt, en stricken legghen voor de krancke : nu en isser gheen Mode van kleederen soo ydel, soo lichtveerdigh, soo charmerende, ofte verweckende tot oneerbaerheydt, als de naecktheydt des vleesch ; noch men kan gheen lichter Mode imagineren, alsser nu in't ghebruyck is : en men siet in uwe huysen, straeten, en Kercken, by naer anders niet als van dese Venus Dieren. Men sietse by de Autaeren, by het H. Sacrament, het welck ghy seght uwen Godt te zijn, sittende onder de Mans met onghedeckten aensichte, met bloote armen, schouders, en borsten, hun behaghen nemende in ghesien te zijn, in begheert te zijn, ghesalueert, en ghecaressêert te zijn: ende niemandt en stelt eenighe remedie, om sulck een abuys te weiren. Ende dan seght ghy-lieden, dat dit is uwen Godt ; ghy seght datghe ghelooft aen u Evangelie. Gaet, ghy zijt spotters, en leughenaers: ghy ghelooft soo veel u Evangelie, als de Fabels van *Esopus*. Ghy-lieden seght, datghe hebt de waerachtighe Religie: en welck een Religie is dat, in welck men soo onteert uwen Godt, ende sijne Bidt-plaetsen, ende sijne Gheboden worden versmaedt, sonder dat jemandt heeft den jever voor sijne glorie, ende sijn devoir doet, om te beletten soo groote injurien die teghen hem gheschieden.

Goeden *Jesu*, welcke verwytinghen zijn dit! welck een schande voor u, ende voor uwe Kercke! welcke blixems en verdienen sy niet, die hier van oorsaeck zijn? Eylaes! mynen Godt, hoe ellendighlijck is den staet vande Christenheydt nu ghestelt! Ick bekenne, dat indien een ongheloovighen my dese dinghen op-wierpe, ick en soude niet weten wat antwoorden : ick en soude anders niet weten te doen, als beschaemt te zijn over onse infamie ; als

te verſuchten over het onghelijck dat wy doen aen onſe Alder-heylighſte Religie; en belyden dat Godt heeft groote reden, om onſe Jouffrauwen te doen dit verwyt: *Om uwen twille wordt mijnen Naem ghe-blaſphemeert onder de ongheloovighe.*

Sy en konnen ſich gheenſins excuſeren met een goede intentie: want oft ſy zijn ghetrauwt, oft ſy begheeren te trauwen: aen deſe alleenelijck laet den H. *Auguſtinus*, en andere HH. Vaders toe, datſe volghens den Apoſtel ſich moghen ſoberlijck ende eerlijck vercieren; ende dat binnen huyſe; de Vrauwe om te behaghen haeren Man; de Dochter om te behaghen den ghenen die haer ten houwelijck verſoeckt: maer buyten huyſe niet. Dit onderhielen ſelve de Heydenen, onder welcke eenen ghenaemt *Hyperides*, ſeyde: (*A Lap. in cap. 3. Iſa.*) *Het is ghe-oorloft aen een Vrauwe haer ſelven t'huys voor haeren Man te vercieren, ſoe veel als haer luſt: maer de cieraten die ſy neemt, gaende buyten huyſe, en zijn voor haeren Man niet, maer voor andere.* Waer uyt volght, dat een ghetrauwde Vrauwe die ydelijck verciert uyt den huyſe gaet, thoont datſe aen andere wilt behaghen, als aen haeren Man: waer uyt dickwils ſpruyten jalouſien, en overſpelen. Daerom ſeght aen een ſulcke Vrauwe den H. *Chryſoſtomus*: (*Hom. 10. in ep. ad Coloſ.*) *Seght my eens, waerom wordt ghy verciert? Is't om uwen Man te behaghen? Doet het dan binnen huyſe. Maer hier ſien ick heel contrarie: t'huys zijt ghy vuyl, en buyten gaet ghy fraeykens op-gheſet. Wilt ghy dan uwen eyghen Man behaghen, en ſoeckt gheen ander te behaghen: oft wilt ghy aen andere behaghen, ſoo en kont ghy uwen Man niet behaghen.* En al is't datmen ghedooght, dat ghetrauwde Vrauwen ſich wat meer vercieren, om hunne Mans te behaghen, ghelijck ſpreeckt den H. *Auguſti-*

nus:

nus: (*Ep.* 73.) (*Secundùm veniam, non secundùm imperium*) dat moet noch soberlijck ende eerlijck gheschieden, ghelijck leert den selven H. *Augustinus*, verbiedende haer alle deguiseringhe en bloot hayr: *Capillos nudare fœminas* (*quas etiam velare Apostolus jubet*) *nec maritatas decet*: voeghende daer by datse liever moeten hunne Mans soecken te behaghen met goede manieren.

Is't dat ghy Jonghe Dochters zijt, die tracht tot den houwelijcken staet, ghy mooght u t'huys zedelijck vercieren, niet met ghecrolde locken, met een gheblancket aensicht, met bloote aermen, en borsten, met seventhien couleuren, maer met een eerlijck stil habyt, en daer by seeghbaere goede manieren. Dit is den middel om eenen Man te kryghen van *Christus*, met welcken ghy uwe saligheyt zult wercken. Maer is't datghe wilt met lichtveerdighe cieraten u selven verthoonen op straeten, en in de Kercken, voor eenen Man die ghy soeckt te winnen, ghy verdoemter hondert: ende *Christus* en zal u gheenen Man gheven, maer den duyvel, met welcken ghy u verdoemenisse zult wercken.

Ghy moet weten dat, op dat een paer u soude ghelijck ende voordeeligh zijn, ende soudt contentement hebben in sijn gheselschap, het niet ghenoegh en is, dat hy ryckdommen, staeten, eeren, officien heeft: maer het is noodigh dat hy van goet humeur zy, dat hy u soet, en jonstigh zy, dat hy zy wys, en wel gheseten, dat hy zy eerlijck en deughdelijck. Godt alleen kan sulck eenen kennen: Godt alleen kan hem schicken naer u humeur, fatsoeneren naer uwen aerdt, ende hem gheven een over-een-kominghe met u. T'is Godt, die moet wesen uwen Bruydt-bereyder; niet den duyvel *Asmodæus*, niet de vleesschelijcke onkuysche liefde.

Maer seght my eens, ghy die met lichtveerdighe cieraten, en bloote borsten eenen Man soeckt te vanghen, welck eenen hersen-loosen zal het wesen, die u niet en zal versoecken oft begheeren, t'en zy om uwe lichtveerdighe cieraten: die sich zal laeten trecken, ghelijck een stomme beeste, van een brocke vleesch, van u bloote borsten? En soud'et niet eenen soo grooten slecht-hooft wesen, als den ghenen die een peerdt niet en soude koopen noch estimeren, t'en zy, om dat het wel ghevleescht is. Indien het is t'vleesch dat u eenen Man gheeft, t'zal u gheven eenen gheheel vleessschelijcken mensch; den welcken zijnde van dit humeur, hy en zal niet beminnen t'en zy vleesch, hy en zal niet achten t'en zy vleesch: hy zal t'soecken daer't hem beter zal smaecken: hy zal naer de jacht loopen: en of hy zalder bevalligher, en beter verciert vinden als ghy, en dan zal hy u verachten en laeten sitten: oft hy en zal gheen vinden; en dan zal hy van alle kanten beroert worden met jalousien, en umbragien in u regard. Ten lesten ghy zult beyde t'samen zijn, ghelijck *Achab* en *Jesabel*, malkander helpende verdoemen, en miserabel zijn. Ghelooft de experientie: men heeft noyt ghehoort van soo veel bekaeyde houwelijcken, als hedensdaeghs: men hoort klachten van alle kanten, van Man en Vrauwe, die qualijck accorderen, die t'samen zijn ghelijck twee helsche furien. Van waer komt dat? Nerghens van, als van dit misbruyck. Sy bereyden hun tot het houwelijck, niet met *Jesus*, maer met de wereldt ende den duyvel, ende hunne pompen, welcke sy in hun Doopsel hadden versaeckt: daerom en is't *Jesus* niet, maer de wereldt, ende den duyvel, die hun sulck een paer beschicken. Wilt ghy dan een goedt paer vinden? Siet een van *Jesus* te verkryghen,

ghen, den welcken u zal beschicken soo veel beter paer, hoe devoter en stilder datghe zijt in u kleederen ende cieraten.

Ghy en moet u niet verwonderen, om dat ick segghe, dat den duyvel door die ydelheden u eenen man zal beschicken: want hy is den inventeur van sulcke cieraten, ghelijck leeren de HH. Vaderen, en hy helpt de Jouffrauwen haer vercieren voor den spieghel, ghelijck blycken zal uyt verscheyden exempels, die in't naervolghende Capittel zullen vertelt worden. En van wie souden sy gheleert hebben, t'en zy vanden duyvel, hunne rocxkens nu soo kort maecken, datmen hunne sijden baesen, ende gheboorde schoentjens sien kan. K'en weet niet wat wonder kracht dat dit heeft, om jemandt voorder te doen peysen, en de begheerlijckheydt te ontsteken. Doense dat met goede intentie? Misschien hebben sy somtyts ghehoort, dat Holofernes ghevanghen is in sijne ooghen, door het ghesichte der schoenen van *Judith*: *Sandalia rapuerunt oculos ejus*: ende nu willen sy het selve doen, om alle de Mansperssoonen, die haer sien, in hunne ooghen te vanghen. *De schoenen vercieren, is een teecken van een onsuyver, ende bedorven ziele*, seght den H. *Chrysostomus*. (*Orat. cal. hab. to.* 5.) En is't dat de schoenen die kracht hebben om zielen te vanghen; hoe veel te meer die cieraten des hoofts, bloote borsten, en aermen. T'welck oock belydt P. *Faber*, (*In festo S. Joan. Bapt.*) segghende: Dat sachte kleederen, en blinckende cieraten, zijn stricken des duyvels, om dat sy de ghene die gheneghen zijn tot onkuyscheyt, trecken in het net, ende de ghene die eerlijck zijn, ingheven oneerlijcke ghepeysen. Wederom seght hy, (*Idem in auct. Dom.* 2. *Adv.*) Dat de Vrauwen door hun ydel cieraet de Jonghmans

vehementer incitent, dat is, gheweldighlijck verwecken en terghen, om haer liſten en laghen te legghen: om datſe haer ſelven verthoonen, al ofse voor een jeghelijck ten beſten waeren. Dit ſoo zijnde, en ſoude ick met *Tertullianus* (*In Apol.*) niet moghen ſegghen: Ick ſien datter tuſſchen eerlijcke Vrauwen, en lichte Vrauwen, in kleederen ſeer weynighe differentie is. En is't dat den ſelven *Tertullianus* met reden gheſeyt heeft, dat een Vrauwperſoone lichtveerdelijck verciert, is een wandelende bordeel, *Proſtibulum ambulans*, wat zullen wy ſegghen van onſe ſtraeten, huyſen, en Kercken, de welcke van ſoodanighe lichtveerdighe Jouffrauwen bewoont, ende bewandelt worden? want ghelijckerwys een publick bordeel open is voor een jeghelijck, alſoo ſulcke Jouffrauwen ſchynen te preſenteren hun ſelven aen al de wereldt, om met de ghepeyſen onteert te worden.

Ghy en hebt gheen quaede intentie (ſeght ghy) ghy en hebt de minſte beroerte van tentatie niet: ghy ſoudt liever ſterven, als plaetſe gheven aen t'minſte oneerlijck ghepeys. Het magh weſen (ſeght *Le Jeune* (*To.* 2. *ſer.* 61.) een van d'eerſte Predicanten van onſe eeuwe) ondertuſſchen door de aenlockſels ende verweckſels van uwe cieraten, worden veele ghetenteert, veele conſenteren en rotten in hunne ſonden, en worden verdoemt. Waer is de ghehoorſaemheyt welcke ghy ſchuldigh zijt aen dit ghebodt: Bemint uwen even naeſten, ghelijck u eyghen ſelven? Waer is den haet, welcken ghy ſchuldigh zijt te draghen teghen de ſonde, voor ſoo veel alſſe is een injurie Godts? En zijn de ſonden, die van andere ghedaen worden, niet ſoo wel injurien Godts, als die wy doen? Den H. *Dominicus*, ende andere groote Heylighen, beweenden ſoo bitterlijck de

ſonden

sonden van andere, als haere eyghen. Is't datghe de sonde niet en vreest, t'en zy in u eyghen selven, ghy en vreest ende haet de selve maer door eyghen liefde. Consideereert (seght den H. *Augustinus*) dat den ghenen, welcken ghy soo lichtelijck verdoemt, seer dier ghekost heeft aen den Sone Godts: hy heeft ghegheven sijn Alder-heylighste Leven, om hem te verlossen: en dit sijn leven is meer weerdt, als hondert duysent werelden. *Quem vis contemnere, pretium ejus attende: & cum Morte* Christi *totum mundum appende.* Aenmerckt den prys met welcken hy ghekocht is, wiens saligheyt ghy soo kleyn zijt achtende: en weeght de gheheele werelt met de Doodt *Christi*, die voor hem ghestorven is.

T'en is uwe intentie niet (seght ghy) dat de zielen verlooren gaen. Ick gheloov'et wel: ondertusschen sy gaen verlooren door uwe occasie, en door uwe schult. Meynt ghy gh'excuseert te worden, segghende dat het uwe intentie niet en is? Den ghenen die sonder noodt soude vier draghen in een schuere vol stroy, oft in een camer vol buspoeyer, ende waere oorsake van eenen grooten brandt door sijne onachtsaemheyt, soude hy gh'excuseert worden, segghende dat het sijne intentie niet en was? Den rechter magh condemneren tot een gheesselinghe ofte ander pene, de ghene die door hunne onachtsaemheyt, hun selven in peryckel stellen van hunne ghebuerte in brande te steken. Nu moet ghy weten, dat het stroy ofte buspoeyer, ofte solfer niet soo licht en wordt in brande ghesteken door het materiael vier, als het s'menschens herte door het helsch vier van onkuyscheyt: ende ghy draeght in't openbaer sonder noodt ofte profyt, maer door puere ydelheyt dit helsche vier, te weten, die ydele cieraten, die zijn (ghelijck *Tertullianus* seght) natu-

 relijcke

relijcke vier-branders van onkuyscheydt: *Naturalis invitator libidinis.* Wie en siet hier niet, datghe u selven gheensins en kont excuseren, noch bevryen van schult ende pene, van alle de schaden ende sonden die hier uyt spruyten.

VIII. CAPITTEL.

Dat ghebruycken lichtveerdighe cieraten is doodelijcke sonde, wordt ten vijfden bewesen met schroomelijcke Historien.

NAer dat wy ghethoont hebben uyt de Heylighe Schrifturen, Heylighe Vaders, redens vande Theologie, ende het licht der naturen, dat ghebruycken lichtveerdighe cieraten, is uytter naturen doodelijcke sonde, laet ons nu komen tot de vyfde preuve, te weten, de Kerckelijcke Historien, die de voorgaende vier preuven niet weynigh en beveestighen, en vande selve oock gheene kleene authoriteyt ende gheloofbaerheydt ontfanghen. Nu dese gheven ons claerder als den dagh te kennen, dat dese cieraten verdoemelijck zijn, soo dat hy wel obstinaet moet zijn, die dese bekende waerheydt noch zal derven teghen-stryden.

Ten 1. den Salighen *Bartholomæus à Saluthio* Minder-broeder, die in dese onse eeuwe te Roomen gheleeft, ende Mirakels ghedaen heeft, vertelt, (*Ex M. S.*) dat soo eenen Priester den duyvel dickwils beswooren hadde in eenen Beseten, dat hy soude segghen, van welck gheslachte meer verdoemt wierden, van Mans-persoonen of van Vrauw-persoonen: hy heeft ten lesten gheantwoordt, datter meer Vrauw-persoonen verdoemt wierden, ende dat, onder ander reden, om de ydelheyt van hunne klee-

kleederen, met welcke sy (NOTA) de zielen van Godt af keeren: ende om dat sy dese sonden en andere die uyt de selve volghen, niet en biechten.

Ten 2. *Waddingus* (*Ad An.* 1486. *nu.* 12.) vertelt, dat soo den Salighen *Bernardinus Feltrensis* Minder-broeder, doorluchtigh in Mirakels, op eenen dagh beswoer eenen Beseten, siende onder de omstaenders eenighe Jouffrauwen ydelijck verciert, heeft hem tot haer keerende, gheseyt met groote vierigheyt: Ghy-lieden hebt medelyden met dese ellendighe Vrauwe, die vanden duyvel in haer lichaem is beseten; ende ghy en hebt gheen medelyden met u eyghen selven, die vanden duyvel in uwe ziele zijt beseten. Dese wort in haer lichaem ghepynight, maer ghy-lieden zijt in uwe ziele doot. Alle dese cieraten zijn teeckens vanden duyvel, die in u-lieden verborghentlijck woont. Want hy is den inventeerder van alle die ydelheden, met welcke hy u-lieden wapent tot de ruine van andere.

Noteert, dat desen H. Man niet en heeft ghevraeght van die Jouffrauwen met welcke intentie dat sy sich aldus vercierden, noch oock of het de ghewoonte was: maer hy seyde absoluyt, datse in haere zielen doodt waeren, vanden duyvel beseten, ende van hem ghewapent tot ruine van andere.

Ten 3. wordt dit bevestight door het ghene den selven Autheur vertelt van een Dochter (*Idem* 1253. *nu.* 43.) die zijnde voor den spieghel besigh met haer selven ydelijck te vercieren, is op den selven stondt vanden duyvel beseten gheweest. Noteert hier dat desen duyvel daer naer beleden heeft, dat hy niet en soude uytgheworpen worden ten zy van eenen Minder-broeder, die sijn tentatien des vleesch hadde overwonnen: waer uyt blyckt, dat desen duyvel was den gheest van onkuyscheyt, die over die ydele Puppen particuliere macht heeft. Ten

Ten 4. vertelt den ſelven Autheur, (*Idem ad An.* 1434. *nu.* 16.) dat ſoo een Vrauwe ſeer ſorghvuldighlijck beſigh was met haer locken te ſchicken, ende haer hooft te vercieren, heeft door den ſpieghel gheſien vier ſchroomelijcke duyvels, die op haer hooft ende ſchouders ſaten, en haer hielpen moey maken: waer door ſy ſoo verſchrickt wiert, datſe viel ter aerden op haer aenſicht, ende haer leven daer naer beterde.

Ten 5. is het ergher afgheloopen met een ander, van welcke vertelt P. *Matthias Faber* (*Dom.* 2. *Adv. Th.* 3. *num.* 2.) dat ſoo ſy laſt ghegheven hadde aen haere Cameriere, datſe s'anderdaeghs s'morghens vroegher tot haer ſoude komen, om haer op het beſte te vercieren, ten opſichte van eenen grooten Feeſt-dagh: den duyvel is s'anderdaghs vroegh by haer ghekomen in de ghedaente van haer Cameriere, en heeftſe ſoo fraey verciert, dat hyſe begrymelde als een helſch monſter. Als den duyvel vertrocken was, is weynigh tydts daer naer de Cameriere binnen ghekomen, die haer Vrauwe ſiende ſoo ſchroomelijck, is terſtondt uyt de camer gheloopen. Mevrauwe hier van verwondert zijnde, gonck ſien inden ſpieghel, ende ſiende haer ſelven ſoo ſchrickelijck leelijck, is achterwaerts omme ghevallen ghevende haeren gheeſt.

Uyt dit exempel leeren wy, dat de Jouffrauwen die van buyten ſchynen ſchoon te weſen, worden afgryſelijck begrymelt in haer ziele vanden duyvel, van welcken ſy verciert worden, om ſtricken ende netten te weſen, met welcke hy zielen vanght, ende treckt in de helle.

Ten 6. vertelt *Waddingus* (*ad An.* 1494. *nu.* 10.) dat ſoo den voorſeyden S. *Bernardinus Feltrenſis* op eenen anderen tydt eenen beſeten voor hem hadde, den

den duyvel berispte seer scherpelijck de Jouffrauwen die daer ontrent waeren, segghende: heeft u *Bernardinus* aldus gheleert? Wel aen gaet voort ghelijck ghy pleeght, mijnen dienst en zal u niet ghebreken. Den navolghenden dagh heeft den Man Godts in een Sermoen dese berispinghe vanden duyvel de Jouffrauwen op-gheworpen, ende haer verseckert, dat indiense haer niet en beterden, den duyvel soude inden dagh des oordeels teghen haer opstaen.

Ten 7. vertelt den Salighen *Henricus Suso* (*In lib. de 9. Rup.*) vande Orden der Predick-heeren in sijne visioenen, dat hy ghesien heeft een Dochter die viel onder het net vanden duyvel, treckende achter haer eenen Priester, een Man ende Vrauwe, ende twee andere Dochters: het welck, soo hy niet wel en verstondt, heeft den Enghel Godts hem gheseyt: die Dochter wilde ghekleedt gaen *à la Mode*: haer Vader ende Moeder en wilden in't eerste niet consenteren: maer ten lesten overwonnen zijnde door de moeyelijckheden van haer Dochter, zijn ghegaen by eenen Biecht-vader, ende hebben hem ghevraeght, of haer Dochter soo moght ghekleedt gaen. Den Biecht-vader hebbende den gheest van dese wereldt, heeft gheantwoordt: Waerom niet? Laet het kindt moey gaen, het is de Mode. Ende soo is de Dochter met haere moeyaerdye, ende den Biecht-vader met sijnen wysen raedt, ende den Vader ende Moeder, met hunne onghereghelde affectie tot haer Dochter, ende twee ander Dochters diese naervolghden, t'saemen gheraeckt onder het net vanden duyvel.

Noteert, dat desen Boeck vanden Salighen *Henricus Suso*, van hem ghescheven is door Goddelijcke Revelatie, ende door Godts bevel in't licht ghe-

ghegheven; ende daerom is dit exempel van grooten ghewichte; ende behoort veele, oock Biechtvaders ſeer bevreeſt te maecken. Noteert daer-enboven, dat niet alleen, die de eerſte eenighe lichtveerdighe Mode inbrenghen, maer oock die deſe naervolghen, vallen in de ſelve verdoemeniſſe, ghelijck blyckt uyt het voorſeydt exempel.

Ten 8. wordt vertelt in de Revelatien van S. *Birgitta* (L. 6. *Revel. c.* 52.) dat een Moeder verdoemt is gheweeſt, om datſe haere Dochter gheleert hadde alle ſoorten van ydelheden: ende datſe ſoo dickwils nieuwe tormenten leedt, als haere Dochter gonck al piafferen op der aerden.

Ten 9. vertelt den Hiſtorie-ſchryver vande Paters Capucinen (*Bover. ad An.* 1560. *nu.* 6.) dat ſoo een Vrauwe voor haer Dochter hadde doen maken een koſtelijcker kleedt als haeren ſtaet toe-liet, waer mede ſy gaf quaet exempel aen andere van die Stadt; ſy is op eenen dagh ſonder ſieck te zijn ſubitelijck van het oordeel Godts overraſt gheweeſt: want ſy ſeer afgryſelijck begonſt te roepen, datſe verdoemt was. Den Man dede alle devoiren om haer te ſtellen, maer al te vergheefs. De Dochter doet oock haer beſte, maer de Moeder tot haer ghelijck vlammende ooghen keerende, ſeyde: Gaet van my ghy vermalendyde, want om uwen twille, en om u kleedt dat ick voor u hebbe doen maken, ben ick verdoemt. Men roept den Biecht-vader, hy ghebruyckt alle middelen om haer tot beter hope te bringhen; maer al te vergheefs: want ſy een weynigh daer naer wanhopigh haeren gheeſt heeft ghegheven.

Noteert dat haeren Biecht-vader, die ſonder twyfel dit exces oft toeghelaten, oft ghediſſimuleert hadde, haer gheenſins en heeft konnen helpen. Soo

zal

zal gheschieden aen andere ellendighe, die in handen van sulcke blende Leydts-mannen vallen, van welcke sy voor den Rechter-stoel *Christi* niet en zullen konnen gheholpen worden.

Ten 10. vertelt den H. *Hieronymus*, dat een Roomsche Mevrauwe ghenaemt *Pretextata*, is seer scherpelijck van eenen Enghel Godts berispt gheweest, om datse om haeren Man te ghelieven, hadde ydelijck ghefriseert het hayr vande Maghet *Eustochium*. Haer handen met welcke sy dat ghedaen hadde, zijn terstondt verdrooght gheweest: daer naer is tot meerder straffe haeren Man ghestorven, ende oock haere Kinders, ende sy is ten lesten overleden, ende verdoemt tot de eeuwighe vlammen, ghelijck den Enghel haer voorseyt hadde.

Ten 11. *Guilielmus Parisiensis* vertelt, (*In lib. de universo*) dat een Gravinne van Campanien naer haere doodt sich veropenbaert heeft gheheel in vier en vlamme, met eenen gloeyenden kam in haere handt, seer lamenterende, datse door de instrumenten van haere ydelheden, namentlijck dien gloeyenden kam afgryselijck wiert ghetormenteert.

Ten 12. lesen wy inden grooten Spieghel der Exempelen van P. *Joannes Maior* der Societeyt *Jesu*, (*Spec. Exem. V. Ornatus ex.* 1.) dat soo een Vrauwe van Parys seer kostelijck, lichtveerdelijck, ende oneerlijck verciert by eenen Minder-broeder te biechte gonck, ende van hem dickwils vermaent zijnde, sich niet en beterde, hy heeft ten lesten met groote vierigheyt haer van Godts weghen gheseyt, dat alle die cieraten, pomperyen, ende ydelheden, anders niet en zijn als wapens des duyvels, welcke hy ghebruyckte om zielen te vanghen, ende die te ontnemen uyt de handen van hunnen Bruydegom *Jesus Christus*. De Jouffrauwe is door dese

woorden

woorden soo verschrickt gheweest, datse met groote vierigheyt heeft gheseyt: Pater ick bidde Godt, dat al het ghene myn lichaem draeght teghen sijnen wille, den duyvel wegh neme het ghene hem toebehoort. Soo sy dese woorden gheseyt hadde, is sy terstont overdeckt gheweest met een schroomelijcke donckere schaduwe, soo dat het al die in de Kercke waeren saghen, ende een onsienelijcke handt heeft afghenomen alle haere cieraten ende kleederen tot haer onder-lyf ken toe, ende men heeft eene stemme ghehoort die seyde: Siet dit zijn myne stricken, netten, ende vendels, met welcke ick zielen vanghe. En terstondt zijn al die schoone kleederen, valsch hayr, toeren van perels, goude ketens, en ander juweelen met de donckere schaduwe verdwenen: ende de Jouffrauwe een generale biechte ghedaen hebbende, heeft voortaen seer stille ende godtvruchtelijck gheleeft. Ende alsoo is dese Jouffrauwe wel ghevaeren, ende heeft haer ghebetert met eenen goeden Biecht-vader: nu volghter een contrarie exempel van een die met ander Biecht-vaders qualijck ghevaren is.

Ten 13. wordt vertelt inden selven Spieghel der Exempelen (*Ibid. Ex.* 2.) dat soo eenen Minderbroeder badt in de Kercke, soo sagh hy een Vrauwe teenemael naeckt, vergheselschapt met twee wolven, die haer alom volghden, uyt-ghenomen datse met haer in de Kerck niet en quamen, maer bleven voor de deure. Den Religieus sijn ghebedt ghedaen hebbende, heeft van haer ghevraeght wie sy was, en waerom sy alsoo naeckt ginck? Sy antwoorde: Ick ben een Vrauwe die in myn leven veel tydts verquist hebbe in my selven curieuselijck, ende kostelijck te kleeden: maer hebbe my ten lesten tot Godt bekeert, verwerpende alle ydelheden, die

seer

seer van Godt ghehaet worden, en hebbe daer van een generale Biechte ghesproken eenighe daghen eer ick stierf. Niet-te-min hebb' ick ontfanghen tot een Vaghevier, dat ick gheheel naeckt voor de ooghen van al de wereldt moet verschynen, namentlijck in alle de Kercken, in welcke ick door myne ydelheden aen de menschen hebbe occasie ghegheven van tentatien. Den Religieus vraeghde wie dat beyde die wolven waeren, die haer volghden? Sy seyde, dat het twee Priesters waeren, die haere Pastoors, ende Biecht-vaders gheweest hadden, die tot dese ghestelteniſse ghecondemneert waeren, ende gheweldighe hitte, ende tormenten leden, om datse in haer ghedooght, ende toe-ghelaeten hadden sulcke ydelheden, welcke sy haer hadden moeten doen laeten, oft anderſins de Absolutie weygheren. Want, seyde sy, hadden sy my de Absolutie gheweygert, ick soude my selven ghebetert hebben: desghelijcx, waer't dat de Biechtvaders van Jouffrauwen, ende Mevrauwen, haer de Absolutie weygherden, als syse sulcke ydelheden sien onderworpen, sy souden haest, of sy willen of niet, van de selve af-standt moeten doen, om welcke hy haer soo schroomelijck zal straffen, dat ick het met gheen woorden en kan uyt-spreken; ende om welcke den Heere een vreeselijcke Sententie heeft ghestreken teghen de Pastoors, ende Biecht-vaders, is't datse hun Officie niet wel en bedienen, vermanende, ende de Absolutie weygherende, aen de ghene die sulcke overvloedighe cieraten niet en willen laeten.

Ten 14. lesen wy inden selven Boeck (*Spec. Exemp. v. vestimentum ex.* 5.) dat in de Stadt van Mens, soo den Pastoor op eenen Sondagh de Kercke rondt ginck, om het volck met ghewydt water

water te beſproeyen, komende by de deure vande Kercke, ſagh hy een Matrone komen ſeer pompeuſelijck, ghelijck een Pauw, met verſcheyden cieraten beſchildert, ſlepende achter haer eenen langhen ſteert, op welcken hy ſagh veele kleyne duyvelkens ſitten ghelijck ratten, die daer loeghen, en klopten de handen t'ſamen, en huppelden ghelijck de viſſchen in het net. *Voorwaer het cieraet van een Vrauwe is het net vanden duyvel.* Den Paſtoor dit ſiende, beval den karre-waghen der duyvelen voor de deure te blyven, en beſwoer de duyvelen datſe ſouden blyven. Doen riep hy al het volck, om hen dit ſpectakel te thoonen: ende om dat hy een goedt Man was, hy verkreegh van Godt door ſijn ghebeden, dat het volck de duyvelkens oock ſagh. De Vrauwe verſtaende datſe om de hooverdye van haere kleederen, vande duyvelen ſoo beſchimpt hadde gheweeſt, is t'huys ghekeert, heeft haer kleederen verandert: ende dit viſioen is voor haer en voor andere Vrauwen van die Stadt, occaſie gheweeſt van ootmoedigheyt.

Ten 15. vinde ick inden ſelven Boeck (*Ibid. V. Chorea ex.* 8.) dat ſoo een ydel Dochter alleen was, den duyvel by haer ghekomen is, ende haer vaſt packende, heeft gheſeyt: Ghy hebt ons ghedient voor wapens, en tot een net om zielen te vanghen, nu zult ghy ontfanghen de ſtraffe van uwe ſonden, ende vande ſonden der ghener dieghe door uwe cieraten ghetrocken hebt in quaede begheerten. Dit ſeggende, ſoude hy met haer wegh ghevloghen hebben, t'en waere datſe terſtondt *Mariam* hadde aengheroepen.

Ten 16. vertelt ons den ſelfſten Autheur (*Ibid. v. Cæleſtis gloria ex.* 16.) dat ſoo een Heyligh Man ſijn ghebedt dede, zijnde opghetogen inden gheeſt,

ſoo

soo sagh hy den Hemel open met groote blydschap, om dat veele zielen door die openinghe in-ginghen. Hier-en-tusschen sagh hy twee schroomelijcke draken komen, die hebbende een groot net, hebben dat uytghespannen, ende ghehanghen voor de voorseyde openinghe des Hemels, waer door de zielen belet wierden in te gaen. Waerom soo hy seer weende, ende Godt badt, dat hy hem soude thoonen, wat die draken ende dat net beteeckende, den Enghel Godts aen hem veropenbarende, heeft gheseyt: den eenen draeck is de onkuyscheyt, den tweeden de ydel glorie, ende het net de ydele ende oneerlijcke cieraten der Vrauwen, welcke sulck een schade doen in de werelt, datse de openinghe welcke *Christus* met sijn dierbaer Bloedt ghemaeckt heeft inden Hemel, toe-sluyten, belettende de zielen in te gaen in de glorie der Salighe. Voorts ick seggh' u datter meer verdoemt worden door de ongheoorlofde aenlockscls der Vrauwen, ende de verscheyden cieraten, alsser duyvelen zijn in de helle.

Wat dunckt u Christelijcken Leser, is hier maer materie van een daghelijcxsche sonde? Kan jemant beletten de zielen vanden in-ganck des Hemels, ende oorsake gheven dat ontallijcke zielen verdoemt worden, sonder doodelijck te sondighen?

Ten 17. leestmen by den selven Autheur, (*Ibid. v. vestimentum ex.* 7.) dat soo een seker Mevrauwe dickwils Godt badt, dat hy haer soude thoonen, wat hy in de Vrauwen alder-meest was haetende, op datse haer selven daer van soude moghen wachten; sy heeft ghesien een overleden Gravinne met welcke sy in het leven familier hadde gheweest, in het midden van twee schroomelijcke duyvelen, die haer seer afgrysclijck tormenteerden, welcke seer jammerlijck riep tot de levende: Wee, wee my ellen-

 dighe!

dighe! Ick hebbe suyver gheweest, ick hebbe sober gheweest, ick hebbe aelmoessen ghedaen, en k'en ben om gheen ander saecke ghetormenteert, ten zy om het cieraet, door welck ick ergher hebbe gheweest als het helsche vier: want dit en verbrandt maer de sondaren, en die daer by zijn, maer myn cieraet heeft oock heylighe en rechtveerdighe, soo wel van verre als van by verbrandt. Doen vraeghde de levende: is het dan t'cieraet dat Godt alder-meest mishaeght in een Vrauwe? Waer op de verdoemde antwoorde: Het ydel cieraet is een brandende fackel ontstekende het vier van alle sonden: het is een verrader verkoopende ende leverende aen de duyvelen leghers der zielen: het is een voorbeeldt vande eeuwighe verdoemenisse. Doen zijn daer twee schroomelijcke duyvelen ghekomen, die haer met gloeyende lancien door-stekende, hebben ghesmeten in eenen pot vol ghesmolten loot; en soo is het visioen verdwenen.

Noteert dat dese Gravinne gheen quaede intentie en hadde om door haere cieraten andere te trecken in onkuyscheyt: want sy seght datse suyver was; ende nochtans sy en laet daerom niet verdoemt te zijn. Of is't dat jemandt dit woordt *suyver*, alleen wilt verstaen naer den lichaeme, segghende datse onkuysch van herten was, soeckende met haere cieraten andere te verwecken tot onkuyscheyt: dit en kan niet staen met het ghene sy daer naer seght: Ende ick en ben om gheen ander saecke verdoemt, dan om myne cieraten: want hadde sy onkuysch van herten gheweest, sy en soude niet alleen om de cieraten, maer oock om haere onkuysche begheerten verdoemt wesen.

Ten 18. (*Ibid. ex* 8.) Soo een seker Religieus lange ghebeden hadde voor sijn overleden Moeder, heeft sy

sy ten leſten ſich aen hem veropenbaert naeckt ſittende op eenen ſchroomelijcken draeck ghedueriegh vier ſpuyghende, tuſſchen twee duyvels, die haer met gloeyende ketens hielen ghebonden, hebbende voor haer ſchoon ghefriſeert gheleent hayr, het hooft vol ſlanghen; een ſerpent rondom haeren hals, dat haere borſten ſoogh, voor de cieraten van haeren hals ende bloote borſten: ende in haer handen hadde sy gloeyende ringhen. Sy ſeyde dat hy te vergheefs voor haer badt: want datſe verdoemt was, ende datſe deſe ende andere grouwelijcke tormenten leedt, om haere ydele cieraten, ende andere ſonden, voeghende daer by, dat de cieraten zijn eenen ſack vol gramſchap Godts: van welcke (ſeyde sy) al is't dat ick my ſomtydts biechtede, t'en was niet met voor-nemen van die te laeten: of als ick die liet, t'en was niet ghewillighlijck, maer alleenelijck om de eere: noch ick en hadde gheen leetweſen van het voorgaende: noch ick en biechtede my niet vande onweerdighe nuttinghe der Sacramenten, noch van myn onvolmaeckte en bewimpelde Biechten. Naer deſe ende andere propooſten is sy met een ſchroomelijck ghehuyl verdwenen.

Wat dunckt u Chriſtelijcken Leſer van deſe 18. Exempels? En ghevenſe niet claerlijck te kennen aen allen menſch die reden verſtaet, dat de ydele ofte lichtveerdighe cieraten der Vrauwen zijn verdoemelijck? Hoe kan-men dan oock gheleerde Mannen vinden, die ſegghen, dat het gheen ſonden en zijn, ofte ten hooghſten maer daghelijcxſche ſonden? Dien Autheur, welcken ghelijck wy hier vooren gheſien hebben, de HH. Schrifturen ende Sententien der HH. Vaderen wiſte eenen verdraeyden ſin te gheven, en ſeght niet op deſe Exempels. Ick meyne dat hyſe niet en hadde gheleſen; of

haddese hy ghelesen, hy moetse voor fabels ghehouden hebben. Soo mochtmen houden voor fabels alle de Kerckelijcke Hiſtorien : en wat waere dit anders als den wegh openen tot alle ſoorten van onghelooviqheyt.

IX. CAPITTEL.

Hier wordt in't byſonder beweſen, dat de Vrauwperſoonen die gaen met bloote borſten ende armen, doodelijck ſondighen.

HEt ghene wy tot noch toe gheſeyt hebben van de lichtveerdighe cieraten der Vrauwen, behoort meer als ghenoeghſaem te weſen, om alle gheſonde verſtanden te doen belyden, datſe verdoemelijck zijn : ende dienvolghens datter gheen voorder preuve noodigh en is, om te bewyſen, dat gaen met bloote borſten, ſchouders, en armen, is doodelijcke ſonde; aengheſien dat deſe naecktheden meer kracht hebben om te verwecken tot onkuyſcheyt, als eenighe andere cieraten: ghelijck getuyght den H. *Ambroſius*, (*L. 3. de Virg.*) ſeggende: *Kand'er jet ghevonden worden ſoo neyghende tot onkuyſcheden, als die litmaten ontblooten, welcke ofte de nature verberght, ofte de eerbaerheyt deckt.* Nochtans om datter jonghe Theologanten zijn, die hier teghen opentlijck derven ſegghen, dat de bloote borſten geen oneerelijcke deelen en zijn, noch dat de nature niet en verheyſcht datſe gedeckt worden, ende daerom excuſeren de ſelve van doodelijcke ſonde; ſoo heeft het my goet ghedacht hier teghen een beſondere preuve te ſtellen : op dat de ghene die de Jouffrauwen ſoo ſeer ſoecken te flatteren, nerghens gheenen uytvlucht en ſouden vinden, *Ad excuſandas*

das excusationes in peccatis. Dese preuve is meest ghetrocken uyt een Fransch Boecxken ghenaemt *Couvre-sein*, dat is, *Deckt de borst*, ghemaeckt van eenen Canonick Theologael van Camerijck, en gheapprobeert van dry vermaerde Doctoren der H. Godtheyt van Douay, te weten, *Colvenerius*, *Sylvius*, en *Valentinus Randour*: in welck onwederlegghelijck beweesen wordt, dat de Vrauwen die gaen met bloote borsten, doen doodelijcke sonde, en zijn incapabel tot de H. Absolutie. Ende datte

Ten eersten door de H. Schrifture, die ghetuyght, dat Godt ende de nature ons leeren gheheel ons lichaem decken, uytghenomen het aensicht ende de handen. Want naer dat *Adam* en *Eva* ghesondight hadden, soo seght den H. Text, dat hunne ooghen zijn gheopent; ende siende datse naeckt waeren, *Soo hechten sy t'samen fyghe-bladeren, en hebben hen selven ghemaeckt voor-decksels*, (*Gen.* 3.) met welcke het nederste deel des lichaems meest ghedeckt wierdt. Dit deden sy door in-gheven der naturen, die haer alder-meest schaemt van die deelen des lichaems bloot te hebben. Noch hier mede en is sy niet te vreden gheweest: want als *Adam* en *Eva* hoorende de stemme des Heeren, niet teghenstaende datse hun selven, ghelijck voorseyt is, ghedeckt hadden, sy vluchteden nochtans, en doken hen onder de boomen van't Paradys, om dat het opperste deel van hun lichaem noch naeckt was, waer van de nature haer noch schaemde; ghelijck blyckt uyt dese woorden van *Adam*: *Ick hebbe uwe stemme ghehoort, en hebb' ghevreest, om dat ick naeckt was, en hebbe my ghedoken*, te weten, door schaemte.

Het ghene dan hier ghebrack aen de nature, dat heeft Godt vervult, makende daer naer voor *Adam*

ende *Eva* rocken van vellen: *Ende Godt den Heere heeft Adam ende ſyne Huys-vrauwe ghemaeckt pelsrocken, en heeftſe die aenghedaen.* Deſe rocken deckten gheheel hun lichaem (ghelijck de Uytlegghers verſtaen) uytghenomen het aenſicht ende de handen: het aenſicht om de noodighe werckinghen vande vyf ſinnen: de handen om te doen hunne wercken. Dies aengaende noteert, dat Godt ende de nature niet en hebben ghegheven aen alle litmaten ons lichaems de ſelve fonctien, maer aen jeder litmaet verſcheyden werckinghen, (*Rom.* 12.) *Omnia membra non eundem actum habent.* Want het officie vande ooghen, is ſien: ende daerom moeten ſy in een open plaetſe ſtaen. Het officie vande ooren, is hooren; ende daerom en moeten ſy niet ghedeckt zijn. Het is noodigh tot de menſchelijcke converſatie, datmen een jeghelijck verkent in ſijn aenſicht, ende daerom en moet het niet ghedeckt zijn. Het officie vande handen is raecken, om te doen de noodighe wercken; ende daerom en moeten ſy niet ghedeckt worden. Nu de borſten der Vrauwen en hebben anders gheen officie als de kinderen te ſooghen; ende daerom als dit ghedaen is, de nature verheyſcht datſe ghedeckt worden. Die dan de voorſeyde litmaten ghebruyckt tot een ander werck, als het ghene tot welck ſy vande nature gheſchickt zijn, verkeert de orden der naturen. Soo doen de Vrauwen, die ghebruycken hunne borſten tot cieraet, om die ten thoone te ſtellen, en om de Mans tot oneerbaerheyt te verwecken. *T'en kan niet gheſchieden* (ſeght den Autheur van *Couvre-ſein*) *ſonder het licht der naturen te verſmachten, en de wetten vande eerbaerheyt te breken, dat een eerlijcke Dochter ofte Vrauwe derft ſonder ſchaemte haere borſten ontdecken voor al de werelt. Jae een Moeder terwijlen*

ſy

sy haer kindeken sooght, is't datse maer een weynigh eerbaere schaemte en heeft, deckt sorghvuldighlijck haere borsten, alsser Mans-persoonen teghenwoordigh zijn. Den H. *Hieronymus* seght: *Eene Maghet moet beschaemt zijn, van haer selven naeckt te sien*: hoe veel te meer behoort sy eenen schroom te hebben van haer naeckt vleesch aen andere te thoonen.

Dit licht der naturen, dat hedensdaeghs in soo veele Christenen uytghebluscht is, heeft eertydts claerlijck gheschenen in de duysterniſſen van het Heydendom. Want ten eersten *Cicero* sprekende van het menschelijck lichaem, naer dat hy gheseyt heeft, dat de nature eenighe deelen stelt in't openbaer, ende andere verberght, soo voeght hy daer by: (*L.* 1. *offic.*) *Dit neerstigh ghestichte vande nature, heeft naerghevolght de menschelijcke eerbaere schaemte: want al het ghene dat de nature verborghen heeft, het selve decken voor de ooghen der menschen, alle de ghene die ghesont zijn van verstande.* Waer uyt volght, dat alle onse lichtveerdighe Puppen die gaen met bloote borsten ende aermen, volghens het waerachtigh vonnisse van desen Heyden, niet wel en zijn by hunne sinnen.

Sy worden oock beschaemt ghemaeckt van *Martialis*, (*L.* 14.) en *Prudentius*, (*L.* 2. *in sym.*) twee Heydensche Poëten, die te kennen gheven in hunne Schriften, dat de Maeghden in hunnen tydt de borsten ghedeckt hadden, niet alleen met eenen hals-doeck oft tabbaert, maer sy hadden daer boven ghelijck een harnas van leer ofte buffel, datse *Mammillare* noemden. Desghelijcx ghetuyght *Horatius*, (*L.* 1. *satyr.* 2.) dat onder de Romeynen de Vrauwen ende eerlijcke Dochters ginghen ghedeckt van hoofde tot de voeten: *Matronæ præter faciem nil cernere possis. Cætera* (*ni Catia est*) *demissa veste tegentis.*

tis. Dat is te ſegghen: Een eerlijcke Vrauwe moet ſoo gaen, datghe anders niet en kont ſien, als haer aenſicht. Al de reſte (t'en zy dat het een lichte Vrauwe is) moet met een lanck kleedt ghedeckt worden. Maer als een Vrauwe overtuyght was onder de Romeynen van hoererye, men nam haer af den tabbaert van eere, ende men gaf haer lichte kleederen *à la garchette*; die noch op veele naer ſoo licht ende oneerlijck niet en waeren, als de kleederen van onſe Jouffrauwen op de Franſche Mode.

Dit licht der naturen, dat in onſe Chriſtene Jouffrauwen teenemael uyt-ghebluſcht is, wordt noch hedenſdaeghs ghevolght vande Turckſche, Tartaerſche, Moſcovitſche, Grieckſche Ghynoiſche, Japoniſche, ende andere ongheloovighe Vrauwen, die altemael ghedeckt gaen vande kinne tot de handen, ende voeten: ja van ſommighe, namentlijck de Turckſche, en ſietmen noch handen, noch aenſicht, ſoo datſe (ghelijck noch gheſeyt is) op ſtraete gaende, van hunne eyghen Mans niet en konnen ghekent worden. Ja indienſe met onghedeckten aenſichte gonghen, ſy ſouden van haere Mans verſtooten worden. Onſen *Bernardinus Surius* vertelt, dat hy reyſende door Turckyen, ſoo hy s'avonts wat ruſte in een camer vande herberghe, de Vrauwe vanden Huyſe niet wetende dat hy daer was, komende in de ſelve camer, ſat wat neder, en trock de wyle van haer hooft: maer ſoo ſy daer naer ghewaer wiert, dat'er in de ſelve camer een Mansperſoon was, die haer ontdeckt hooft, ende aenſicht gheſien hadde, ſy ſpronck terſtont uyt de camer, en maeckte ſulck een misbaer, dat alle die vanden huyſe wercks ghenoegh hadden om haer te ſtellen.

Valerius

Valerius Maximus vertelt, (*L. 6. c. 3. de sever.* 13.) dat *Sulpitius Gallus* sijne Vrauwe heeft verstooten, om datse eens in't openbaer gonck met onghedeckten aensichte; ghevende voor reden, dat de wet des houwelijcx ordonneert, datse alleen schoon moeste schynen aen sijne ooghen, niet aen andere; en datse daer teghen doende, suspect was van onghetrauwigheyt aen haeren Man. Wat soude hy dan gheseyt hebben? ofte wat soude hy ghedaen hebben, indiense daer-en-boven haere borsten, ende aermen ontbloot hadde, ghelijck veele Christene Vrauwen hedensdaeghs niet en schaemen te doen? Dese naecktheden stryden soo teghen de naturelijcke schaemte der Vrauwen, dat ick verbaest staen, considererende dat dit cieraet der Vrauwen, dat veele Ongheloovighe noch hebben, vande Christene by naer heel is verlooren. Ick en kan anders niet peysen, als dat in dese onbeschaemtheyt der Christene Vrauwen vervult is de Prophetie van onsen S. *Hugo de Dina*, die mirakels heeft ghedaen, en veele voorseyt heeft met den gheest van Prophetie: onder ander, dat als de Vrauwen hunne schaemte zullen verlooren hebben, dat het een teecken zal zijn, van het aenstaende eynde des werelts, ende vervolghinghe van *Antichrist*.

Dat onse Jouffrauwen eens hooren eenen Heydenschen Philosooph, ghenaemt *Juvenalis*, ofse misschien van hem konden leeren beschaemt te zijn: hy seght, dat een Vrauwe alle schaemte verlooren heeft, die in gheselschap van Mans-persoonen derft verschynen en spreken, met op-gheheven aensichte, ende bloote borsten, ende alsoo gaen door de straeten. Eenen anderen, te weten *Horatius*, die seght noch naeckter de waerheydt, (*L.* 1. *satyr.* 2.) te weten, dat het een teecken is

van een oneerbaere Vrauwe te gaen met bloote borsten : *Apertè quod venale habet, ostendit* : sy thoont in't openbaer het ghene datse te verkoopen heeft. Dit vreef eens eenen Christelijcken Edelman een lichtveerdighe Puppe in het aensicht : want haer ontmoetende op straet met de borsten bloot, seyde: Jouffrauwe, is dat vleesch te koop ? Sy haer verbelghende, seyde al byten : Neen't Mijn-heer. Sluyt dan den winckel toe, seyde den Edelman.

Den Keyser *Heliogabalus* heeft eens doen vergaderen in een seker plaetse, alle de Hoeren van Roomen, tot welcke hy hebbende een harangue, seyde, onder ander al lacchen, (*Lamprid. in heliog.*) *Ick sien hier soo veel dertel aensichten, soo veel bloote borsten, soo veel mammekens die sich van self presenteren.* En soude hy het selve niet segghen indien hy nu leefde, ende in onse Kercken quame, daer veele Jonckers, en Jouffrauwen vergadert zijn ? Waer't dat'er hedensdaeghs Turcken, of Heydensche, Chynoisen, quamen in onse Kercken, ofte passeerden door onse straeten, sy souden sekerlijck alle onse Jouffrauwen aensien voor lichte Vrauwen. Welck een schandael ! welck een confusie is dit voor de Christelijcke Religie! Dese Ongheloovighe zullen inden dagh des Oordeels op-staen teghen onse Jouffrauwen, ende haer verdoemen, om datse in de duysterniſſe des ongheloofs eerlijcker hebben gheweest in hun kleederen, als sy in het licht des Christendoms.

Die Ongheloovighe en hadden de H. Schrifturen niet die wy hebben, ende welcke wy houden voor het Woordt Godts, die nochtans beschilderende een Hoere met haere couleuren, stellen ons claerlijck voor ooghen een Christene Jouffrauwe vande Fransche Mode. Hoort den H. *Gheest* door den mondt

mondt vanden Wysen-man, die ons een Hoere wyst met den vingher, als hy seght: (*Prov.* 7.) *Ecce mulier ornatu meretricio præparata ad capiendas animas.* Siet, daer is een Vrauwe met hoersche cieraten, bereydt om zielen te vanghen: die haere borsten open stelt, ende ten besten gheeft, segghende tot de verblinde Jonckheyt: *Veni inebriemur uberibus, & fruamur cupitis amplexibus:* Komt, laet ons droncke worden vande borsten, laet ons ghenieten de ghewenschte omhelsinghen. Siet ghy wel Jouffrauwen, dat den H. *Gheest* selve seght, dat uwe borsten droncke maecken? datse het jonck Volck doen dul worden door een onkuysche liefde, ende soo ontsteken, datse met u boeleren in hun herte. Is't dat dese Schrifture niet claer ghenoegh en is, hoort den Propheet *Ozee* die tot u roept: (*c.* 2.) *Auferat fornicationes suas à facie suâ, & adulteria sua de medio uberum suorum.* Datse (seght hy) weirt haere hoereryen van haer aenschyn, ende haere overspelen van het midden haerder borsten. Door welcke woorden hy te kennen gheeft, dat de bloote borsten zijn den winckel van Venus, solfer-priemen vande begheerlijckheyt, aenlockscls tot overspel, ende alle soorten van onkuyscheden.

Ick segghe (seght den Autheur van *Couvre-sein*) ende ick segg'et uyt seker wetenschap, dat den duyvel seer groote ghenoechte schept in de naeckte borsten, dat hy danst en springht op die witte berghen, dat hy die ghebruyckt als aenlockscls, en stricken om zielen te vanghen (*Jerem.* 5.) *Insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes, & pedicas ad capiendos viros.* Siet eens Jouffrauwen, of ghy wilt dat uwe borsten voortaen zijn de retraite der duyvelen, het bedde van Sathan, de kussens van *Asmodæus*, ende hem dienen voor solfer-priemen, om te ontsteken

ſteken het vier van onkuyſcheyt in de herten der menſchen. Of ghy wilt dat in u volbrocht wordt deſe Prophetie van *Ezechiel:* (*c.* 23.) *Cùm veniſſent ad eam filij Babylonis ad cubile mammarum polluerunt eam ſtupris ſuis.* Als de Sonen van Babylonien tot haer ghekomen waeren, tot het bedde vande borſten, ſy hebben haer beſmet met hunne boeleringhen. Dit gheſchiedt als het jonck Volck door het gheſichte van uwe borſten ontſteken worden met onkuyſche begheerten, ende met u in hun herte te doen hebben.

Hoort den H. *Clemens van Alexandrien:* (*L.* 2. *Pædag. cap.* 2.) *Men magh* (ſeght hy) *de Vrauwen gheenſins toelaeten, datſe jet van hun lichaem ontblooten; op datſe beyde niet en vallen, te weten, de Mans die om haer te ſien verweckt worden, ende ſy, als die op haer ſelven trecken het gheſichte vande Mans.* Hoort den geleerden *Tertullianus* (*De veland. Virg.*) die ſeght, dat een Maghet die in ſijnen tijdt haer aenſicht ontdeckte, was ſoo veel gheacht als gheſchonden, ende verloos de eere van maghet te zijn. Wat zullen wy nu daer van maecken, alſſe ſich niet en ſchaemen haere ſchouders, borſten, en armen te ontdecken? Hy ſeght wederom, dat een Maghet die gheerne haer aenſicht thoont aen de Mans, heeft haere ſchaemte verlooren: hoe veel te meer is't datſe derft voor de Mans haere borſten ontdecken. Hy ſeght wederom: *Ick bidd' u, deckt u hooft: alle Staeten oft Elden van Mans-perſoonen lijden in u peryckel.* Is't datſe peryckel lijden door het gheſichte van haer aenſicht, hoe veel te meer van haer bloote borſten, &c. Ten leſten ſeght hy noch deſe merckelijcke woorden: *Is't dat Godt is in het herte der Vrauwen, men zal het kennen in haer hooft.* Al of hy wilde ſegghen, ſy en hebben Godt in haer herte niet, is't datſe hun hooft onbe-

onbeschaemdelijck ontdecken. Met veel meer reden moghen wy segghen, dat sy Godt niet en hebben in haer herte, maer den duyvel *Asmodæus*, die hunne borsten, &c. onbeschaemdelijck ontdecken.

Al dat gheseyt is, bevestight den Autheur van *Couvre-sein*, met dese reden uyt de Theologie ghetrocken: De naecktheydt der borsten (seght hy) is ordinairlijck doodelijcke sonde: het welcke spruyt uyt dry oorspronghen ofte causen: Ten eersten, uyt de intentie: ten tweeden, uyt de onghereghelde affectie; ende ten derden, uyt het schandael ofte verargherniſſe.

Aengaende het eerste, het is claer en seker in de Theologie, dat het eynde ofte de intentie van een doodelijcke sonde, maeckt dat een werck doodelijck is: als dan het eynde vande bloote borsten, is verwecken sy selven en andere tot oneerlijcke liefden, soo volght daer uyt, dat het doodelijcke sonde is. Veele loochenen datse hebben sulcke intentie; maer sommighe lieghen en bedrieghen hun eyghen selven: want die intentie kan in hun herte wesen soo bedeckt ende verborghen, dat sy selve verblindt zijnde die niet en sien. Maer Godt die sietse wel. Is't dat eenen Jonghelinck thoont dat hy door het ghesichte van haere borsten gheweldighlijck ontsteken wordt, ende met haer mallende, soeckt die dickwils te tasten, ja oock opentlijck seght, dat hy door het ghesicht der selver gheheel in sijn lichaem ontsteken wordt: sy en laeten't daerom niet achter, ja sy lacchen en verheughen haer daer in, en ontblooten hunne borsten soo veel te meer. Konnen dese segghen datse gheen quaede intentie en hebben?

Aengaende het tweede, het is seker, dat als eene heeft

heeft tot die naecktheyt ſulck een ongheregheldе affectie, datſe daer in ſtelt haer leſte eynde, ende die ſtelt voor Godt; ſy is in ſtaet van doodelijcke ſonde. Soo zijn gheſtelt de ghene die liever hebben rebel te weſen aen Vader, ende Moeder, liever hebben dat door haer ſchult veele zielen verlooren gaen, als ſulcke naecktheyt te laeten.

Aengaende het derde, noteert ten eerſten, dat verargheren is jet ſegghen of doen ongheregeltlijck, waer door aen den even naeſten ghegheven wordt occaſie van ſondighen.

Noteert ten tweeden, dat het niet noodigh is dat het ſchandael ofte verargheringhe in ſy ſelven ſonde zy, maer het is ghenoegh dat het is een ongheregheltwerck, waer aen mancqueert eenighe circumſtantie van tydt, oft plaetſe, oft perſoonen. Alſoo een ſaecke, die in haer ſelven indifferent is, kan ſomtyts een ſchandael zijn, ende doodelijcke ſonde: ghelijck den Apoſtel *Paulus* te kennen gheeft, ons vermaenende dat wy niet alleen ons en ſouden wachten van ſonde, maer oock van al het ghene dat heeft den ſchyn van ſonde. (*Rom.* 14. 1. *Cor.* 8.) *Ab omni ſpecie mala abſtinete:* ende beriſpende ſommighe van d'eerſte Chriſtenen, om datſe eenighe ſpyſen aten die gheoorloft waeren, maer met verargheringhe van andere, die meenden datſe ongheoorloft waeren, ende evenwel door hun exempel verweckt zijnde, daer van oock aten, doende teghen hun conſcientie, ende alſoo ſondighende.

Noteert ten derden, dat'er tweederleye ſchandael ghevonden wordt, welcke de Theologanten noemen formeel, ende interpretatif. Het is een formeel ſchandael, alſmen jet doet ofte ſeght met expreſſe intentie om den anderen te doen vallen in ſonde. Het is een interpretatif ſchandael, alſmen

jet

jet doet ofte seght ongheregheltlijck, dat bequaem is om te veroorsaecken den val van andere, al is't dat het daerom expresselijck niet en wordt ghedaen.

Nu seggh' ick in ons propooſt, al is't dat een Vrauwe door haer bloote borſten gheen formeel ſchandael en gheeft, dat is, die niet expreſſelijck en ontbloot om andere te doen ſondighen: nochtans (datſe ſeght al datſe wilt) ſy gheeft willens en wetens interpretatif ſchandael. Ick gheloove wel, datſe gheen expreſſe intentie ofte wille en heeft, om de Mans-perſoonen te trecken tot oneerlijcke ghefichten, onkuyſche begheerten, &c. ſy wilt dit nochtans altemael indirectelijck, ende bedectelijck, te weten inden oorſpronck ofte cauſe, welcke is de blootheyt der borſten, welcke ſy directelijck ende expreſſelijck wilt. En dit is ghenoegh om een, ja om hondert en duyſent doodelijcke ſonden van ſchandael te doen: dit is ghenoegh om haer met alle haer excuſien te verdoemen tot alle de duyvelen, en noch duyſent ander met haer. Is't datſe ſeght dat het ſchandael niet ghegheven wordt, maer vande dertele Mans-perſoonen ghenomen. Den H. *Cyprianus* die antwoort: (*De hab. Virg.*) *Deſe beſcherminge en ſuyvert u niet, noch en ontſchuldight u van oneerbaerheyt en dertelheyt.* Item: *Ghy en ſiet niemant oneerlijck aen, maer gy wordt oneerlijck aenghеſien: ghy en beſmet u ooghen niet met eenighe vuyle ghenoechte: maer terwijlen ghy andere deſe ghenoechte aen-doet, ghy wordt beſmet.* Siet hier vooren in't vyfde Capittel de Sententien vanden ſelven H. *Cyprianus*, ende andere HH. Vaders, die hier oock te paſſe komen, ende alle excuſie verwerpen. Siet oock het eerſte Capittel, daer beweſen wort dat de oneerbare cieraten zijn fenyn met welcke de zielen ghedoodt worden, ende eenen

gracht

gracht in welcken sy vallen; welck alder-meest te verstaen is vande bloote borsten: waer uyt volght onwederlegghelijck, dat dit een schandael is, dat niet alleen ghenomen wordt vande dertele Mans-persoonen, maer wort oock ghegheven vande licht-veerdighe Vrauw-persoonen.

Dit zal ons bevestighen den Salighen *Felix* Capucin, die in dese eeuwe sijn segghen met Mirakels heeft bevestight: waer op ick meer soude steunen (al was hy simpel en ongheleert) als op het segghen van veele Doctoren in de Godtheyt (*Bover. Annal. Capuc. to. 2. ad An.* 1587. *nu.* 125.) Soo hy dan op eenen dagh te Roomen van deure tot deure om aelmoesse ginck, komende voor de deure van een Edele Matrone, die de Orden seer toeghedaen was, wierdt van haer binnen gheroepen tot een gheestelijcke t'saemen-spraecke. Dese Vrauwe (ghelijck *Boverius* seght) soo sy door een corruptie van dien tijdt (*Ex tempestatis illius corruptela*) was met bloote borsten; den Dienaer Godts hier in groot mishaeghen hebbende, en heeft haer op veele vraeghen niet gheantwoordt, maer siende naer de aerde weende gheduerigh. Sy verwondert zijnde, vraeghde waerom hy niet en antwoorde, en of sy hem erghens in misdaen hadde? Waer op hy ten lesten antwoorde, segghende: Ick zal u segghen Suster, waerom dat ick swyghe; want ick en kan de droef heyt niet langher in myn herte verborghen houden. Ick bidd' u, en neemt niet qualijck het ghene ick zal segghen: Voorwaer ghy quetst swaerlijck uwe reputatie, doende het ghene dat noch u en betaemt, noch eerlijck en is. En schaemt ghy u niet aen de menschen te thoonen uwe bloote borsten? De ware, diemen in't openbaer stelt, is te koopen. Waerom ontbloot ghy uwe borsten, ten zy om andere te behaghen

haghen ? het ghene behaeght , treckt lichtelijck het herte tot ſijnder begheerten. Ick ſegghe recht uyt de waerheyt ſonder diſſimulatie ; ghy gheeft de krancke ſchandael ; ghy treckter veele tot oneerbaere begheerten des vleeſch ; ghy wondt de conſcientie der ghener die flauw zijn. Peyſt nu in welck een peryckel datghe zijt. Want alle deſe ſonden zullen u ſonder twyffel by den Goddelijcken Rechter op-gheleyt worden. En welcke ſtraffen ghy hebt te verwachten , weet hy die ſeght in't Evangelie: (*Mat.* 18.) *Die zal verarghert hebben een van de ghene die in my ghelooven , het waere hem beter dat hy met eenen meulen-ſteen aen ſynen hals gheſmeten wierde in den afgrondt vande zee.* Deſe woorden heeft hy met ſoo groote vierigheyt gheſeyt , dat ſy terſtondt deckende haere borſten , gheſeyt heeft met traenen: Ghebenedydt moet uwe tonghe weſen Broeder *Felix* , van welcke ick de woorden des levens heden hebbe ontfanghen. Nu voortaen en zal my gheen menſche ſien gaen met bloote borſten. T'welck ſy heeft onderhouden.

De teghenwoordighe waerheyt bewyſe ick noch voorder uyt de eyghen woorden ende ſententie van ſommighe die de bloote borſten willen excuſeren: want ſy belyden opentlijck , dat die naecktheden zijn *Illicium libidinis* , dat is , aenlockſel tot onkuyſcheyt , welck over-een komt met deſe woorden van *Tertullianus* : *Naturalis invitator libidinis.* Daer-en-boven ſy leeren , en willen houden ſtaen, datter in materie van onkuyſcheyt gheen kleynigheyt van materie ghevonden en wort , te weten , die gheen doodelijcke ſonde en is. Hoe kan dit ſtaen met hunne teghenwoordighe opinie , door welcke ſy excuſeren de bloote borſten van doodelijcke ſonde ? Want voorwaer ick en kan niet wel

begrypen, hoe dat een Vrauw-persoon terwylen sy haere borsten aldus naeckt stelt, aenraeckt, en hondert-mael besiet, roerende met haeren aessem ghelijck twee blaesbalghen, kan wesen sonder eenighe ghewillighe onkuysche beroerte, de welcke hoe kleen sy is, is volghens hunne sententie doodelijcke sonde. En of dit niet en waere, even-wel aenghesien sy belyden dat die naecktheden zijn *Illicium libidinis*, aenlockſels tot onkuyscheyt, ende volghens hunne opinie, gheen onkuyscheyt ghevonden en wort, die gheen doodelijcke sonde en is, soo volght onwederlegghelijck uyt hunne sententie, dat met bloote borsten gaen, is doodelijcke sonde; aenghesien dit is een verweckſel gheven tot doodelijcke sonde: want volghens het al-ghemeyn ghevoelen der Catholijcker Leeraeren, bedachtelijck occasie gheven, die een verweckſel is tot doodelijcke sonde, is oock doodelijcke sonde.

Is't datse segghen dat dit verweckſel tot onkuyscheyt maer een verre dispositie en is tot de onkuyscheyt, die oversulcx niet ghenoeghsaem en is tot doodelijcke sonde, sy stryden teghen de experientie, die ons leert, dat dese naecktheyt een vande alder-naeste dispositien is tot de onkuyscheyt: want al is't dat sommighe Mans-persoonen door de selve seer weynigh of niet beweeght en worden, daer zijnder ander die door de bloote borsten meer ghetenteert, en subytelijck ghealtereert worden, dan of sy de andere secrete partyen des lichaems saghen. Is't dat de Autheurs vande contrarie opinie hier van gheen experientie en hebben, sy zijn schuldigh te ghelooven de ghene die segghen datse sulcke experientie ghehadt hebben: of anderſins sy stellen hun ten minsten willens en wetens in peryckel van te voeden het meeste schandael vande Christenheyt, en

en oorsake te zijn van het verlies van ontallijcke zielen, voor welcke *Christus* is gheſtorven.

Nu op dat ick niet en ſpreke van myn eyghen experientie, ick zal hier voor-ſtellen die van andere, die van meerder authoriteyt zijn. Dien uytnemenden Predickant van Vranckrijck *Joannes le Jeune*, aliàs *Aveugle*, (*To.*4. *ſer.* 101.) vertelt dat eenen ſeer godtvruchtigen Doctoor vande Sorobone, gheworden is eenen gheſlaghen vyandt vande bloote borſten door dit cas. Zijnde in compagnie van veele treffelijcke Perſoonen daermen ſprack van dit abuys, een Jonghman heeft beleden, dat ſoo hy op eenen Feeſt-dagh van Onſe Lieve Vrauwe s'morghens vroegher als hy plagh op-gheſtaen was, om ſich bereydt te maecken tot de Biechte, ende Heylighe Communie; naer dat hy ghebiecht hadde ten beſten dat hy konde, ende nu op het poinct was om te gaen naer de Communie-banck, hy ſiet een met bloote borſten. Dit gheſicht heeft hem ſoo belemmert, en ſoo veel quaede ghepeyſen ingheghéven, dat hy naer eenigh wederſtant, ten leſten heeft gheconſenteert, ende in plaetſe van te gaen tot de H. Communie, heeft daer in de Kercke ghedaen een doodelijcke ſonde. Den ſelven *Le Jeune* ſeght, dat eenen treffelijcken Biecht-vader hem verſekert heeft, dat hy van veele Mans-perſoonen ſulcke klachten heeft ontfanghen, ſegghende dat wy behoorden niet alleen daghelijcx, maer alle uren teghen dat abuys te roepen, om dat het oorſake is (ſeyden ſy) van ontallijcke ſonden die wy doen: Hier en kanmen niet ſegghen, dat het ſchandael niet ghegheven, maer ghenomen wort, dat de Mans ſondighen door eyghen boosheyt: want de ghene, die aldus de Predickanten verwecken, om daer tegen te predicken, thoonen ghenoech hunnen goeden

wille om de sonde te vlieden, aenghesien sy soecken de occasie gheweirt te hebben; ende dienvolghens datse niet en sondighen uyt boosheyt, maer uyt kranckheyt: welck alder-claerst blyckt inden voorseyden Jonghman, die sich bereyde tot de H. Communie.

Tot bevestinghe van dese experientie zal dienen dit krachtigh Argument vanden selven *Le Jeune*, ghetrocken uyt de H. Schrifture, ende de reden: Den H. *Gheest* seght in de H. Schrifture: *Keert u ooghen af van een vercierde Vrauwe; want hier uyt wordt als een vier ontsteken.* Dat is, het cieraet, namentlijck de naecktheden van sulck een Vrauwe, zijn als solpher-priemen ofte vier-branden, die het vier van onkuyscheydt in andere ontsteken. Den H. *Gheest* verbiedt hier de ooghen te slaen op een ydelijck vercierde Vrauwe, namentlijck die eenighe naecktheden heeft: ergò hy verbiedt oock de Vrauwen sulcke cieraten ofte naecktheden te thoonen. Waer't dat uwe Ghebuerinne inden Vasten presenteerde aen een Jonghman ghekockt vleesch te koopen, ende seyde om haer te ontschuldighen, dat de H. Kercke dit nerghens en verbiedt in haere Gheboden; men soude haer segghen, dat als de H. Kercke verbiedt vleesch te eten, sy verbiedt oock vleesch te presenteren. Het is veel meer verboden aen een Mans-persoon u vleesch te beghei-ren, als vleesch inden Vasten te eten: want dit is maer een ghebodt vande H. Kercke, daer t'ander is een ghebodt Godts: en ghy en vreest niet aen alle Mans-persoonen, oock in de Kercke u vleesch te presenteren, het selve ontblootende. Wie en zal hier uyt niet lichtelijck besluyten, dat sulck een Vrauw-persoone doodelijck sondight teghen het neghenste Ghebodt Godts, *Non concupisces.*

Den

Den Eerw. P. *Engelgrave* vande Societeyt *Jesu*, (*In Festo Asc. Dom.*) verstereckt dese waerheyt, als hy de bloote borsten noemt blaesbalghen van het helliche forneys, om het vier van onkuyscheyt te ontsteken; (*Quibus quasi meretricio quæstu tot ingenuis oculis ruborem, & tot perversis animis ardorem æternum suppeditabit*) met welcke sy door een Hoersche listigheyt (seght hy) menighe eerbaere ooghen beschaemt maecken, en in menighe lichtveerdighe herten den eeuwighen brandt ontsteken. P. *Poirters* vande selve Weerdighe Societeyt in sijnen Masscher des Werelts, (*Pag.* 99.) seght oock met reden, dat de Vrauw-persoonen die hangen een gouden cruysken tusschen haere bloote borsten, hanghen *Jesum* tusschen twee Moordenaers, te weten, Moordenaers der zielen. Zijn de bloote borsten Moordenaers der zielen, soo volght onwederlegghe ijck, dat het doodelijcke sonde is te gaen met bloote borsten. Welck oock sekerlijck volght uyt het ghene den selven Pater noch voorder seght, te weten, dat sulcke gaende tot de generale Communie, in plaetse van te verlossen een Ziele uyt het Vaghevier, trecken ten minsten twee zielen in de helle.

Veele meynen sich te verschoonen, segghende, datse eerlijck van herten zijn, datter gheen onkuyscheyt noch quaede meyninghe en schuylt onder die bloote borsten: maer al te vergheefs; want of het soo waere datse eerlijck zijn van herten, dit en is niet ghenoech: sy moeten oock eerlijck zijn van drachte, en haeren even naesten gheen verargheringhe gheven. En hoe meynen sy ons wys te maecken datse eerlijck zijn van herten gaende ghekleedt ghelijck lichte Vrauwen? Hun kleederen en naecktheden maecken haer leughenachtigh, volghens dit segghen vanden H. *Gheest*: (*Ecclesiast.* 19.)

Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciant de illo. Dat habyt des lichaems, en dat lacchen der tanden, en den ganck des menſch verkondighen van hem, dat is, ſy gheven te kennen hoedanigh hy is van binnen: is het habyt des lichaems oneerlijck, het verkondight dat het herte van binnen oock oneerlijck is. Dit beveſtight den H. *Hieronymus* (*Ep. de vit. ſuſp. contub.*) ſegghende: Het habyt ofte cieraet is een teecken van het inwendigh ghemoet. Is de maniere der kleederen oneerlijck, het herte is't oock. Is't dat het lyveken ofte tabbaert met opſet ontnaeyt, ofte gheopent is, op datmen ſien ſoude het ghene van binnen ſchuylt; ſy thoont haer onbeſchaemtheyt, ende de oneerbaerheyt, die daer ſchuylt in haer herte. Den ſelven H. Vader ſeght wederom: (*Idem ep. ad fur.*) *Wy moeten ſpreken ghelijck wy ghekleedt zijn, oft ons kleeden ghelijck wy ſpreken. Wat willen wy anders beloven en anders thoonen? De tonghe ſpreeckt de reynigheyt, en gheheel het lichaem dat verthoont oneerbaerheyt.*

Dat de naecktheyt der borſten oneerlijck is, behalven de experientie, getuyght den H. *Clemens*, ſprekende niet alleen vande borſten, maer van geheel het lichaem: (*L. 2. Pædag. c.* 10.) *T'en is niet betamelijck ofte eerlijck dat eenigh deel van een Vrauwe ontbloot wordt.* Daerom geeft den voorſz. P. *Poirters* ſulck een Vrauperſoone met goede reden den naem van *Vuyl-fatſoen*, ſegghende in ſijn ſchoone Dichten: (*Pag.* 31.)

Wat doet ghy Vuyl-fatſoen ontrent dees ſotte Bollen?
U hayr dat is gheſtrickt met vyf-en-twintich crollen:
En langhſt u bloote borſt daer hanght het peerle-ſnoer;
Mirakel is't voorwaer, wort ghy hier niet een Hoer.

Hier hebben ſy hun ſententie.

De Dochters vanden Hertogh *Agilulphus* maecken beſchaemt onſe vuyle Puppen met haere bloote borſten:

borsten: want dese leyden tusschen haere borsten rot vleesch, op dat de ghene die haer ghevanghen hielden, door desen stanck eenen af-keer van haer souden hebben, ende soo ongheschonden laeten, meynende dat desen stanck haer in-gheboren was: welcke Godt om haere eerbaerheyt soo ghebenedydt heeft, dat d'eene naemaels Keyserinne, en d'ander Koninghinne is gheworden. Dese couragieuse Maeghden doocken haere borsten, ja dedense stincken, op datse haere reynigheydt onghehindert souden bewaeren: En onse dwaese Maeghden ontdecken haere borsten, vercieren die, en doense riecken naer den muscus: en waerom dit? Datse segghen al datse willen, het is om de Mans-persoonen aen te locken, ende te trecken in het net vande begheerlijckheyt.

Datse haer selven spieghelen in de H. *Agatha*, wiens borste zijnde af-ghesneden, soo den H. *Petrus* haer inden Kercker veropenbaerde, in de ghedaente van eenen Eerweerdighen ouden Man, seghende, dat hy van Godt ghesonden was, om haere borste te ghenesen, weygherde haer selven te ontdecken, segghende: dat noyt Mans-persoon haer bloot sien en soude. Den H. *Petrus* ghevende een soet gryntje, prees haere eerbaerheydt, en heeftse miraculeuselijck ghenesen. Goeden Godt! dese Christene Maghet en derft haere borst niet ontdecken aen eenen Heylighen, die ghekomen is uyt den Hemel, en onse onbeschaemde en maecken gheen conscientie van die te ontdecken voor al de wereldt, dienende tot verarghernissen der zielen, ende ontstekende alom het vier van onkuyscheyt.

Dierghelijck exempel hebben wy in de H. *Macrina*, Moeye vanden H. *Gregorius Nissenus*, de welcke liever hadde te lyden in haere borsten ghe-

weldighe tormenten, ja te ſterven, als die voor eenen Chyrurgyn te ontblooten; waerom ſy oock verdient heeft miraculeuſelijck gheneſen te zijn.

Den H. *Ambroſius* (*Exhort. ad Virg.*) vertelt van ſijne Nichte, ghenaemt *Sotera*, datſe noyt haer aenſicht en heeft ontdeckt, t'en zy alſſe moeſte de Martelie onderſtaen: op dat haer aenſicht ſoude dienen voor Autaer, om aen Godt te offeren het Sacrificie vande Martelie, welck ordinairlijck dient tot ſacrificien van *Venus*, *Cupido*, *Aſmodæus*, ende den gheeſt van onkuyſcheyt. *Vultum aperuit ſoli intecta martyrio*; *ut ibi Martyrij fieret ſacrificium, ubi ſolet eſſe tentamentum pudoris.* Is't dat in het aenſchyn (volghens het ſegghen van deſen H. Vader) pleeght te zijn eenighe tentatie, waerom de Chriſtene Vrauwen hier voortyts haer aenſicht ſeer ſorghvuldelijck deckten; hoe veel te meer behooren de borſten ghedeckt te zijn, in welcke veel meer tentatie gheleghen is, ghelijck de boven verhaelde experientien ghetuyghen?

Doch ghenomen dat dit niet en waere, en dat onſe Jouffrauwen *Bloote borſten* eerlijck van herten waeren, en anders gheen intentie en hadden, als tot haer te trecken een goet paer ten houwelijcke door dit aenlockſel, ghelijck ſy gemeynelijck ſeggen; even-wel zijn ſy grootelijcx te beriſpen, en ſeer qualijck beraden: want ſoo thoonen ſy datſe eenen Man ſoecken te hebben, die ghelijck een beeſte is, die ſy ſelven laet trecken door de ſinnen. Seker het ſoude eenen grooten dwaeſen zijn indien hy een Vrauwe ſochte te trauwen, ghelijckmen op de marckt een koe koopt, om datſe eenen grooten uyder heeft. Le *Jeune* vertelt (*To 5 ſer.* 12.) dat in een ſeker Stadt van Picardye, in welcke zijn veele vernufte gheeſten, alſſe ſien eene Jouffrauwe met bloote

bloote borsten, sy noemense *Madame la vache*, Mevrauwe koe, om datse noch verstant, noch deught, noch wysheydt ghenoech hebbende, om met goede bescheydentheydt ten houwelijck versocht te worden, wilt gh'extimeert worden ghelijck een koe, om datse een goeden uyder heeft, en wel ghevleescht is. *Vigilia ejus in sagina vaccarum.*

Ten lesten, om den mondt te stoppen aen de ghene die de bloote borsten willen voor-staen, sy moeten nootsaeckelijck een van twee kiesen: Te weten, of sy moeten hun onghelijck bekennen, of sy moeten segghen, dat seer ondiscretelijck hebben ghedaen.

Ten 1. den H. *Antoninus* Aerts-Bisschop van Florentien, die sulcke Vrauwen, als instrumenten des duyvels, verboodt in de kercke te komen.

Ten 2. eenen Bisschop van Perusien, die aen sulcke verboodt de H. Absolutie te gheven.

Ten 3. den H. *Carolus Borromæus*, Cardinael, en Aerts-Bisschop van Milanen, die verboodt, datmen sulcke inden Biecht-stoel niet en soude laeten komen. Den welcken daer-en-boven met de Bisschoppen van sijne Provincie in de 3. ende 6. Synode gheordonneert heeft, dat de Vrauwen in de Kercken altyts souden ghedeckt zijn, op pene dat haer den inganck der Kercken soude verboden worden, ende andere swaere straffen.

Ten 4. alle de Vaders van een gheheel Capittel Generael van S. *François* Orden, met twee Cardinaelen die Presideerden uyt den naeme vanden Paus, die verboden hebben aen alle Biecht-vaders de Absolutie te gheven aen Vrauwen die haer aensicht blancketten, valsch hayr ghebruycken, oft bloote borsten hebben.

Ten 5. den Paus *Urbanus* den VIII. die verboden

heeft, datmen de Vrauwen die gaen met bloote borsten, niet en zal laeten komen inden Biecht-stoel, noch de H. Communie gheven: ja indien't moghelijck is, datmense niet en zal laeten komen in de Kercken.

Ten 6. den Doorluchtighsten Heere *Jacobus Boonen* Aerts-Bisschop van Mechelen, die verboden heeft aen de Priesters, datse aen sulcke Vrauwen de H. Communie niet gheven en souden.

Ten leesten, den Paus *Alexander* den VII. die in het Jaer 1656. bevolen heeft aen alle Predickanten, datse gheweldighlijck souden donderen teghen dit misbruyck, ende door sijne opperste macht geboden aen alle Christene Vrauwen, datse dese oneerbare Mode van te gaen met bloote borsten souden reformeren naer het exempel vande Jouffrauwen van Perusien, die solemnelijck in de handen des Bisschops daer van belofte ghedaen hebben, welcke sy nu onderhouden. (*Enghelgrave in Festo Asc. Dom.*) Het is ghedenck-weerdigh het ghene P. *Enghelgrave* vertelt, te weten: Dat eenen Edelman van Perusien met sijne Huys-vrauwe, weygherende met de andere de voorseyde reforme te aenveerden, ende die belofte te doen, is subytelijck met sijn Huys-vrauwe totter doodt toe sieck gheworden. Als dan ghevoelende de openbare straffe Godts, hebben belofte ghedaen datse dese ghemeene reforme vande Stadt souden omhelsen; en soo zijnse terstondt wederom ghesont gheworden.

Hier gheeft Godt selve ghetuygheniſſe door sulck een openbaer Mirakel, dat de voorseyde Pausen, Cardinaelen, Aerts-Bisschoppen, Bisschoppen, Generaels, en Provinciaels van een gheheele Orden niet en hebben ondiscretelijck ghedaen, maeckende sulcke stranghe Ordonnantien teghen de Vrauwen met

met bloote borſten. Ende daerom moetmen ter contrarie beſluyten, dat de ghene die ſoo groot een abuys willen excuſeren, de diſcretie merckelijck te buyten gaen. Sommighe meynen diſcreter te zijn, maeckende differentie tuſſchen de borſten die maer half bloot en zijn, en die heel bloot zijn; ſeggende dat het maer doodelijcke ſonde en is alſſe gheheel bloot zijn: maer dit ſegghen ſy ſonder eenigh fondament, en thoonen hier in datſe alleenelijck willen ſteunen op hunne ſpeculatien, ſonder plaetſe te gheven aen ſekere experientien, die ons verſekeren, dat de half bloote borſten niet min en terghen de begheerlijckheyt, als die heel bloot zijn: ja ſomtyts meer: want alſmen die maer half en ſiet, men wort gheneghen om die heel te ſien. Daer-en-boven als de borſten maer half bloot en zijn, het heeft meer gratie ende bevalligheyt, ende kracht om te charmeren, dan alſſe gheheel bloot zijn, om datſe aldus ongheſchickt en mishaghelijck zijn, en min bevalligheyt hebben.

Sommighe Vrauw-perſoonen meynen jet te doen, alſſe haere borſten decken met een fijn doorluchtigh doecxken; maer dit is oock materie van meerder tentatie: want de borſten aldus lieffelijcker thoonen, dan ofse gheheel bloot waeren. Hier teghen roept den H. *Hieronymus* (*Adverſ. Helu.*) ſeghende: *Ingrediuntur expolitæ libidinum victimæ, & tenuitate veſtium nudæ impudicis oculis ingeruntur.* Sy komen (ſeght hy) aengheſtreken verciert als ſlaghoffers van onkuyſcheyt, ende alleenelijck met een fijn doorluchtigh kleedt ghedeckt zijnde, gheven haere naecktheyt ſchoone aen de onkuyſche ooghen. Soo ginck de onkuyſche *Cleopatra*, van welcke ſeght *Lucanius*: (*L.* 10.) *Candida ſydonio pellucent pectora filo*: De witte borſtjens die ſchynen door het fijn

fijn doeck van syden. Waer op seght *Baldus Cabil. Quid monstri hoc? Tecto pectore nuda pates:* Wat monster is dat? U borsten zijn ghedeckt, en sy schynen bloot.

Sulck een monstreusheydt soud'et gheweest hebben in de oude Wet met gheheel oft half bloote borsten te gaen: welck wy konnen mercken uyt den Prophete *Isaias* (*Cap.* 3.) den welcken tellende een voor een alle de ydelheden vande Dochters van Israël tot 21. toe, tot straffe van welcke hy voorseght de destructie van Hierusalem, hy en maeckt gheen mentie van bloote borsten: ter contrarie gheeft hy expres te kennen, datse ginghen met ghedeckte borsten, segghende: *Erit pro suavi odore fœtor, pro zona funiculus, pro crispanti crine calvitium, pro fascia pectorali cilicium.* Daer zal wesen voor soeten reuck stanck, voor riem een koorde, voor ghecrolt hayr caligheyt, voor borst-lap een hayren kleedt. Waer uyt wy verstaen, dat de Dochters van dien tydt noch soo onbeschaemt niet en waeren, als die van onse tyden. Het soude dan een monster gheweest hebben te sien een Dochter met eeren sonder hals-doeck ofte colliere. Daerom seyde Godt by den Prophete *Jeremias*: (*Cap.* 2.) *Zal een Maghet vergheten haer cieraet, ende eene Bruyt haeren borst-lap?* Al of hy wilde segghen, dat waere onmoghelijck, het waere een vremde saecke.

Daerom zullen de Christene Vrauw-persoonen swaerlijck ghestraft worden, om datse behoorden veel volmaeckter en deughdelijcker te zijn als die van d'oude Wet, en zijn daer-en-tusschen veel onghescheickter en lichtveerdigher, gaende half naeckt, het ghene de Dochters van Israël niet hadden derven peysen. De destructie van Hierusalem met welcke dese om haere ydelheden

gheslraft

gheſtraft zijn gheweeſt, en is maer een ſchaduwe van het ghene onſe Chriſtene Vrauw-perſoonen voor haer lichtveerdigheden, ende namentlijck bloote borſten hebben te verwachten in het ander leven. Waer van *Pepinus* (*L.* 1. *de Conf. c.* 13.) vertelt een ſchroomelijck exempel van twee Jouffrauwen die verdoemt waeren, die ſich veropenbaerden met ſerpenten rondom den hals, die haere borſten ghedurigh pynighden, ende daer aen ſoghen met een onuytſprekelijck torment, tot ſtraffe datſe met de ſelve bloot ghegaen hadden, ende hadden laeten aenraken. Siet in het voorgaende Capittel achthien exempels, door welcke bethoont is gheweeſt, dat de ydele cieraten der Vrauwen verdoemelijck zijn, uyt welcke met meerder reden volght, dat de bloote borſten verdoemelijck zijn.

X. CAPITTEL.

Hier worden wederleydt de menſchelijcke redens, met welcke deſe pompen des duyvels worden verontſchuldight.

ICk hebbe in de voorgaende Capittels de principale op-werpinghen ende menſchelijcke redens, oft (om beter te ſegghen) *Excuſien in ſonden* dickwils wederleydt: maer om dat de ghene die de wereldt ſoecken te behaghen, op alles weten uytvluchten te vinden, ick zal hier beſonderlijck mijn devoir doen, om van alle kanten voor duſdanighe uytvluchten den wegh te ſtoppen.

Sy ſegghen ten eerſten (ende dit is hunnen ghemeenſten, ende ſterckſten ſchilt, ſoo ſy meynen) de ghewoonte ontſchuldight het ghene dat anderſins ongheoorloft ſoude weſen: want wy worden tot de

ſaecken,

saecken, op welcke wy ghewent worden, allenskens onghevoelijck, ende soo en worden wy door de selve niet beweeght ofte ghetenteert, volghens dit ghemeyn spreeck-woordt der Philosophen: *Ab assuetis non fit passio.* Daerom moetmen segghen, dat sy alleen doodelijck sondighen, die de eerste sulcke nieuwe lichtveerdighe Moden in brenghen, eensdeels om dat de nieuwigheydt seer is verweckende, eensdeels om datse gheven aen andere quaet exempel.

1. Antwoorde: Hoe wel heeft gheseyt den H. *Gregorius* (*in Regist. l. 7. Ind. 2. c. 119.*) *Is't dat den inganck tot een boose saecke, eer hy langhe open blyft, niet ghestopt en wordt, hy wordt door het ghebruyck wyder, ende soo zal het worden door de ghewoonte gheoorloft, dat door de reden, ende de wet, blijckt verboden te zijn.* Hy seght dat sulck een boose saecke die strydt teghen reden, wordt door de ghewoonte gheoorloft, niet metter daedt, maer naer de opinie der ghener die altydts de misbruycken voorstaen. Want metter daedt gheen misbruycken die stryden teghen de reden, teghen de Wet Godts, ofte der naturen, en konnen oyt door de ghewoonte gheoorloft zijn: ghelijck alle de Theologanten leeren, die sulcke ghewoonten noemen abuysen en corruptien vande Republycke. Soodanigh abuys ofte corruptie vande Republycke zijn de lichtveerdighe cieraten der Vrauwen, ende worden soo ghenoemt van *Angelus V. Ornatus*, met den onwederlegghelijcken Leeraer *Alexander Halensis.* Ende met reden, aenghesien sy (ghelijck in de voorgaende preuven wydt en breedt ghethoont is) stryden teghen de Wet Godts, ende der naturen, en expresselijck verboden worden in de H. Schrifture, als netten des duyvels, om zielen te vanghen.

2. Ant-

2. Antwoorde: Of sy belyden dat die lichtveerdighe cieraten in haer selven quaet zijn, ofte niet? Soo niet, waerom segghen sy dan dat de eerste, die sulck een mode in-brenghen doodelijck sondighen? Is't datse segghen, datse quaedt zijn in haer selven, ick vraeghe of een ghewoonte van quaedt te doen, excuseert van sonde? Oft een saecke die in haer selven oft uytter naturen quaedt is, laet quaedt te zijn, om datse ghepleeght wordt? Of by hun gheen quaede ghewoonten ende corruptien ghevonden en worden in de ghemeenten, die nootsaeckelijck moeten ghereformeert worden? Men moet volghens hunne sententie dese dinghen toe-stemmen, is't dat een saecke die quaedt is in haer selven, en vande H. Schrifture verboden, wordt gheoorloft door de ghewoonte ofte ghebruyck des Landts.

3. Antwoorde: Den H. *Augustinus* seght, (*De Doctr. Christ. l.* 4. *c.* 21.) *Die door onmaetigh cieraet des lichaems ende der kleederen, ofte door blinckende schoonigheydt van andere dinghen uyt-schynen, worden lichtelijck overtuyght, datse volghen de pompen vande wereldt.* Hebben de pompen vande werelt, ofte den duyvel oyt gheoorloft gheweest aen de Christenen, die de selve versaeckt hebben in hun Doopsel? Kan de gemeene costuyme van te vervalschen de professie, diemen doet in het H. Doopsel, oyt gheoorloft zijn aen de Christenen? Datse hooren den selven H. *Augustinus*, segghende: (*Idem Ep.* 63. *ad Possid.*) *Het waerachtigh cieraet der Christenen en is niet gheleghen in loghenachtigh blancketsel, in pompen van gout en kleederen, maer in goede manieren.* Datse hooren den H. *Hieronymus* (*Ep. ad fur*). *Dat en is gheen cieraet des Heeren, maer een decksel van Antichrist.*

4. Antwoorde: De ghene die dese ghewoonte beschermen, ende alleenelijck de eerste inbrenghers der

der selver verdoemen, waerom en stellen sy sich teghen dese niet, op dat het quaedt niet meer verbreydt en wordt? Waerom en weygheren sy aen dese de Absolutie niet? Waerom en Preken sy niet terstonts daer teghen? Welck indien sy deden, sy souden het abuys in sijn beghinsel haest uytroeyen. Ick weet dat eenen Predicant alle de Jouffrauwen van een seker Stadt, sonder uytneminghe, heeft gh'excuseert: daer nochtans onder de selve noch seer weynighe waeren, die ginghen met bloote borsten, ten hooghsten thien oft twelf. Was het de ghemeene ghewoonte ofte ghebruyck des Landts, het ghene soo weynighe deden? Hadde hier plaetse dit spreeck-woordt, *Ab assuetis non fit passio*: van het ghene men ghewoon is, en wordt gheen beweghinghe ofte tentatie; aenghesien de Mans van soo groot een Stadt die weynighe selden saghen? Ondertusschen heeft dien Predicant, de eerste niet berispende noch condemnerende van doodelijcke sonde, moeten sien dat de andere oock verstout zijn, nu bynaer altemael met bloote borsten te gaen, ende naer de ghene die anders Predicken niet te hooren.

5. Antwoorde: *Lucifer* heeft den eersten hem verhooveerdight, ende andere ghetrocken tot sijn exempel: t'is waer hy heeft meer ghesondight als d'andere, ende daerom is hy gheworden den meesten duyvel: maer hierom en zijn d'andere die hem naerghevolght hebben niet gh'excuseert gheweest van Godt, maer zijn ghevallen in de selve verdoemenisse. Het selve sonder twyfel zal gheschieden aen d'eerste die de lichtveerdighe Moden in brenghen, ende aen de ghene die hun exempel naervolghen.

Hier staet te bemercken, dat al is't saecke dat maer

maer eene begonſt heeft ſulck een Mode, het ſchandael ofte quaet exempel langhe duert, ende door veele paſſeert. Want ghelijck d'eerſte heeft quaet exempel ghegheven aen de tweede, derde, vierde, vyfde, ſoo gheven deſe quaet exempel aen de volghende: ende als die van deſe conditie bynaer altemael ſoo gaen, dan worden verweckt oock de ghene die zijn van minder conditie, om oock hunnen ſtaet te buyten te gaen, naer het exempel vande voorgaende, ende ſoo vervolghens tot het ghemeyn volck toe ſtreckt hem dit quaet exempel: ghelijck wy in deſe beclaghelijckſte tyden ſien, dat veele Maerten zijn gheworden Jouffrauwen, ofte gaen ghelijck Jouffrauwen ghecleedt. Waer uyt blyckt, dat veele ſeer qualijck van dit ſchandael connen gh'excuſeert worden, al is't datſe d'eerſte niet en zijn, die het ſelve begonſt hebben.

6. Antwoorde: *Wy en doen niet met alle* (ſeght den H *Hieronymus*) (*Ep.* 14. *ad Celan.*) *die ons ſelven willen door de exempelen vande menighte beſchermen*: ſoo en doenſe niet met alle, die de hedendaeghſche lichtveerdighe cieraten door de exempels vande menighte, ofte het ghemeyn ghebruyck des Landts excuſeren. Want inden eerſten, de Schrifturen, ende HH. Vaders, die ſulcke cieraten verdoemen, en maecken gheen differentie, om de menighte ofte weynighe die ſoo gaen. Daer-en-boven deſe cieraten en laeten daerom niet lichtveerdigh ofte hoerachtigh, ende netten des duyvels te zijn, om datſe van veele ghedraghen worden: ter contrarie, hoe menighvuldigher datſe zijn, hoe meerder brandt datſe cauſeren in de wereldt, ende hoe meer zielen datſe trecken in de verdoemeniſſe. Daer-en-boven ſoude jemandt derven ſegghen, dat den wyden wegh min leydt tot de verdoemeniſſe, om dat de

meeste menighte door den selven gaet? Ende wie isser die hebbende den gheest *Christi*, ghelooft, dat die pompen vanden duyvel niet toe-en-behooren den wyden wegh? Ten lesten, kan jemandt met de waerheydt segghen, dat om datter veele soo gaen, uyt die cieraten min volghen andere sonden (van welcke ick in de naervolghende Capittels zal spreken) te weten, den overdaet, hooverdye, sachtigheydt, uytblussching vande liefde Godts, veronachtsaminghe vande saligheydt, misbruyck der Sacramenten, onbermhertigheydt tot de aermen, ruine der familien, en ten lesten veel onrechtveerdigheden, door welcke men middelen soeckt om die pompen te volghen, ende te onderhouden? Ten hooghsten can dit hebben eenighe waerschynelijckheydt, te weten, dat sulck een Mode vermenighvuldight, ende nu ghemeen gheworden zijnde, min soude verwecken tot onkuyscheydt, volghens dit spreeck-woordt, *Ab assuetis non fit passio*: van saecken diemen ghewoon is, wordtmen min beweeght: hier op zal dienen de naervolghende antwoorde.

7. Antwoorde: Sulcke lichtveerdighe Moden en zijn in dese Landen noyt ghemeyn, maer alleenelijck onder de Jouffrauwen, ende sommighe lichte Tuyten van het ghemeyn volck: ende daerom, aengheslen datter in een groot ghemeente hier en daer maer een en is, sy is meer uytschynende, ende dienvolghens verweckt meer, dan indien alle de Vrauwen soo ginghen. Daer-en-boven dat ghemeyn spreeck-woordt, *Ab assuetis non fit passio*, can ten hooghsten maer plaetse hebben in de ghene die daghelijcx zijn in het ghesel schap van sulcke Jouffrauwen, maer niet in ander Mans die de selve selden ofte niet van by en sien, t'en zy in de Kercken;

Kercken; aen welcke het overſulcx altyts nieuw is, ſulcke verweckſels tot onkuyſcheydt te ſien.

Daer-en-boven onder de ghene die met ſulcke ydel Puppen ghedurigh converſeren, ſommighe zijn ſtercker en min gheneghen tot onkuyſcheydt; en deſe connen miſchien door de gewoonte allencxkens onghevoelijck worden, ſoo datſe door het gheſichte der ghener die aldus verciert zijn, niet beweeght en worden. Andere zijn ſeer cranck en gheneghen tot onkuyſcheydt; en deſe zullen ſonder twyfel door de ghewoonte van ſulcke Vrauw-perſoonen dickwils te ſien, oock een ghewoonte maecken van die te begheeren. En deſe zijn de cleene ofte crancke, welcker verargheringhe wy ſchuldigh zijn te ſwichten, ghelijck *Chriſtus* leert in't Evangelie. Ick hebbe gheſeyt vande ghene die ſtercker zijn: *Deſe konnen miſſchien door de ghewoonte allencxkens onghevoelijck worden*; om dat ick het ſelve niet wel en can ghelooven: want de nature en can niet lieghen, en den duyvel en ſlaept noyt, die als hy twee kolen by malkanderen vindt, niet op en houdt van blaeſen met ſijnen helſchen aeſſem tot datſe branden. Daer-en-boven, is't dat het den H. *Bernardus* gheoorloft was te ſegghen: *Met een Vrauwe altydts weſen, ende haer niet bekennen, acht ick meer als dooden te verwecken. Het ghene minder is en kont ghy niet doen, ende hoe wilt ghy dat ick gheloove van t'ghene meerder en difficilder is.* Waerom en ſoude ick oock niet moghen ſegghen, dat het ghemeyn ſpreeck-woordt, *Ab aſſuetis non fit paſſio*, in deſe materie gheen plaetſe en heeft.

Sy ſegghen ten tweeden, teghen de exempels van ſommighe verdoemde, ofte dat ſy haer ſelven verciert hebben met quaede intentie, om andere te trecken tot onkuyſcheydt; ofte datſe afgryſelijck

gheexcedeert hebben, ghelijckmen moet ſegghen van die Gravinne in het 17. Exempel, ende die Jouffrauwen welcke den S. *Bernardinus Feltrenſis* ſeyde, datſe in haer ziele vanden duyvel waeren beſeten, en ſtricken waeren vanden duyvel: ghelijck vertelt wordt in't 2. ende 6. Exempel vant het 8. Capittel.

Antwoorde: Aengaende de intentie, deſen uytvlucht is in de voorgaende Capittels dickwils ghenoech cael gheſtelt, en crachteloos ghemaeckt gheweeſt. Aengaende het afgryſelijck exces, ick vraghe wie dat in de voorleden tyden gheleeft heeft? Wie can ons verſekeren dat die Gravinne ende andere dierghelijcke meer de ſchreve te buyten ghegaen hebben oft ydelijcker verciert zijn gheweeſt, als de hedendaeghſche Jouffrauwen vande Franſche Mode? Ondertuſſchen onder dit onſeker pretext alle hedendaeghſche exceſſen ende ydelheden worden gh'excuſeert.

Ghy zult my op-werpen: Ick zal op de ſelve maniere ſegghen, wie can ons verſekeren dat de hedendaeghſche Jouffrauwen ſoo ſeer de ſchreve te buyten gaen, als de voorſeyde Gravinne, om die te derven condemneren van doodelijcke ſonde.

Ick antwoorde ten 1. dat wy ghenoechſame verſekeringhe hier van hebben, ſoo om datmen nauwelijcx lichtveerdigher Mode en ſoude connen imagineren, als die hedendaeghs in't ghebruyck is, als oock om de experientie van veele Mans-perſoonen die't aen hunne Biecht-vaders hebben beleden.

Ick antwoorde ten 2. dat ghy my ten minſten moet toe-ſtemmen dat het is een ſaecke vol peryckel; ende dat indien-men niet ſekerlijck ſegghen en can datſe doodelijck ſondighen, veel min ſekerlijck can gheſeyt worden, datſe niet doodelijck en ſondighen. Ende daerom is't ſaecke datſe niet-teghenſtaende

staende dit peryckel ende onsekerheyt, liever hebben hunne eeuwigheyt in peryckel te stellen, als die ydelheden te derven; men magh haer segghen, *Die het perijckel bemindt, zald'er in vergaen.*

Voorts om te thoonen in welck een peryckel dat sulcke zijn, laet ons nemen twee Biecht-vaders ofte Predickanten: den eenen seght dat een Vrauwe die gaet met sulck cieraet, dat crachtigh is om te verwecken de begheerlijckheyt in andere, doodelijck sondight: den anderen seght datse maer daghelijcx en sondight: en laet ons gheven dat d'opinie van desen eenighe waerschynelijckheyt heeft. Wie zult ghy ghelooven? Een van beyde moet dolen: want de waerheyt is maer een. En Godt en is niet schuldigh hem te voeghen naer de menschelijcke waerschynelijckheyt (ghelijck S. *Bonaventure* seght) maer naer sijne onveranderlijcke waerheydt; niet naer de opinien vande wereltsche gheesten, maer naer de maximen van het H. Evangelie. Nu en isser gheen queestie van erven, van ghelt, ofte andere tydelijcke goederen, maer vande eeuwigheydt. Is't datghe qualijck kiest, ghy zult eeuwelijck miserabel zijn. Wat moet ghy dan doen in een saecke van soo groot een ghewichte. Doet ghelijck ghy soudt doen in een proces van alder-grootste importantie, waer van dependeert al u goet. Ghy gaet te raede by twee Advocaeten: sy gheven contrarie raden in het ghene u te doen staet. Den eenen ontraedt het u absoluyt, segghende, is't datghe dat doet, ghy zult sekerlijck verliesen: ende hy thoont u eenen anderen wegh die versekert is. Den anderen seght daer teghen, datghe soo doende, niet en zult verliesen: hy belydt nochtans dat den raedt vanden anderen Advocaet sekerder is. En soudt ghy hun beyde ghehoort hebbende, niet verkiesen het ghene sekerder

is, in welck min peryckel is, in welck ſy beyde overeen comen?

Hoe veel te meer moet ghy verkieſen het ghene het ſekerſte ende gheruſtſte is in een ſaecke waer aen dependeert de eeuwigheyt. Is't datghe ſtil ghecleedt gaet naer uwen ſtaet, ick ſeggh' u van Godts weghe, datghe van deſen cant ſeker zijt van u ziele niet te verlieſen. Alle de Biecht-vaders ende Predickanten vande ganſche werelt ſegghen het ſelve. Maer is't datghe wilt volghen de Mode vanden teghenwoordighen tydt, in lichtveerdighe cieraten, ick bekenne datter zijn die u excuſeren: maer ſy en hebben niet dan eenighe flauwe menſchelijcke redens, welcke ick hier vooren dickwils weder-leyt hebbe. Ter contrarie, ick bewyſe datghe doodelijck ſondight met HH. Schrifturen, HH. Vaders, de wet der naturen in de Heydenen, crachtighe redens van Theologie, en veele authentycke Hiſtorien en Openbaringhen, die ons verſekeren dat ontallijcke zielen verdoemt worden door het ydel cieraet. Welcke Hiſtorien oock de ghene die u excuſeren, niet en connen loochenen. Wie zal u nu connen verſekeren, dat u niet en zal ghebeuren ghelijck aen deſe verdoemde. Vraeght vande ghene die u ſoo lichtelijck excuſeren, of, en hoe ſy u daer van connen verſekeren, en of ſy bereydt zijn hunne ziele te pande te ſtellen voor d'uwe: maer dat ſy eerſt bethoonen dat alle die voorſeyde Hiſtorien maer fabels en zijn, ende niet en moeten gheacht worden, ghelijck ſy doen. Welck indien het ſoo is, datmen dan verbrandt alle de Boecken der Exempelen ende de Kerckelijcke Hiſtorien, door welcke wy bedroghen worden in ſaecken van ſoo grooten ghewichte, van welcke dependeert de eeuwigheyt. Want het en is gheen cleyne ſaecke, alſſer queſtie is of jet doode-

lijcke

lijcke sonde is ofte niet: of het den Hemel sluyt voor de zielen oft niet: of het de zielen in de helle treckt ofte niet: ten lesten, of een abuys is oorsaecke van het verlies van ontallijcke zielen voor welcke *Christus* gheslorven is.

Ghy zult my segghen, d'eene excedeert meer als d'andere: d'eene is lichtveerdigher verciert als d'andere: hoe verre moet het exces comen, op dat jemandt doodelijck sondight, ende verdoemt wort?

Wie zal u dat sekerlijck connen segghen? Als aen eenen heylighen Man ghethoont wiert een net voor de deure des Hemels, en gheseyt wiert, dat dit het ydel cieraet der Vrauwen was, dat belette de zielen inden Hemel te gaen, daer en wort niet ghedetermineert, hoe verre dat dit cieraet moet excederen om soo groot een quaet te causeren. Desghelijcx alle de andere Exempels en gheven hier van gheen particulier bescheedt, maer segghen generalijck dat sulcke en sulcke om het ydel cieraet zijn verdoemt, ende dat door het selve ontallijcke zielen verloren gaen. Wy en connen oock daer van gheen seker bescheet gheven. Wy en connen u niet versekeren dat die Jouffrauwen, die naer haere doodt verclaert hebben datse verdoemt waeren om haer ydel cieraten, lichtveerdelijcker ghecleedt ginghen, alsse nu ghemeynelijck doen. Wilt ghy u selven buyten dese onsekerheyt ende perplexiteyt stellen, in welcke uwe eeuwigheyt lydt peryckel? Houdt u soo verre van het peryckel alsghe cont: en volght de Mode niet seer: gaet soo stil ghecleedt als u moghelijck is naer uwen staet. Wilt ghy mynen raedt niet volghen: doet dat u belieft: maer ick seggh' u, dat ick om al het goudt van Peru, niet en soude eenen nacht willen wesen in u plaetse: ende ick vreese voor u, dat als het te laet zal zijn, ghy eens

zult segghen al' huylen in't midden der helscher vlammen: Och hadd' ick den raedt van dien Predickant ghevolght!

Sy segghen ten derden: Al is't dat de hooveerdighe cieraten, uytter naturen (ghelijck *Tertullianus* en *Faber* segghen) verwecken tot onkuyscheydt, dit verweckscl nochtans en is niet altydts soo naer, ende soo crachtigh, om daer van doodelijcke sonde te maecken, maer alleenelijck een verre dispositie: ghelijck meest alle werelijcke saecken, de welcke t'en zy datse crachtelijck ende sonder middel invloeyen tot de onkuyscheydt, en zijn maer van desen cant daghelijcxsche sonden.

Antwoorde: Ghenomen dat dit soo is, wie zal ons connen precyselijck bescheyden hoe verre den pracht ofte ydelheydt van een kleedt moet comen, om crachtelijck in te vloeyen tot de onkuyscheydt? Wie zal ons connen bewysen, dat de hedendaeghsche Mode niet crachtelijck ende sonder middel in-en-vloeyt tot de onkuyscheydt, aenghesien datter gheen lichtveerdigher noch oneerlijcker en can gh'imagineert worden; ofte ten minsten die meer charmeert? Welck ick segghe, om dat jemandt mochte op-werpen sommighe Indiaensche Vrauwen die half naeckt gaen: want die al te groote naecktheydt is leelijck, en causeert een mishaghen, ende daerom heeft sy min cracht om jemandt te charmeren, als onse Venus Dierkens, die soo fraeykens op-gheset zijnde, in haer meer bevalligheydt hebben, die de ooghen behaeght, ende de herten wonderlijck treckt, oock de alder-sterckste, die van die halve naeckte Indiaensche Vrauwen eenen walghe souden hebben.

Eenen Leeraer vande contrarie Sententie, zal misschien segghen: ick en worde door het ghesichte van

van die ydel Pupkens in't minſte niet beweeght; ergò het blyckt door experientie, dat hunne ydelheden niet crachtelijck en verwecken tot onkuyſchheydt.

Antwoorde: Dit en is gheen bewys: eenen perſoon en is al de wereldt niet: men moet niet jugeren van een ſaecke naer de experientie van een oft twee; maer vande ghemeente. Want iſſer een die hier door niet beweeght en wordt, daer moghen hondert ander zijn, die in de Kercke door een enckel gheſicht van ſulck een Vrauw-perſoone worden ontſteken met haerder begheerte, ende dat door een ſeker charmerende cracht van dat aenlockende cieraet; welck ick weet dat veele beleden hebben. En is dat niet crachtelijck, en ſonder middel invloeyen tot onkuyſcheydt?

Laet ons comen tot een levende experientie: Een Jouffrauwe my wel bekent, de welcke alſſe middelbaere kleederen ende cieraten ghebruyckte, en is van niemandt verſocht gheweeſt: maer naer datſe heeft begonſt haeren ſtaet te buyten te gaen, ende alle de ydelheden vande hedendaeghſche Mode te ghebruycken, ſy heeft tot haer ghetrocken van alle canten, niet alleen Jonghmans van haere conditie, maer oock Edelmans, daerſe niet Edel en was. Welck een teecken is, dat die ſoorte van kleederen ende ydelheden die ſy aenghedaen hadde ſeer aentreckende ofte aenlockende waeren; hoe wel de borſten niet naeckt en waeren.

Ghy zult ſegghen, dat die cieraten alleenelijck aenlockten tot een eerlijck houwelijck, tot welcken eynde ſy die alleenelijck ghebruyckte.

Ick antwoorde, datſe hier mede wel conde trecken tot een eerlijck houwelijck de ghene, die hier toe mochten pretenſie hebben (welck of ſy met

een eerlijcke ende Christelijcke maniere dede, en wil ick hier niet onderſoecken.) Maer ſeght my eens, waer toe conde ſy aenlocken hondert en duyſent andere, ſoo ghetrauwde als onghetrauwde, die haer in de Kercken ende elders ſaghen, ende haere alliantie niet en mochten verhopen, t'en zy tot oneerbaere begheerten, ende inwendighe overſpelen? Om dan eenen Man door deſe maniere in het net te cryghen (ghelijck *Le Jeune* ſeght) doode ſy hondert in de ziele, ſoo veel als in haer was.

Ghy zult wederom ſegghen, ſulcke cieraten en verwecken niet tot quaede begheerten, t'en zy van verre, ende allencxkens diſponerende.

Antwoorde: waer uyt cont ghy dat ſoo ſekerlijck affirmeren? Zijt ghy miſſchien Godt, die inſiet de herten der menſchen, ende daer ſiet of ſy traegh ofte haeſt beweeght worden tot quaede begheerten, door aldus vercierde Vrauwen? Ghy cont dat oordeelen van u herte, maer niet van andere. En wie zal derven ſegghen, datſe maer van verre en diſponeren tot onkuyſcheyt, aenghefien het blyckt door d'experientie, datter zijn die door eenen enckelen ooghen-ſlagh van een Vrauwe aldus verciert, terſtondt ghevanghen worden.

Ghy zult my ſegghen, ſoodanigh en zijnſe niet altemael.

Antwoorde: Het is ghenoech datter eenighe zijn, die van *Chriſtus* worden ghenaemt de cleyne ofte crancke, welcker verargherniſſe hy ons ghebiedt te ſwichten, op pene van d'eeuwighe maledictie.

Sy ſegghen ten vierden: Waer't dat de voorſeyde redens vaſt ginghen, ſoo ſoude daer uyt volghen, dat de Vrauwen die uytter naturen ſchoon zijn, niet en ſouden moghen haere aenſichten thoonen, ſonder

der doodelijck te ſondighen ; aengheſien dat de naturelijcke ſchoonicheydt crachtigher is , als de ghemaeckte ſchoonicheydt.

Antwoorde : Dit en volght gheenſins : want de naturelijcke ſchoonicheyt en cauſeert uyt haer ſelven maer een naturelijck behaghen , welck in ſijn ſelven niet quaet en is : maer als by haer ghevoeght is een ydel ofte lichtveerdigh vercierſel , dan cauſeert ſy uyt een naturelijck ghevolgh ofte cracht (ghelijck *Tertullianus* en *Faber* ſpreken) een onkuyſch behaghen , het welck quaet is.

Daerom de ghene die ſondighen door het gheſicht van een ſchoone Vrauwe , die ſtil en eerelijck ghecleedt is , die ſondighen ghemeynelijck uyt eyghen boosheyt. Maer die ſondighen door het gheſichte van een Vrauwe die lichtveerdigh verciert is , die ſondighen ghemeynelijck door cranckheyt , welcke door die lichtveerdigheden gheweldigh wort gheterght. Soo dan , de naturelijcke ſchoonigheyt is wel crachtigh om te verwecken een naturelijck behaghen ofte liefde ; nochtans ſy en verweckt niet lichtelijck tot oneerbare liefde , is't datſe ghevoeght is met eerbaerheyt ende zedigheyt , ſoo in kleederen als in manieren. Het is wel waer dat alle Chriſtene Vrauwen , namentlijck die ſchoon zijn , behoorden naer het exempel vande Turckſche Vrauwen , buyten huyſe altyts te weſen met ghedeckten aenſichte , namentlijck in de Kercken , ghelijck den Apoſtel *Paulus* ende den H. *Linus* Paus ghebieden ; (*Vide Breviar. Rom.* 23. *Sept.*) nochtans k'en derve de ghene , die dit niet en doen , niet condemneren van doodelijcke ſonde ; om dat dit ghebodt ofte niet ſwaerlijck en verbindt , ofte door een alghemeyn contrarie ghebruyck ſijne cracht heeft verlooren. T'en waere dat jemandt waerſchynelijck gheloofde door

door eenighe teeckens datſe van ſommighe oneerlijck begheert wort: in welcken gheval ick meyne datſe door dit ghebodt des Apoſtels ende Paus, ſwaerlijck wordt verbonden haer aenſicht in de Kercke te decken.

Daer-en-boven de HH. Vaders die ſoo ſeer verdoemen de ydele cieraten, en verbieden de Vrauwen niet haere aenſichten te thoonen, t'en zy aen de Maeghden, ende dat alleenelijck tot meerder verſekeringhe van haere reynigheyt. Ja den Heyligh en *Ambroſius* ſeght: (*Lib.* 1. *Offic. cap.* 19.) *Dat de ſchoonicheyt des lichaems niet ghemaeckt en zy, maer naturelijck en ſimpel; eer veronachtſaemt als curieus; niet gheholpen met koſtelijcke ende blinckende kleederen, maer met ghemeene: op dat aen de eerlijckheyt ofte nuttigheyt niet en ghebreke, ende niet toeghedaen en worde tot de ſchoonigheyt.* Noteert dat deſen H. Vader niet en beriſpt de naturelijcke ſchoonicheydt des lichaems, maer de ghemaeckte ſchoonicheyt.

Ten leſten gheen exempel en ghetuyght dat de Vrauwen om met blooten aenſichte ghegaen te hebben, verdoemt worden; daer ons veele exempels verſekeren datter ontallijcke verdoemt worden om de ydele cieraten; ghelijck wy hier vooren in't 8. Capittel hebben gheſien.

XI. CAPITTEL.

Hier volghen noch neghen manieren, op welcke veele door het misbruyck der kleederen doodelijck ſondighen; ende ten eerſten door den overdaedt.

WY hebben hier vooren in het derde Capittel onſe Jouffrauwen vande Franſche Mode vergheleken by de Tempels vande Egyptenaeren, die uyt-

uytwendigh waeren seer costelijck verciert ; maer in't binnenste der selver , was verborghen eenen draeck , serpent , ofte andere vuyle beeste. Laet ons nu eens met *Ezechiel* den muer van onse ghepareerde Tempels door-booren (van welcke seght *David* , hunne Dochters zijn op-gheset , ende rondom verciert naer de ghelijckenisse van eenen Tempel) laet ons sien welcke abominatien onder die ydelheden schuylen , welcke crocodillen , serpenten , draecken , ja duyvels in dese Tempels verborghen ligghen , ende vande verblinde jonckheydt aenbeden worden. Dit zijn doodelijcke sonden , die door den overdaet ende lichtveerdighe cieraten der Vrauwen , ofte door haer occasie gheschieden. Eenen treffelijcken Autheur van desen tydt gheeft met weynighe woorden te kennen alle de quaeden die uyt sulcke cieraten voortcomen, (*Marchant to.* 3. *Trib. tr.* 2. *tit.* 2. *q. incident.*) seghende : Het onbetamelijck ende hooveerdigh cieraet der Vrauwen verweckt tot onkuyscheyt , voedt de begheerlijckheydt , ontsteeckt de hooverdye , verwert het Christen herte met wereltsche saecken, ende belet in de oeffeninghe der saligheydt , overlast somtyts de Crediteurs seer onrechtveerdelijck met schulden , en maeckt den mensch onmachtigh tot aelmoessen en ander wercken van bermhertigheydt. Wy hebben tot noch toe ghenoechsamelijck beweesen, dat dese cieraten uytter naturen invloeyen , ofte verwecken tot de sonde van onkuyscheydt : nu volghen noch neghen ander soorten van sonden , tot welcke dusdanighe cieraten occasie gheven.

Ten 1. Den overdaet ; van welcke seght onsen seer Eerweerdighen P. *Marchant* ; (*Loco cit.*) De Vrauwen doen doodelijcke sonde , alsse excessivelijck te buyten gaen haeren staet. De reden is , om dat

dat ſulcke kleederen ofte cieraten, niet alleen haer en doen verhooveerdighen, maer gheven oock ſchandael oft exempel van hooverdye aen gheheel de Stadt, en confunderen de goede orden ofte policye vande Republycke, in welcke volghens de Wet Godts ende der naturen moet weſen verſcheydentheydt van kleederen tuſſchen perſoonen van verſcheyden Staeten.

Dat ſulcke ſondighen teghen de Wet Godts, thoont P. *Faber.* (*Dom.2.Adv.Th* 4.*n.*4.) ſegghende: Dat *Chriſtus* met deſe woorden, *Qui mollibus veſtiuntur in domibus Regum ſunt*, die ſachte kleederen ghebruycken zijn in Koninex huyſen; heeft willen te kennen gheven, datter moet weſen differentie tuſſchen Hovelinghen èn andere, tuſſchen Edel en on-edel. Want daer hy met deſe woorden niet en beriſpt de Hovelinghen die ſachte ende coſtelijcke kleederen ghebruycken, hy tauxeert op een ander plaetſe den Rycken Vreck, om dat hy met ſcharlaken en t'alder-fynſte lynwaet ghecleedt was, welck alleen aen Koninghen en Princen toe-ſtaet, daer hy nochtans maer en was eenen ghemeynen Rycken: want hy en wordt niet edel ghenoemt. Och oft (ſeght P. *Faber*) de ſachte kleederen, ſcharlaken, ende ſijde alleen ghevonden wierde in de Paleyſen van Koninghen en Princen! Maer eylaes in deſen verdraeyden tydt, men ſiet by naer gheen differentie onder de menſchen: een jeghelijck kleedt ſich naer ſijne middelen ende begheerlijckheydt. Dat ſy hooren den H. *Gregorius*: (*Hom.4.in Evan.*) *Daer zijn ſommighe die meynen dat in ſachte en koſtelijcke kleederen gheen ſonde gheleghen en is. Waer't datter gheen ſonde in gheleghen en waere, het H. Evangelie en ſoude ſoo ſorghvuldelijck niet vertellen, dat den Rijcken die wierdt ghepynight in de helle, met t'alder-fynſte lynwaet*

lynwaet en scharlaken ghekleedt hadde gheweest; te weten boven sijnen staet. En sulcke (seght P. *Faber*) (*Dom* 2. *Adv. conc.* 8.) en zijn van het Hof niet vanden aerdschen Koninck, maer vanden helschen Koninck, van welcken gheseyt wordt: *Hy is Koninck over alle de kinderen der hooveerdigheydt.* Waer uyt blyckt dat het gheen cleene sonde en is, sijnen staet verre te buyten te gaen. Welck bevestight den Heylighen *Chrysostomus*, segghende: (*Hom.* 37. *in Gen.*) *Wat verghevenisse zijnse weerdigh, die in hunne kleederen veele ydelheydt thoonen, en om te draghen het ghespin van wormen sorghvuldigh zijn, ende het ghene het erghste is, hun selven hier in verhooveerdighen.*

Sy sondighen oock teghen de wet der naturen, die de Heydenen selve gheleert heeft hier in matigh te wesen. De oude Historien vertellen, (*Theat. vit. hum. v. vestis.*) dat de Roomsche Keysers *Vespasianus*, *Severus*, ende *Tacitus*, in hunne kleederen soo stil waeren, datse weynigh verschilden van het ghemeyn volck. *Agesilaus* Koninck der Spartanen, was altydt seer slechtelijck ghecleedt, thoonende dat de Koninckklijcke Majesteyt ende weerdigheyt, niet door den luyster der kleederen, maer door voorsichtigheyt en cloeckheyt moeste vercreghen worden. Dien grooten Keyser *Augustus* ghebruyckte oock een seer ghemeyn kleedt, welck sijn Huysvrauwe, Suster, ende Dochter hadden ghemaeckt; den welcken plach te segghen een woordt, dat meer smaeckte naer het Christendom, als het Heydendom: *Een treffelijck ende sachte kleedt, is het vendel van hooverdye, ende den nest van onkuyscheyt.*

De selve matigheyt in kleederen wilden sy sien in hunne Huys-vrauwen ende Dochters: want den Keyser *Alexander Severus* heeft verboden aen sijne Huys-vrauwe, datse gheen costelijcker kleederen

en soude ghebruycken, als de andere Roomsche Damen. En hoe ginghen de Roomsche Damen ghecleedt? Een Wet ghenaemt *Lex Oppia* verboodt datse niet en souden ghebruycken kleederen van verscheyden couleuren, noch ontrent haer en souden hebben meer als een half once goudt: item, datse niet en souden ryden in Carossen binnen de Stadt van Roomen. *Julia* de Dochter vanden Keyser *Augustus*, eens ghecleedt zijnde wat prachtigher alsse placht, en comende soo in sijne teghenwoordigheydt, heeft hem seer vertoornt: waerom sy gaende die kleederen af-legghen, soo sy met andere die seer stil waeren, wederom quam in sijne teghenwoordigheyt, seyde hy: *Hoe veel bet amelijcker is dit tieraet, soo eerlijck in de Dochter van Augustus.*

Ten leesten, op dat ghy u meer soudt verwonderen, gheen Roomsche Keysers noch Keyserinnen en hebben ghecleedt gheweest in't sijde, tot den Keyser *Heliogabalus*, die gheregneert heeft in het Jaer *Christi* 220. en den eersten is gheweest, die ghebruyckt heeft sijden kleederen. Welck een confusie, dat nu de Vrauwe ofte Dochter van eenen Koopman ofte ghemeynen Edelman, ofte Rentier onder de Christenen, derft prachtigher en ydelijcker verciert gaen, als de Huys-vrauwen ende Dochters vande Roomsche Keysers, die waeren Heydenen, ende Heerschappye hadden over de gantsche wereldt: datmen dese Stadt vol Carossen siet, daermen by-naer gheen en sagh binnen Roomen, dat alsdan het hooft was van gheheele de wereldt. Siet eens hoe verre dat den overdaet vande Christenen is ghecomen.

Veele Christene Keysers en zijn niet min sorghvuldigh gheweest, om den overdaet der kleederen in hunne Onderzaeten uyt te roeyen: welcker wetten in

in deſe ſaecke (ghelijck *Marchant* leert) ghemaeckt wierden door het ingheven Godts, ende der naturen: ende voor ſoo veel verobligierden ſy in conſcientie. Inden eerſten vertelt P. *Faber* (*Dom.* 2. *Adv. Th.* 4. *num.* 4.) dat de Keyſers *Valentinianus*, *Gratianus*, en *Theodoſius*, hebben gheordonneert, dat niemandt en ſoude ghebruycken goude of ſijden kleederen, ten zy de ghene die dienen in't Hof van den Keyſer. Den Keyſer *Theodoſius* den Jonghen, heeft verboden, dat niemandt en ſoude ghebruycken ſcharlaken of ſijde van wat ſoortè dat het zy, ten zy alleen Princen. Den Keyſer *Maximiliaen* heeft oock wetten ghemaeckt in Duytſlandt, in't Jaer 1500. taxerende hoe een jeghelijck moeſte gaen naer ſijnen ſtaet. Voor ons Nederlandt heeft den Keyſer *Carolus* den V. dieſaengaende verſcheyden wetten ghemaeckt in't Jaer 1531. wederom in't Jaer 1545. ende ten leſten in't Jaer 1550. verbiedende ten eerſten aen alle, oock Hertoghen en Princen met hunne Vrauwen en Kinders, goude ende ſilvere lakenen en alle andere ſtoffe, ghemenghelt met gout ofte ſilver, ofte verciert met gouden ofte ſilvere paſſementen, frenien, &c. Ten tweeden, verbiedt hy, dat niemandt en zal draghen mantels, juſtaucorps, kerels, of keurſen van ſattyn, ſluweel, ofte damaſt cramoſyn, ten zy alleen Hertoghen, Princen, Marquiſen, Graven, Barons, Rudders, en principale Officieren van ſijn Hof, met hunne Vrauwen en Kinders. Ten derden verbiedt hy, dat niemandt zal draghen ſijden kleederen van minder prys, of moeten ten minſten zijn goede Edelmans: ende aen deſe wordt ſtranghelijck verboden, datſe deſe ſijde kleederen niet en zullen vercieren met linten, ſnoeren, frenien, oft paſſementen, ende alle nieuwe inventie: met welcke leſte woorden hy

verbiedt de nieuwe Moden. Ten vierden ordonneert hy, dat de ghene die zullen doen teghen dit Placcaet, zullen verbeuren de kleederen, ende een ghelt-boete betalen, ſoo veel als de kleederen weert zijn: welcke ghelt-boete de Kleer-makers, Kouſemakers, en Borduer-werckers oock moeten betalen voor den eerſten keer: voor den tweeden keer dobbel, met ſuſpenſie van hun ambacht: voor den derden keer moeten ſy onderſtaen arbitraire correctie, met beroovinghe van hun ambacht voor altydt.

Wat dunckt u Beminden Leſer, en worden deſe Keyſerlijcke Wetten niet wel onderhouden? En ſietmen niet een jeghelijck ghekleedt gaen ſoo hy gheſint is, oft ſoo de beurſe hem toelaet? En gaen hier gheen Jouffrauwen met gouden oft ſilveren laken, met gouden oft ſilveren paſſement oft canten, en andere goude ofte ſilvere cieraten, welck de Keyſerlijcke Wetten ſelver aen Hertoghen en Princen niet toe en laeten? En ſietmen gheen Jouffrauwen gaen met kerels oft keurſen van ſattyn, fluweel, damaſt, cramoſyn, welck de Keyſerlijcke Wetten alleen toelaten aen Hertoghen, Princen, Marquiſen, Graven, Barons, Rudders, en principale Officieren van het Keyſerlijck Hof? En ſietmen hier gheen Jouffrauwen in't ſijde gaen, die niet Edel en zijn? En ſietmenſe niet ſteerten ſlepen als Pauwen, dat niemandt toe en ſtaet als Koninghinnen en Princeſſen? Ja ick hebbe gheſien over weynighe Jaeren Princeſſen en Marquiſinnen, die gheen ſteerten en ſleepten, en die ſtilder ghekleedt ginghen, als veele Jouffrauwen van deſen tydt. Ick hebbe verſtaen van verſcheyden perſoonen, datſe de Koninghinne van Vranckrijck te Parys in haer Paleys gheſien hebben veel ſtilder ghekleedt, als hier ſommighe Jouffrauwen die niet Edel en zijn. Is dit niet afgryſelijck exces ende overdaet? Waer

Waer zijnse nu die de Jouffrauwen voor-staen, en excuseren, ende soo leeren de Keyserlijcke Placcaten, ende alle goede Policie treden onder de voeten? Eylaes! t'is verre ghekomen met de Christenheydt, als sy, die de menschen moesten vermanen tot verachtinghe des werelts, om de Christene Princen ghehoorsaem te zijn, om te onderhouden een goede Policie ende Christelijcke zeeghbaerheyt, derven beschermen sulcke schadelijcke abuysen ende pesten vande Republycke.

Noch men moet niet kleyn achten sulcke wetten vande werelijcke Princen, als niet verbindende in conscientie: want sy verbinden noch eenighsins, voor soo veel te weten, datse ghefondeert zijn op de Wet Godts, ende der naturen. Want Godt ende de nature vereyschen tot een goede Policie, datter zy differentie van Staten, ende dat de Staten onder malkander zullen verschillen door differente kleederen: maer sy en hebben niet ghedetermineert hoe elcken Staet moet ghekleedt zijn. Dat doen de Keysers en Koninghen door dese Wetten. Ende daerom magh aen de ghene diese niet en onderhouden, ghesеyt worden: *Die de Overste macht weder-staet, die weder-staet de ordonnantie Godts*: ende konnen oock doodelijck sondighen, alsse grootelijcx excederen.

Maer om datmen heden vindt excusien, om alle goddelijcke ende menschelijcke Wetten te overtreden: daerom ghelijck P. *Faber* seght, dat soo de Wetten vande Keyseren *Maximilianus* en *Carolus* den V. desen overdaet in Duytslandt niet en konden beletten, het noodigh was dat het met een Goddelijcke roede soude ghestraft worden door schroomelijcke Oorloghen en Ketteryen, die het aerm Duytslandt jammerlijck hebben ghestelt in vier en bloet, ende verwoestinghe: soo magh ick oock

segghen, dat om de selve reden schroomelijcke plaghen over ons Nederlandt zijn te verwachten: ende dat Godt haest met ons zal doen, ghelijck met die van Hierusalem, die om het selve abuys een generale verwoestinghe hebben gheleden, zijnde hunne Stadt verbrandt, ende sy ghevanghen gheleydt in Babylonien. Ende om dat het ghene ghescheidt is aen het Volck van Israël, waeren figuren ofte voorteeckens van het ghene aen de Christenen moeste ghescheiden, dese tydelijcke straffen welcke die van Hierusalem om hunnen overdaedt hebben gheleden, beteeckenen principalijck de eeuwighe straffen, welcke de Christenen om de selve reden hebben te verwachten.

O ellendighe wereltsche Puppen, hoe zal het u vaeren, als dat ghecrolt hayr ende hooft-cieraten, verandert zullen zijn in vierighe serpenten, als dat gheblancket aensicht zal schroomelijcker zijn als eenen duyvel, als aen beyde uwe borsten zullen hanghen twee vierighe draecken, als uwe aermen verciert zullen zijn met vreeselijcke slanghen, als uwe sijden ghestrepte ende ghevlamde kleederen met alle de linteryen van couleur du fu, nu in waerachtigh vier en vlammen zullen verandert zijn, die u zullen in-eten tot het merch der beenen toe; en dat inder eeuwigheyt? Och peyst hier op met aendachtigheyt: want dit is de eenighe remedie om u de ooghen open te doen, ende te doen sien hoe groot een dwaesheyt en dullicheyt het is, om sulcke beusselinghen sy selven te smyten in het eeuwigh verlies: ende hoe groot een spyt het u zal wesen, om een weynigh roock van ydelheyt, te moeten branden inder eeuwigheyt.

XII. CA-

XII. CAPITTEL.

De ander acht manieren op welcke men doodelijck sondight door den overdaedt der kleederen ende cieraten.

TEn 2. Kan jemandt doodelijck sondighen door de sachtigheyt der kleederen : te weten (ghelijck *Marchant* leert) (*Loco cit.*) als de sachtigheydt soo groot is, dat den ghenen die sulcke kleederen ghebruyckt, sy selven ghevoelt daer door gheneghen ende gheketelt tot oneerbaerheyt, ende is in ghedueriegh peryckel van te consenteren : sulck een kleedt ghebruycken is doodelijcke sonde. De reden is, om dat hy crachtighe oorsaecke gheeft, die streckt tot doodelijcke sonde, en stelt sy selven willens en wetens in het naeste peryckel vande selve sonde. Daerom seght den H. *Bernardus*, dat de sachtigheyt der kleederen is een vande vier wielen vanden waghen der onkuyscheyt : ende in eenen Brief tot sijn Suster seght hy : *Mollia dicuntur vestimenta, quia mollem faciunt animum.* De kleederen worden gheseyt sachte, om datse het herte sacht maecken, dat is, gheneghen tot onkuyscheyt. Dit wiste wel den Keyser *Augustus* al was hy Heydensch, die noemde de sachte kleederen *Nidum luxuriæ*, den nest van onkuyscheyt.

Ten 3. den overdaedt en ydelheyt der kleederen, genereert ende voedt de hooverdye, welcke al is't datse niet altyts en is doodelijcke sonde, sy is nochtans het hooft ofte oorspronck van veele doodelijcke sonden : *Initium omnis peccati superbia* : de hooveerdigheyt is het beghinsel van alle sonden, seght den H. *Gheest.* Ick spreke hier vande hooveerdig-

heyt voor soo veel alsse gheleghen is in een opgheblasentheydt ende verwaentheydt, door welcke sy andere menschen versmaden. En sulcke soo ghestelt zijnde, en konnen noyt behoorelijck biechten by faute van een waerachtigh berauw, welck wy niet en konnen hebben, ten zy door een bysondere gratie Godts: en Godt en gheeft sijne gratie soo aen de hooveerdighe niet, als aen de ootmoedighe, ghelijck leert den H. *Jacobus: Godt weder-staet de hooveerdighe, maer aen de ootmoedighe gheeft hy syne gratie.* Daerom is het te vreesen, dat de Biechten en Communien van sulcke zijn meest al sacrilegien. Daer-en-boven hunne hooveerdigheyt kan doodelijck wesen om het schandael datse dickwils gheven in de Kercken, gaende derwaerts expres om daer te proncken, om ghesien ende ghesalueert te worden, tot beletsel vande eere Godts, ende devotie der gheloovighen, tot groote verargheringhe ende murmuratie van het volck. Ten lesten dese hooveerdigheyt is een vande sekerste teeckens, dat jemandt is van het ghetal der verworpelinghen, ghelijck ghetuyght den H. *Gregorius* segghende: *Evidentissimum signum reproborum est superbia.* Als eenighe sterckte wort beleghert vanden vyandt, is't datmen van verre siet op de vesten de vendels vanden vyandt vlieghen; men roept terstondt *Ville gaignée*, t'is teecken dat de plaetse is in de macht des vyandts. Wat zijn die ydele ende hooveerdighe cieraten anders als vendels vanden duyvel, ghelijck blyckt uyt het 12. exempel hier vooren verhaelt in het 8. Capittel, daer den duyvel af-treckende van een Jouffrauwe alle haere cieraten, seyde: *Dit zijn mijne vendels.* Den Keyser *Augustus* die noemdese oock *Vexilla superbiæ*: vendels van hooveerdigheyt. Als wy dan sien dese vendels op de hoofden ende kleederen

deren der Vrauwen, het is teecken datse dienen onder den ghenen, die van *Job* ghenoemt wordt Koninck over alle de kinderen der hooveerdigheydt: *Ipse est Rex super universos filios superbiæ*: ende dienvolghens zijn sy van het ghetal der verworpelinghen.

Ten 4. Sondight een Vrauwe doodelijck door de ydelheyt ende overdaedt der kleederen, teghen de liefde diese Godt schuldigh is, alsse soo haere affectie daer op stelt, datse die ydelheden meer bemindt als Godt: ende soo sondight sy teghen het eerste vande thien Gheboden, *Boven al bemindt uwen Godt.* Item teghen dit: *Ghy en zult gheen vremde Goden hebben*: want die cieraten zijn den waerachtighen afgodt van die ydele Puppen: volghens het ghene seght den H. *Augustinus*: *Al het ghene in de balance der liefde meer weeght, dat houdt een jeghelijck voor synen Godt.* In dese sonden vallen by naer alle de Jouffrauwen: want gheheel hun leven besteden sy in dese ydelheden: alle hunne affectien, en ghepeysen, en sorghen, en becommernissen, en occupatien, en coutenancien, zijn soo gheduerigh ontrent die moyardye, datse noyt, oock in de Kercke, en peysen op Godt, t'en zy seer selden, en sonder eenighe affectie. Hoe konnen sy dan hun selven wys maecken datse Godt boven al beminnen? Seker t'en is niet ghenoech te segghen met den mondt, datghe Godt boven al bemindt, maer ghy moet dat metter daedt bethoonen: want ghelijck den H. *Gregorius* seght: *De preuve vande liefde, is de bewijsinghe des wercks.* Ende den H. *Bernardus*: *De liefde doet groote saecken daer sy is: of indien sy soo niet en doet, sy en isser niet.* Hoe kont ghy dan segghen, datghe Godt bemindt, ghy die by naer niet-met-alle en doet om Godt, maer alle uwe wercken, ghepeysen,

woorden, affectien, sorghen, ende tydt toe-eyghent aen de ydelheyt des werelts. En bedrieght u selven niet, ghy en kont Godt en de werelt niet t'samen beminnen; want van dese seght *Christus: Niemandt en kan twee Heeren dienen*, te weten, Godt ende de werelt: *Want of hy zal den eenen haeten, en den anderen beminnen: of hy zal den eenen verdraghen, en den anderen versmaden.* Is't saecke dan datghe de werelt bemindt, ghy en kont Godt niet beminnen, om datse malkander teenemael contrarie zijn, en doodelijcke vyanden. Daerom seght den H. *Jacobus: Die wilt een vriendt zijn van dese werelt, wordt eenen vyandt Godts.* Ghelijck den ghenen die is hebbende sijn affectie ende neerstigheyt, ende alle sijne wercken ten dienste vanden vyandt van onsen Koninck, is oock sijnen vyandt.

Dese excessive ende verdoemelijcke affectie tot de pompen des werelts, verthoont haer claerlijck in dit Exempel (*Spec. Exemp. v. Mori ex.* 20.) Een seker schoone Dochter was soo gheneghen tot de ydelheden, datse noch van Godt, noch van het toekomende leven en peysde. Zijnde ten lesten ghesiaghen met een doodelijcke sieckte, sy en mochte niet hooren spreken noch van Godt, noch van haere saligheyt, maer wel van cieraten en nieuwe Moden. Daer naer siende dat het voor goet gonck, en datse moeste sterven, heeft alle haer schoone kleederen, cieraten, en juweelen by haer doen bringhen, ende heeftse aenghedaen soo sy best konde: ende dan haer selven rondom besiende met een droevigh ende bleeck ghelaet, heeft seer beghonst te lamenteren, segghende: Ah! moet ick soo jonck sterven! moet ick soo haest van dit soet leven scheyden! Ah! moet ick al dese schoone cieraten en juweelen gaen verlaten! Ende soo sy vermaendt wiert dat sy haer ziele

aen

aen Godt soude bevelen; sy antwoorde: wat hebb' ick met Godt te doen? Komt ô duyvel, ontfanght myne ziele. Dit gheseyt hebbende, gaf sy haeren onsalighen gheest. Hier uyt blyckt hoe verre die vermaledyde affectie tot de cieraten veele Dochters bringht, datse teenemael in hun versmacht de liefde Godts, ende van het toecomende leven. En voor sulcke en is gheen ander eynde te verwachten, al schynen sy in hun uytterste de HH. Sacramenten wel te ontfanghen; want hun affectie tot die ydelheden ende de werelt, is soo gheweldigh ende soo vast aenghehecht, datse hun herte niet en konnen daer af trecken, ende oprecht tot Godt keeren; ende soo gaen sy eeuwelijck verlooren.

Ten 5. sondighen sulcke doodelijck teghen de liefde, die sy schuldigh zijn tot haer eyghen selven, veronachtsamende hunne eyghen saligheyt. Want desen costelijcken tydt, welcken Godt hun heeft ghegheven, om hunne saligheyt te wercken, besteden sy gheheel in die ydelheden. *Dum poliuntur & comuntur annus est*, seght eenen Poët: dat is, terwylen sy haer selven wasschen, en blancketten, en beschilderen, en bestrycken, en polysteren, en kammen, en friseren, en parfumeren, en vercieren, en poudreren, en draeyen, en wenden, en keeren voor den spieghel, en hondert-mael daer in sien, t'is een Jaer werck. Rekent nu den tydt welcken sy besteden door den dagh, altydts jet nieuws maeckende, naeyende, ontnaeyende, veranderende ontrent haer kleederen ende pareersselen: want sy droomen altyts wat nieuws. Ende is't datghe hier by voeght den tydt welcken sy besteden tot hun ydel vertoogh, t'zy in de Kercken, t'zy in wandelinghen, t'zy in visiten, seght my eens wat tydt haer kan resteren om eens te peysen voor hunne ziele?

Het is onmoghelijck (seght den Heylighen *Chrysostomus*, (*Hom.* 18. *in ep.* 1. *ad Cor.*) *datse eenighe sorghe draeght voor haere ziele, die soo toeghedaen is de schoonicheyt, en cieraten des lichaems.*

En wat hebben sy te verwachten voor allen hunnen aerbeydt ende sorghen, ontrent het ghespin van wormen, dat haer noyt en laet rusten, als den worm die eeuwelijck knaeght, ende het vier dat eeuwelijck brant. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Thomas Morus* (*Cap.* 12. *vitæ*) Cancellier van Enghelandt, en eenen Glorieusen Martelaer *Christi*, siende op eenen dagh een Jouffrauw veel uren sitten voor den spieghel, om haer te vercieren, seyde: *Ten zy dat Godt voor allen desen aerbeydt u met de helle verghelt, hy zal u voor seker groote injurie doen.* Ja hy soude sy selven groote injurie doen, waer't dat hy aen sulcke den Hemel gave, welcken sy soo kleyn achten, datse by naer niet voor den selven en willen doen: alleen hunnen tydt besteedende om te vercieren hun lichaem dat haest moet vorten in de aerde, ende vande wormen opgh'eten worden; ende niet doende om hunne ziele met deughden te vercieren, om inden Hemel als een Sterre inder eeuwigheyt te blincken, ende den selven te vercieren.

Daer-en-boven die in dese ydelheden al haeren tydt ende neerstigheydt besteedt, moet nootsaeckelijck bloodt zijn van alle deughden, ghelijck leert den H. *Chrysostomus* (*Loco cit.*) Hoe kan sy (seght hy) die gheduerigh de ooghen heeft op den luyster vande sijde kleederen en soo veel couleuren, op het gout ende perels, oyt haer ooghen slaen naer den Hemel? Hoe kan sy verlanghen naer de eeuwighe ende onsterffelijcke schoonicheydt, die soo nederwaerts ghecromt is tot dese aerdsche verganckelijcke schoonicheden,

nicheden, datse haer ghepeys noyt tot den Hemel op-rechten en kan? Godt die spant den Hemel uyt, hy ontsteeckt het licht der Sonnen, hy doet de Maene ende Sterren blincken, om uwe ooghen opperwaerts te trecken, ende ghy vroetelt gheduricgh in dese vuyligheden, als een vercken vanden duyvel: *Ita Deus qui cælum tibi offert, à diabolo serica tibi licia offerente superatur*: Soo wordt Godt, die u den Hemel presenteert, vanden duyvel overwonnen, om eenighe sijde lintjens, met welcke hy u besteeckt ende verciert.

En meynt ghy, dat naer dat ghy u leven lanck Godt en sijnen Hemel zult veracht hebben, hy den selven u gheven zal in't eynde van u leven; als ghy met de dwaese Maeghden zult cloppen met uwe lampe sonder olie ende licht, dat is met een ziele sonder eenighe deughden ende liefde Godts? Seker, ghy en hebt anders niet te verwachten, als te hooren dit droevigh woordt: *Amen dico vobis, nescio vos.* Voorwaer ick seggh' u-lieden, ick en kenn' u niet. Wilt ghy ontgaen dit ongheluck, doet ghelijck *Christus* aldaer vermaent: *Waeckt, want ghy en weet noch dagh, noch ure.* Waeckt, niet voor den spieghel, niet ontrent de cieraten des lichaems, maer oeffenende u selven in godtvruchtigheydt ende andere Christene deughden, om uwe ziele te vercieren: want ghy en weet noch dagh noch ure, wanneer den Hemelschen Bruydegom zal komen; die niemandt in d'eeuwighe Bruyloft in-leyden en zal, t'en sy met brandende lampen: ende als hy zal komen kloppen in de ure des doodts, het zal dan al te laet zijn om die te ontsteken.

Ten 6. Dese onachtsaemheyt der saligheydt van die dwaese Maeghden, baert veele andere sonden, te weten, een groote traegheydt ofte onachtsaem-

heyt

heyt in het gene sy moeten weten oft doen om saligh te worden: waer uyt volght een verdoemelijcke onwetentheydt van het ghene raeckt hunne saligheydt: daer-en-boven een groote verswymenisse des ghebedts, t'welck is de spyse der zielen; veronachtsaeminghe vande H. Misse, oock op Sondaghen en Heyligh-daghen: oft indiense dan Misse hooren, t'is op de leste ure, sonder eenighen schyn van godtvruchtigheydt, maer met pompe en ydelheydt, om ghesien en verwondert te worden: ende soo doense meer sonde als deught met Misse te hooren. Waer uyt volghen violeringhen der HH. Sacramenten: want sulcke gaende te biechte, en konnen gheen ootmoedigh berauw hebben, aengheslen sy metter daet zijn vol trotsheydt, overdaet, ende ydelheyt; ende soo ontfanghen sy d'Absolutie tot meerder maledictie, en de H. Communie tot meerder verdoemenisse. Tot sulcke seght den H. *Chrysostomus*: (*Hom.* 18. *in Ep.* 1. *ad Tim.*) *Quid dicis? Deum precatura pergis ad Ecclesiam, cum omnibus istis ornatibus an saltatura*, &c. Wat seghdy? Gaet ghy naer de Kercke om Godt te bidden met alle die cieraten, oft om ten dansse te gaen? Dat ghefriseert en gheschildert hayr, alle die gouden ofte sijden stricxkens en andere ydelheden, en zijn gheen drachte van jemandt die Godt gaet bidden om vergheveniss, maer om met Godt te spotten, ende sijne gramschap noch meer te ontsteken.

Ten 7. Kan den overdaet der kleederen doodelijcke sonde zijn, teghen de liefde, welcke wy onsen even naesten schuldigh zijn, als in den selven wordt verdaen het ghene men schuldigh is te gheven aen den aermen. De Rijcken moeten weten datse niet alleen meesters en zijn, maer oock Dispensiers van de rijckdommen, welcke hun Godt verleent heeft.

Daerom

Daerom en moghen sy vande selve maer ghebruycken het ghene noodigh is tot eerlijck onderhoudt van hunnen staet ende familie : ende het ghene overschiet moeten sy gheven aen den aermen ; want dit den aermen toe-komt, door Godts ordonnantie. *Superflua divitum, necessaria sunt pauperum*, seght den H. *Augustinus* : die oock op een ander plaetse seght : *Quidquid Deus nobis plusquam opus est dederit, non nobis specialiter dedit ; sed per nos alijs erogandum transmisit : quod si non dederimus, res alienas invadimus.* Al dat Godt ons verleent heeft, meer als ons noodigh is, hy en heeft het voor ons in't particulier niet ghegheven ; maer hy heeft het door ons als uytdeylers tot andere ghesonden : welck indien wy niet uyt en deelen, wy stelen eens anders goedt. Waer uyt volght, dat al het ghene ghy-lieden verdoet in overdaet, hooverdye, en ydelheydt, wordt met een onmenschelijcke wreetheydt den aermen ontnomen. Hier over lamenteert den H. *Hieronymus*, segghende : De boecken worden verciert met gout ende ghesteenten, en *Christus* die sterft naeckt voor hunne deure. Het ghene desen Heylighen seght van het cieraet der boecken, dat moet oock verstaen wesen (seght P. *Faber*) (*Dom.* 2. *Adv. Th.* 1. *nu.* 3.) van het cieraet der kleederen, waer in hy swaerlijck taxeert de Hooveerdighe, segghende : *Ut ornatus superfluus superbis non desit, pauperibus necessaria desunt.* Op dat de overtollighe cieraten aen de hooveerdighe niet en souden ghebreken, de aermen lyden ghebreck van t'ghene hen noodigh is.

Tot welcke oversulcx seght den H. *Chrysostomus*: (*Hom.* 17. *in Gen.*) Welcke straffe verdienen sy, die alle devoiren doen om in't sijde ghekleedt te gaen, om met gout en silver verciert te zijn, om een langhen steert ende pompe achter hen te slepen,

en

en *Christum* verachten sy naeckt, en beswyckende van honger. Hoe veel aerme menschen hadden konnen ghespyst worden, hoe veel naeckte ghedeckt, met het ghene alleenelijck hanght aen het hooft, hals, borst, ende aermen der Vrauwen, dat nerghens toe en dient, als tot verdoemenisse hunder zielen: *Nullius alterius gratia, quàm in damnum animæ,* seght den H. *Chrysostomus*: Die op een ander plaetse wederom seght: Sy sien hunne even naesten naeckt, schudden, en beven, en al of sy een steenen herte hadden, sy en worden niet beweeght met medelyden: sy zijn soo trots en hooveerdigh inden overdaet der kleederen, datse de aerme versmaeden, al of sy niet en waeren vande selve nature: niet peysende, dat sy de goederen, welcke Godt hen verleent heeft, qualijck dispenserende, voor hun selven bereydt maecken een meerder vier der hellen.

Wel aen ghy rijcke (roept den H. *Jacobus*) (*Cap.* 15.) *weent ende huylt om de ellenden, die u zullen overkomen!* O onsalighe, en siet ghy niet dat die ghecrolde locken van u hooft, zijn voor-teeckens vande ghecrolde Serpenten, met welcke u hooft hier namaels seer schrickelijck zal verciert worden? En siet ghy niet dat het gouden couleur van u cieraten, en al die linten van couleur du fu, zijn voorteeckens van het eeuwigh vier? En siet ghy niet dat die kerels of keursen van ghestrepte ofte ghevlamde couleuren, in welcke ghy pronckt als ghevlamde Tulepaens, zijn voor-teeckens vande helsche vlammen? Dat moet ghy-lieden voor seker verwachten inden dagh des Oordeels, als u zal gheseyt worden van *Christus*: *Gaet ghy vermalendijde in het eeuwigh vier: ick hebbe hongher ghehadt, en ghy en hebt my niet ghegheven te eten: Ick hebbe naeckt gheweest, ende ghy en hebt my niet ghedeckt.* Uyt welcke woorden

(seght

(seght P. *Marchant*) (*Loco cit.*) de HH. Vaders besluyten, dat de ghene die soo veel verquisten in overdaet en ydelheden, datse naer hunnen staet gheen aelmoessen en konnen gheven, ofte dien overdaet en ydelheydt stellen voor de wercken van bermhertigheydt, doen doodelijcke sonde, ende verdienen de eeuwighe straffen. Want dit is eygentlijck de sonde vanden Rijcken Vreck, die om sijnen overdaet in tafel en kleederen, waer in hy verquiste het ghene hy schuldigh was den aermen *Lazarus* ende andere aermen te gheven, is begraven in de helle. Waer zullen dan belenden soo veel Vrauwen en Dochters van dese Stadt, die al datse in de werelt hebben hanghen aen hun lyf; die zijn op straeten en in Kercken Jouffrauwen, en t'huys en hebben sy nauwelijcx broodt in hun schapprae? Hoe konnen sy aelmoessen gheven, die t'selve uyt hunnen mont spaeren om te piafferen.

Maer sommighe segghen: al is't dat wy in overdaedt en ydelheden excederen, wy en laeten daerom niet aelmoessen te gheven naer onsen staet. Ick antwoorde ten eersten met den H. *Chrysostomus*, (*Loco cit.*) Alwaer't datghe alle uwe schatten gaeft aen den aermen, ghy en soudt soo noch niet ontgaen de straffe van andere sonden, die ghy doet door uwen overdaedt, is't datghe voor den selven gheen penitentie en doet. Ick antwoorde ten tweeden, De experientie leert, dat de ghene die alder-hooverdighst zijn in hunne kleederen ende pompen, alderminst aelmoessen gheven. Vraeght de aerme menschen, die van deure tot deure om aelmoessen bidden, sy zullen segghen, datse ghemeynelijck meer ontfanghen van het ghemeyn volck en Ambachtslieden, als van groote huysen. Hoe gheven dese aelmoessen naer hunnen staet? De reden is, datse soo

veel

veel verdoen in al te groote familie, in knechten, en peerden, en caroſſen, in overdaedt der kleederen, goude leren, en anderen huyſraet, en ten leſten in hun koſtelijcke tafel, datter niet en reſteert voor den aermen: ja datſe te kort komen, en ſchulden maecken, dieſe noyt en zullen betalen. Ondertuſſchen ſy en vinden hier gheen ſonde: waer vooren nochtans van hun gheſeyt wort: *Ibunt hi in ſupplicium æternum.* Hy en ſeght niet, de onrechtveerdighe, de overſpeelders, de achter-clappers, maer deſe, te weten, die hem niet en hebben ghegheven te eten.

Ten 8. doen ſy doodelijcke ſonde, die door den overdaedt ende ydelheyt der kleederen ruineren hun familie, en maecken hun ſelven onmachtigh om hun ſchulden te betalen. Men ſoude veele familien konnen wyſen met eenen natten vingher, die hier door zijn vergaen. Hier uyt ryſen twiſten en tweedrachten tuſſchen Man en Vrauwe, de kinders en konnen niet behoorelijck opghevoedt worden: de Sonen beghinnen te ſtelen, oft ſteken hen ſelven in quaede benden, om den koſt te hebben: de Dochters gheven hun ſelven lichtelijck aen een jeghelijck ten beſten.

Ten 9. ende ten leſten, deſen overdaedt is dickwils oorſake van veele onrechtveerdigheyt: want (ghelijckerwys P. *Faber* ſeght) (*In Dom. 2. Adv.*) veele om te blincken in goudt en ſilver, in perels en ſijde, met hun familie, overlaſten met ſchattinghen hunne onderſaten: van welcke ſeght den Prophete *Jeremias*, *In alis tuis inventus eſt ſanguis pauperum:* In uwe vleughels is ghevonden het bloedt der aermen. Hy noemt de vleughels der rycke alle die overvloedigheden van hunne kleederen, ſteerten, ende vercierſelen, die niet en dienen voor deckſel, maer voor ydelheyt, ende door welcke ſy als met

vleughels

vleughels hun ſelven verheffen in hooverdye. Deſe worden beſproeyt met het bloet vande aermen, ghelijck de vleughels van eenen Arendt ofte Kiekendief worden bebloedt, alſſe de kleyne voghels met den beck ende clauwen verſcheuren. Hoe veele zijnder (ſeght P. *Faber*) die den prys van hunne cieraten uyt-perſſen uyt de aerme menſchen; oft ſchuldigh zijn aen de Winckeliers ende Kleermakers, welcke ſy niet en betalen; ofte door verſcheyden onrechtveerdigheden hebben verkreghen. Hoe veel meynt ghy dat koſt een pluyme die daer vlieght op den hoet? Hoe veel aerme Landtſlieden moeten contribueren van hun ghelleken, datſe met hun ſweet en bloedt vergaert hebben, om te betalen voor den Sone van hunnen Heere ſulck een pluyme: oft voor de Dochter een paer pendanten oft toeren perels, oft eenighe andere ſchoonicheyt?

Wy hebben een exempel in *Salomon*: wie heeft'er oyt onder de Koninghen rycker gheweeſt als hy, die hadde ſilver in ſoo groote abondantie als ſteenen: ende nochtans heeft hy ſijne ryckdommen ſoo uyt-gheput, dat hy ghedwonghen wiert ſijne onderſaten met onverdraghelijcke ſchattinghen te overlaſten, ghelijck blyckt uyt deſe klachten van het Volck van Iſraël tot ſijnen Sone *Roboam*: *Pater tuus duriſſimum jugum impoſuit nobis*: Uwen Vader heeft ons een alder-hartſte jock opgheleyt. De reden hier van is, dat hy hadde ſeven hondert Huys-vrauwen, en dry hondert Concubinen, om welcker onverſadelijcken overdaedt ende luſt te voldoen, alle ſijne ſchatten ende ryckdommen niet ghenoechſaem en waeren. Daerom ſocht hy nieuwe middelen om jet te perſſen uyt ſijn aerme onderſaten. Met hoe menigh bloedt der aermen en waeren die ſchoone Puppen niet ghepurpert, ende verciert? Soo zijn-

d'er veele noch hedensdaeghs, die blincken met gout en perels, met sijde en veele couleuren; maer indien den Salighen *Mattheus à Bassio* den eersten Capucin heden leefde, hy soude uyt den steert van menighe Jouffrauwen vringhen het bloet der aermen, ghelijck hy eertydts ghedaen heeft uyt den mantel van eenen Woeckeraer, en de dwaele van eenen Advocaet.

XIII. CAPITTEL.

De Vrauw-persoonen meynende door haer ydelheden een jeghelijck te behaghen, mishaghen een jeghelijck.

UYt al het ghene wy tot noch toe gheseyt hebben, blyckt claerlijck hoe peryckeleus ende verdoemelijck dat is de ydelheydt ende overdaedt der kleederen, die soo menighe sonden veroorsaecken in de wereldt. Doch is't dat dit onse Jouffrauwen niet en beweeght, om de selve te laeten, dat haer ten minsten beweghe de sottigheydt ende onnuttigheyt der selver. Want seght my eens Jouffrauwe, waerom verciert ghy u selven? En is het niet, om een jeghelijck te behaghen? En ick versekere u, datghe een jeghelijck mishaeght. Men magh u seghen met den Prophete *Jeremias*: *Cùm pinxeris stybio oculos tuos, frustrà componeris*: Als ghy u ooghen zult beschildert ofte gheblancket hebben, ghy zult te vergheefs verciert wesen. Hy raeckt met dese woorden het miserabel eynde van *Jesabel*, die blanckette haer aensicht ende beschilderde haer ooghen, ende vercierde haer hooft, ende gonck sitten in de venster, om te behaghen aen *Jehu* die passeerde: ende in plaetse van hem te behaghen, hy dede haer van boven-ne'er-smyten, sy brack den necke, ende wiert op-gh'eten vande honden.

Alsoo,

Alsoo, naer dat ghy soo menighe uren gheaerbeyt hebt voor den spieghel, om u selven fraey op te setten, ende een jeghelijck te behaghen, ghy mishaeght ten eersten aen Godt, ende valt in sijnen haet, om soo veel sonden die ghy doet, ofte van welcke ghy oorsaecke zijt: om welcke hy u eens zal doen smyten inden afgrondt der hellen, alwaer ghy vande helsche honden eeuwelijck zult verscheurt worden.

Ten 2. de Enghelen, namentlijck uwen Enghel Bewaerder, hebben eenen schroom van u, ende loopen van u wegh, om dat gy van alle kanten besteken zijt met de vendels des duyvels, die in u woont. Ja *Gazeus* seght, dat het voor-hooft van een ydele Puppe is vervult met duysent duyvels: Hoe menighe duyvels moeten dan nestelen in dat valsch hayr, in alle die crollekens, in alle die rosekens, en strickxkens, en saveurkens, inden naeckten hals, in de bloote borsten en aermen? Sy is ontwyffelijck met eenen legher duyvels beset, die rondom haer lichaem krielen, ghelijck een mieren-nest. T'en is dan niet te verwonderen, dat de Enghels van sulcke Puppen soo grooten schroom hebben. Dit is eens ghethoont gheweest aen eenen Heremyt, den welcken gaende met eenen Enghel door den wegh, soo sy ontmoeten een stinckende doode prye, den Heremyt wierdt ghedwonghen sijn neuse te stoppen, welck den Enghel niet en dede. Maer soo sy wat voorder ghegaen hebbende ontmoeten eenen jonghelinck seer ydelijck ende hooveerdighlijck ghekleedt, ende rieckende vanden Muscus, den Enghel stopte dan sijn neuse, segghende, dat hy den stanck van sijn ydelheydt ende hooverdye niet en konde verdraghen.

Ten 3. al is't dat de ghene die sich ydelijck vercieren, ende hun hayr friseren, zijn dienaers en

dienareſſen vanden duyvel, welcker eyghen af-godt (ghelijck *Faber* ſeyt) (*In Dom. 2. Adv. Conc. 8. B.*) is eenen ſekeren duyvel, die eertyts in Italien regneerde, en ghenoemt wierdt *Criſpulus*, dat is Crolle-bolle: nochtans worden ſy oock vande duyvels beſpot: ghelijck aen een ghebeurt is, die hem verhooveerdighde in een ſchoon laken kleedt; want den duyvel riep achter hem uyt eenen beſeten: *Heus tu, hoc ante geſtabat ovis, & ovis erat*: Hoort eens, het ghene waer in ghy u ſoo verhooveerdight droegh eertyts een ſchaep, en t'en was maer een ſchaep: al of hy ſegghen wilde, ghy zijt een wel ghemaeckt ſchaeps-hooft, aenghenſien ghy u verhooveerdight, in de wolle die ghy vande ſchaepen gheleent hebt. Op de ſelve maniere ſoude hy nu moghen ſegghen tot de ghene die hen verhooveerdighen in de ſijden kleederen, datſe over eenighen tydt waeren het inghewant der wormen. Siet eens waer mede de menſchen hun verhooveerdighen ende op-gheblaeſen zijn; te weten, met het ghene ſy vande ſchaepen ende wormen gheleent hebben.

Ten 4. mishaghen deſe ydelheden aen Heylighe Mannen, die eendrachtelijck de ſelve verdoemen, ghelijck wy hier vooren in't vyfde Capittel gheſien hebben. Wy hebben oock een ſchoon Exempel in den H. *Bernardus*: hy was met vyf Broeders Religieus, die altemael heylighlijck leefden in't Kloo-ſter van Clervaux. Sy en hadden maer een Suſter in de wereldt, die eens willende haer ſes Broeders gaen beſoecken, quam ſeer prachtighlijck verciert, ende met een groot gheſleep: maer ſoo ſy was voor de Poorte des Kloo-ſters, niet een van haere Broeders en wilde vooren komen om haer te ſpreken. Ende ſoo ſy daerom ſtont ſeer weenende, den oudtſten Broeder by ghevalle van buyten in't Kloo-ſter keerende,

rende, ende haer siende voor de poorte aldus hooveerdighlijck verciert, noemdese met indignatie: *Stercus involutum*, ghepareerden Mest-hoop, en binnen gaende, klackte de deure voor haeren neuse. Doen begonste sy seer jammerlijck te lamenteren, en te smelten in traenen, ende seyde tot den Portier: Al ben ick een ellendighe Sondaresse, ick en weyghere my niet te beteren: dat mijnen Broeder *Bernardus* hier kome, ende ick zal doen, al dat hy van my zal begheeren. Als dan is den H. Man met de andere Broeders tot haer vooren ghegaen, ende heeftse soo wel ghepredickt, datse t'huys keerende, ende oorlof verkreghen hebbende van haeren Man, is in een Clooster ghegaen, in welck sy heylighlijck heeft gheleeft.

Ten 5. mishaghen die ydelheden aen alle goede Christenen. Hier van hebben wy een schoon Exempel in het Leven vanden H. *Sebastiaen*, daer vertelt wordt, dat soo eenen Jonghman ghenaemt *Torquatus*, die hadde ghefriseert hayr, ghepresenteert wierdt voor den Rechter, ende beleedt dat hy Christen was, eenen jeverighen Christen, ghenaemt *Tiburtius*, en wilde hem niet kennen voor Christen, segghende tot den Rechter: *Ghelooft ghy Doorluchtighsten Heere, dat desen Christen is, die ghefriseert hayr draeght? Noyt en heeft Christus gheweerdight sulcke voor syne Dienaeren te houden.* Dit bevestight den H. *Cyprianus*, segghende: (*De hab. Virg.*) *Die Vrauw-persoonen die met syde en scharlaecken bekleedt zijn, en konnen met Christus niet bekleedt worden: Die met goudt, perels, en juweelen verciert zijn, hebben de cieraeten des herten verloren.*

Ten 6. mishaghen dese ydelheden aen de Heydenen selve, ghelijck blyckt hier vooren uyt het 7. Capittel, waer by ick voeghe, dat *Lysander* en

Archidamus gheweyghert hebben seer kostelijcke kleederen, welcke *Dionysius* Koninck van Sicilien ghesonden hadde voor hunne Dochters (*Theatr. vit. hum. v. vestis*) segghende: datse vreesden dat hunne Dochters met die kleederen souden eer leelijck als schoon worden, ende aen veele mishaghen. Sy hadden ghelijck, want:

Ten 7. de experientie leert, datse oock mishaghen by naer aen alle die in de Stadt zijn. Sy mishaghen aen huns ghelijcke, die haer benyden is't datse beter verciert en kostelijcker ghekleedt zijn, en soeckense te blameren daer sy konnen. Sy mishaghen aen de ghene, die beter van conditie zijn als sy, die terstont jugeren dat sy hunnen staet te buyten gaen, ende hunne hooverdye verfoeyen. Sy mishaghen aen godtvruchtighe Persoonen, die van sulcke ydelheden eenen schroom hebben. Sy mishaghen aen al het volck, die van alle kanten murmureren teghen hunnen overdaedt. Den eenen seght: Maer siet eens dat trots ghebras gaen: ja wat doetse al, om erghens eenen Joncker in't net te kryghen: sy kan haer schoonicheydt wel draghen. Eenen anderen seght: Van waer komen haer dese middelen, om soo de Jouffrauwe te maecken? Men kentse wel, men weet wel wie haer vader was: ick hebb' hem soo menighmael met een wit voorschoot sien staen voor de deure; haer Moeder hiet *Maeyken*, die gonck ghekleedt ghelijck een ghemeyn Boerinneken met een witte mutse, en eenen stroeyen hoet, met een laecken lyveken, ende eenen rock van grof baey, met twee ronde swarte schoen. Eenen anderen seght: Hoe menighe Weduwen en Weesen moet dien mensch verdruckt hebben, ende hun bloedt versopen, om sijn Vrauwe en Dochters soo te doen piafferen. Eenen anderen seght: Sy magh wel pronc-

ken

ken met eens anders goedt, ick hebse de stoffe ghelevert, ick hebse de kleederen ghemaeckt, ende nu moet ick naer mijn ghelt schuyffelen, lydende ghebreck by faute dat ick niet en kan betaelt worden.

Op dese ende ontallijcke andere manieren worden die wereltsche Puppen van alle kanten ghebeten: zijn sy op straete, men wystse met de vinghers; komen sy in de Kercke, daer kryghen sy haer reste vandé goede Biecht-vaders, en Predickanten. Is het moghelijck dat ghy noch niet en siet hoe groot een ydelheydt dit is? Ghy meynt al de werelt te behaghen, en al de wereldt spot met u. *Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium.* Hoe kont ghy soo groote ydelheydt beminnen, en sulck een bedrogh toe-ghedaen zijn? Doet ten lesten u ooghen open, ende siet de valscheydt vande wereldt, die voor de eere, welcke sy u belooft, gheeft verstaetheydt; voor contentement duysent sorghen ende onrusten, en voor u valsch pleysier, u brenght in het eeuwigh verdriet. *Alexander* den Palatyn van Walachien hebbende sijn Provincie qualijck gheregeert, is te Constantinopelen in een seer kostelijck kleedt met een strop verworght gheweest. Hoe schoonder kleedt hy aen hadde, hoe meerder schande ende confusie het voor hem was, sulck een schandelijcke doodt te sterven. Ick gheloove dat hy liever in een slecht habyt soude in't leven ghebleven hebben, als sulck een vercierde doodt te onderstaen. Het waere voor u beter (seght *Christus* in't Evangelie) in't leven te gaen kranck ofte manck, als met twee handen oft twee voeten ghesmeten te worden in het eeuwigh vier. Soo waere het beter in ghescheurde kleederen met *Lazarus* te gaen in het eeuwigh leven, als in purper en sijde met den *Rijcken Vreck* begraven te worden in de helle.

Dit eynde hebben ontwyffelijck ghehadt sommighe Jouffrauwen te Reghensburgh: want soo onsen S. *Joannes Capistranus* aldaer seer scherpelijck berispte de tuyscheryen ende ydelheden der Vrauwen, (*Chron. Min. p.* 3. *l.* 4. *c.* 12.) sommighe Jonghmans en Vrauw-persoonen spotteden met hem, en murmureerden teghen sijne Sermoenen, seghgende, dat het soo groote sonde niet en was als't hy maeckte. Den Dienaer Godts verstaende hunne murmuratien teghen het Woordt Godts, heeft hun van Godts weghe voorseyt schroomelijcke straffen, die over hun hooft hinghen. Den naervolghenden nacht, zijn alle de Jonghmans ende Jouffrauwen, die de principale gheweest hadden in dese murmuratie, subitelijck ghestorven, ende in hun bedde doodt ghevonden. Waer door gheheel de Stadt soo verschrickt is gheweest, dat een jeghelijck terstondt sijn huys suyverde van alle de instrumenten der tuysscheryen, ende de Jouffrauwen brochten alle haere ydelheden in't midden vande Marckt, maeckende eenen hoop ghelijck eenen bergh, in welcken den H. Man het vier dede steken, dat alles vernielde.

Tot desen propooste moet ick noch eenighe dierghelijcke gheschiedenissen vertellen. Als den selven Prack in een Stadt van Duytslandt ghenaemt Bariharga (*Ib. cap.* 13.) men heeft sestich waghens gheladen met Vrauwen cieraten ende instrumenten haerder ydelheden op de Marckt ghevoert, welcke hy insghelijcx heeft doen verbranden. Op eenen anderen tydt besweerende een Besetene (*Ib. cap.* 7.) beval datse soude spuyghen, en dat den duyvel soude uyt-gaen: sy spoogh uyt een swarte slecke, welck den duyvel was. Den Man Godts dede hem wenden in eenen lynen doeck, ende ghemaeckt hebbende

hebbende op de Marckt eenen grooten hoop van ydelheden der Vrauwen, te weten : valſch hayr, linteryen, blancketſel, pouder-dooſen, ſpieghels, friſeer-priemen, toeren van koralen, en perels, pendanten, en duyſent ander beuſel-marckten: daer-en-boven inſtrumenten van tuyſſcheryen, als kaerten, ticktack-barden, &c. heeft het vier daer in gheſteken, ende den duyvel in't midden gheworpen, die daer maeckte een ſchroomelijck gheruchte, maer is ten leſten met alle die inſtrumenten verbrandt gheweeſt, laetende daer ſoo groot eenen ſtanck, dat al het volck moeſt vertrecken.

Dierghelijcke tragedien heeft onſen H. *Bernardinus* oock dickwils uyt-gherecht, verbrandende in't midden der Marckten alle inſtrumenten van ſuperſtitien, ſpelen, en ydelheden der Vrauwen. Onder ander ſoo hy te Peruſien Prack, ende alle de Vrauwen tot hem brochten hunne ydelheden (*Ib. l. 2. c.* 10.) daer was een vande principale der Stede, die eenighe daghen obſtinaet bleef, bewaerende in haer kiſte een paruke van valſch ghefriſeert hayr. Maer ſoo ſy de ſelve kiſte eens open dede, de paruke vloogh haer in't aenſicht, ende gaf haer ſulck eenen gheweldighen ſlagh, dat gheheel haer aenſicht opſwol, ende als ghemurſelt wierdt, waer van ſy langhe die lit-teeckens hiel. Door welck Mirakel is ſy ſoo verſchrickt gheweeſt, dat ſy die paruke, ende alle haere andere ydelheden in't vier heeft gheſmeten, op dat ſy om haeren t'wille niet en ſoude gheraecken in't eeuwigh vier.

XIV. CAPITTEL.

Of de Jouffrauwen, niet wetende dese Leeringhe, voor desen grootelijcx ghesondight hebben? En hoe een jeghelijck moet gaen naer synen staet.

EEr ick eyndighe, moet ick antwoorden op twee vraghen: Ten eersten, of alle de Jouffrauwen, die tot nu toe de hedendaeghsche Mode ende overdaet, ende ydelheden ghevolght hebben, doodelijck ghesondight hebben?

Antwoorde: Is't dat eenighe dat ghedaen hebbende sonder eenigh achterdencken van groot quaedt, en noyt gheweten en hebben dat hier in soo groote sonde gheleghen was, zijnde bereydt sulcke Moden ofte ydelheden te laeten, als sy het souden gheweten hebben, ick segghe dat sulcke niet en hebben doodelijck ghesondight. Maer de ghene die ghehoort hebben datmen daer teghen soo seer Predickt, ende vluchten de Sermoenen daermense berispt, ghelijck den duyvel het Cruys, en zullen gheen excusie hebben inden dagh des Oordeels van doodelijcke sonde. Is't dat sy eenighe vinden diese excuseren, sy zullen met hunne excuseerders vaeren, ghelijck *Christus* seght in't Evangelie: *Is't dat den eenen blinden den anderen leydt, sy zullen beyde in den gracht vallen*: ende ghelijck die van Hierusalem, die *Jeremias* gheen ghehoor en gaven, maer wel de valsche Propheten: welck *Jeremias* voorseyde, datse gaen souden in de ghevangheniſſe van Babylonien, en dat die valsche Propheten hun souden in de selve ghevangheniſſe voor-gaen.

Ten tweeden, hoe een jeghelijck behoort te gaen naer sijnen staet, om niet te zijn in peryckel van verdoemeniſſe. Antwoorde:

Antwoorde : Ick zal hier in ſegghen myn ghevoelen : want om daer in remedie te ſtellen en is myne macht niet: de Regeerders der Steden konnen het doen , ende zijn ſchuldigh het Placcaet van Keyſer *Carel* (oft ſtaen ſy onder Vranckrijck, de Koninck Placcaeten, die ghelijck *Zypæus* ghetuyght, menighvuldigh zijn , en dickwils vernieuwt) te doen onderhouden. Ick ſegghe dan , ten eerſten, dat de Mans en Vrauwen des huys-gheſins ſchuldigh zijn d'eerſte hier in te voorſien : want het ghene onverdraghelijck is , d'eerſte die hier in moeten ghereformeert worden , zijn de Maerten , die nu meeſt al Jouffrauwen zijn gheworden , gaende met koyfen, cornetten, groote kraghen met kanten, ende ſaeyen kerels , ghelijck over weynighe jaeren ginghen de Dochters van treffelijcke Rentiers , oft Koop-mans , ja oock Edele Dochters. En is dit niet een afgryſſelijck abuys? En ſiet gy niet dat de hooverdye nu ghecomen is tot den opperſten graedt , ende dat de wraecke Godts moet komen over ons Vaderlandt , als die in de aerme Dienſt-boden ſelve beghint te regneren? Ergò, dat de Meeſters ende Vrauwen , die hebben ſulcke Maerten , die koyfen , en cornetten , en kraghen , en ſaeyen kerels doen afleggheu , ende dat ſy , en hunne Dochters daer mede te vreden zijn , indienſe niet Edel en zijn. Zijnſe Edel , ſy moghen in't ſijde ghecleedt gaen , maer datſe onderhouden het Placcaet van Keyſer *Carel*. En voorts , datſe altemael ſoo Edel als on-edel reformeren die korte rocxkens , die gheboorde ſchoentjens , die halve maukens , die ſteerten , die gheſtrepte keurſen , dat valſch hayr , die bloote ſchouders , borſten , en aermen , ende andere lichtveerdigheden. Is't datſe ſoo doen ick derveſe verſekeren datſe van deſen kant gheen peryckel en

zullen

zullen lyden vande verdoemeniſſe. Is't datſe niet en willen, ſy zullen't hier namaels beklaghen.

XV. CAPITTEL.

De Chriſten Vrauw-perſoonen worden vermaent tot ſtille vercierſelen, thoonende dat deſe met zeeghbaerheydt den beſten middel zijn, om tot een goedt ende ſaligh Houwelijck te gheraecken.

ICk hebbe tot noch toe met onſe Jouffrauwen ghehandelt, ghelijck betaemt eenen goeden Chirurgyn, die de wonden niet ſachtelijck en handelt, maer ſtyf douwt, ende oock ſnydt als het noodigh is; waer door ſy beter gheſuyvert ende gheneſen worden: niet willende naervolghen die ſachte Chirurgyns, die de wonden nauwelijcx en derven aenraecken, om den ghequetſten gheen pyne aen te doen, maer alleenelijck decken met een plaeſter; en ſoo maecken ſtinckende wonden, die daer naer door eenighe mortificatie, gangrene ofte apoſteume, den ghequetſten in peryckel ſtellen van aerm, oft been, oft oock het leven te verlieſen. Daerom verhope ick, dat onſe Chriſtene Jouffrauwen myne voorgaende beriſpinghen niet qualijck en zullen nemen; indachtigh zijnde het ghene den H. *Gheeſt* ſeght door den mondt vanden Wyſen-man (*Prov.* 27.) *Beter is een openbare beriſpinghe, als een verborghen liefde. Beter zijn de wonden van een die lief heeft, als bedrieghelijcke kuſſinghen vanden ghenen die haet.* Godt is myn ghetuyghe, dat alle myne voorgaende beriſpinghen teghen de cieraten der Vrauw-perſoonen, hoe wel datſe ſomtyts ſeer byten, nochtans komen uyt een oprechte Chriſtelijcke liefde, ende eenen jever tot de ſaligheyt haerder zielen, ende de

zielen

zielen van andere, welcke sy door dit misbruyck in sonden trecken, ende in de eeuwighe verdoemenisse.

Voorts naer dat ick naerghevolght hebbe het exempel van eenen goeden Chirurgyn, soo wil ick nu doen ghelijck den goedertieren *Samaritaen*, die een voorbeeldt van *Christus* was, den welcken vindende op den wegh eenen, die vande Roovers seer ghequetst was, heeft in sijne wonden ghegoten, niet alleen wyn die wat byt, maer oock olie, die versoet: soo wil ick op het leste van dit Boecxken, van onse Jouffrauwen een vriendelijck af-scheydt nemen, met een soete vermaeninghe, thoonende hoe betamelijck dat het is aen haer gheslachte, ende hoe nut om te gheraecken tot een goedt ende sáligh Houwelijck, datse modest zijn in haer kleederen; ende meer trachten verciert te zijn met goede manieren ende deughden, als met de ydelheden van dese wereldt.

De H. Schrifture gheeft ons hier van een schoon Exempel in de Koninghinne *Esther*, de welcke met de alder-schoonste Maeghden van gheheel het Ryck, bereydt ghemaeckt zijnde, om op haeren keer te verschynen voor den Koninck *Assuerus*; als nu haeren keer ghekomen was, soo seght den H. Text (*Esth.* 2.) Datse *niet en heeft begheert der Vrauwen cieraet*, ghelijck de andere Maeghden deden, alsse by den Koninck moesten gaen; ende nochtans *den Koninck heeft haer lief ghehadt boven alle andere Vrauwen, ende hy heeft de Croone des Coninck-rycx op haer hooft ghestelt, ende heeft haer doen regneren in de plaetse van* Vasthi.

Wat magh het herte van desen Koninck soo haest ghewonnen hebben in *Esther*, dat sy hem meer behaeght heeft als alle de andere Maeghden, die eens by hem gheweest hebbende, niet

niet meer en mochten in ſijn ooghen komen, ghelijck den H. Text ghetuyght? T'is om dieſwille dat *Eſther* alleenelijck verciert was met haere naturelijcke ſchoonicheydt, vergheſelſchapt met zeeghbaerheyt, modeſtie, ende de eerbaere ſchaemte, die is het opperſte cieraet der Vrauwen: waer door den H. Text ſeght, datſe ſcheen in de ooghen van een jeghelijck ſeer gratieus ende lieffelijck. Ter contrarie, om dat de andere Maeghden meer ſochten den Koninck te behaghen met overvloedighe cieraten, ende verweckſelen tot een vleeſſchelijcke liefde, als met eerbaerheyt, ſy hebben haeſt het eynde gheſien vanden vleeſſchelijcken luſt, te weten, eenen af-keer.

Soo vaeren ſy ghemeynelijck, die ſich op deſe maniere ſoecken te bereyden tot den Houwelijcken Staet: want de ydele cieraten ende lichtveerdigheden, namentlijck de bloote borſten, verwecken in het herte vande Mans-perſoonen, niet een reyne, maer een onkuyſche ofte beeſtelijcke affectie, die niet dueren en kan: ende daerom de ghene die de Vrauw-perſoonen met ſulck een affectie trauwen, hebben haeſt eenen af-keer vande ſelve.

Ter contrarie, de reyne liefde die in een Mansperſoon veroorſaeckt wordt door de zeeghbaerheyt, modeſtie, ende eerbaere ſchaemte van een Vrauwperſoone, is gheſtadigh; om datſe ghefondeert wort op de deught, die niet en verſlenſt, ghelijck de bedrieghelijcke ſchoonicheyt ende ydelheyt, maer altyts bloeyt, en jeughdigher wort. En deſe is, die de Vrauw-perſoonen, ghelijck wy te vooren in *Eſther* gheſien hebben, boven al gratieus maeckt ende lieffelijck. De daghelijcxſche experientie leert het ſelve. Ick ſien ſomtyts Dochters ende Jouffrauwen, ende hebbe groot behaghen in de modeſtie van haere

haere kleederen ende ghelaet : k'en weet niet wat bevalligheyt ofte gratie ick in haer mercke, die nootsakelijck veroorsaeckt een reyne affectie in de herten der ghener dieſe aenſien. Ick houde voor ſeker dat Godt haer zal ghebenedyden, ende datſe wel zullen vaeren, is't datſe haer begheven tot den Houwelijcken Staet.

Wat heeft *Eudocia* verheven tot de Keyſerlijcke weerdigheyt, ende de Croone op het hooft gheſtelt? T'is haer wysheydt ende goede zeden. Waer door heeft ſy ghecharmeert het herte vanden Keyſer *Theodoſius* ? Niet door koſtelijcke kleederen ende ghepalleerſels ; want ſy was aerm : maer door haeren goeden gheeſt, verſtandigheyt, ende zeeghbaerheyt. Dit was haer cieraet, dat haer verhief boven al de Vrauwen vande ganſche werelt. Daerom ſeyde ſeer wel den H. *Gregorius Nazianſenus*, (*Adverſ. mul. ambit.*) *T'en is het gout niet, noch de purperen ofte ſyden tabbaerden, noch het blancketſel, en andere palleerſels, die de Edele Jouffrauwen cieraet gheven : maer haer vercierſel zijn goede zeden, en fraeye manieren, meeſt altijts t'huys blyven, leſen heylighe boecken, eenigh eerlijck ende profytigh handt-werck doen, &c.* Met den ſelven gheeſt ſeyde den H. *Ambroſius*, (*Exhort. ad Virg.*) *Den H. Petrus heeft gheſeyt, dat de Vrauwen niet en moeten haer cieraet ſoecken in ghefriſeerde ofte ghevlochten locken, noch in goudt ende ſilver, ofte koſtelijcke kleederen ; maer ſy moeten meer ſoecken de cieraten van haere ziele.* Deſe hadde langhe te vooren in het byſonder beſchreven den gheleerden *Tertullianus* (*Lib. de cultu fæm.*) ſegghende : *Komt te voorſchyne ghy Chriſtene Vrauwen, verciert met de cieraten der Apoſtelen, zijnde gheblancket door de eenvoudigheyt, bloſende door de eerbaere ſchaemte, hebbende de ooghen beſchildert met zeeghbaerheydt, den*

mondt

mondt bevalligh door een heylighe stil-swyghentheydt: hanghende aen u ooren de pendanten van het Woordt Godts, nemende op u schouders voor kraghe het soete jock Christi. Buyght u hoofden onder u Mans, soo zuldy ghenoech verciert wesen. Stelt u handen te wercke met het spinne-wiel, ofte met naeyen, &c. Houdt u voeten vaste t'huys; soo zuldy meer behaghen, als in het goudt. Bekleedt u met de syde van deughtsaemheyt, met het fyn lijnwaet van heyligheyt, met het purperen kleedt van eerbaerheyt: aldus verciert zijnde, zuldy Godt voor uwen Minnaer hebben.

Sulck een Vrauwe wenschte voor haeren Sone, die noyt ghenoech ghepresen Keyserinne, Moeder vanden Keyser *Theophilus*: daerom op dat hy in een saecke van soo grooten ghewichte niet qualijck en soude verkiesen, wel wetende dat niet alleen het welvaeren van sijn tydelijck Ryck, maer oock sijn eeuwighe Saligheydt daer van dependeerde, soo heeft sy eenen seldtsaemen, maer verstandighen raedt voor-ghestaghen; waer door sy socht den jonghen lust ende drift des Keysers wat te matighen. Sy dede vergaderen alle de Schoonste Dochters van gheheel het Ryck, ende gaf hem eenen gouden appel, waer mede hy soude vereeren de welcke hy tot sijne Bruydt soude verkiesen. Maer eer dit gheschiede, hadde sy dry Saletten doen op-schicken. In d'eerste heeft sy doen hanghen de schilderyen van alle de schoonste Vrauwen, die oyt in't Heydendom gheleeft hadden, als waeren *Helena*, *Lucretia*, *Cleopatra*, *Semiramis*, ende andere, seer ydelijck ende oneerlijck verciert; de welcke honghen in swarte molluren, omringhelt met vlammen. In de tweede waeren uytnemende schoone stucken der ghener die gheleeft hadden in het waerachtigh gheloof; als waeren *Sara*, *Rebecca*, *Rachel*,

Rachel, *Judith*, *Esther*, *Susanna*, *Catharina*, *Cecilia*, *Agnes*, seer modest, ende eerbaer in kleederen ende ghelaet, zijnde claer-blinckende, ende omringhelt met Sterren, hanghende in vergulden molluren. In de derde waeren vergadert alle de schoonste Jonckvrauwen diemen in't Landt hadde konnen vinden. De Moeder dan noodt haeren Sone om een aldergratieuste Keyserinne te verkiesen: sy leydt hem in de eerste Salette, ende beschryft hem wat die Schilderyen bedieden. Van daer gaen sy in de tweede, ende doet hier van ghelijcke. Ten lesten komen sy in de derde, daer den gouden appel ende de croon moeste ghegheven worden. Hier heeft sy tot hem ghesеyt: Liefsten Sone, hier siet ghy voor uwe ooghen den roem van alle de schoonste en bevallighste creaturen: t'is nu in uwe macht de schoonste bloem van al te plucken: doch op een saeck bidd' ick datghe wilt letten, of ghy liever hebt een te verkiesen, met welcke ghy inder eeuwigheydt zult branden, ghelijck nu doen die in d'eerste Salette hanghen; ofte wel een met welcke ghy u zult inder eeuwigheydt verblyden, ghelijck nu doen die ghy in de tweede Salette hebt ghesien. Dese korte, maer krachtighe woorden gonghen den Soon soo diep in het herte, dat hy de deught voor de ydelheydt stellende, den appel schonck aen de zeeghbaere ende Godt-vreesende *Theodora*, welcke hy verkoos tot Bruydt ende Keyserinne.

Het waer te wenschen dat alle de Vaders ende Moeders dit exempel naervolghden, leerende hunne Sonen niet soo seer sien naer de schoonicheydt, ryckdom, cieraten, ende andere lichamelijcke gaven (om welcke nu menighe in de helle branden) als naer de deught, zeeghbaerheydt, ende Godt-vreesentheydt van een Dochter. Leerende

oock haere Dochters sich stellen tot den Houwelijcken Staet, niet met lichtveerdighe vercierselen, ende naecktheden de Jonghmans aenlockende, maer met goede zeden, eerbaerheyt, ende godtvruchtigheydt haer selven maeckende bequaeme voorworpen van een reyne liefde; ende daer-en-tusschen Godt biddende sonder op-houden, om sulck een paer te ontmoeten, waer mede sy moghen haere saligheyt wercken.

Ick moet hier op het leste stellen tot eenen spieghel voor alle de Jonghe Dochters ende Jonck-vrauwen, een Edele Maghet van Alexandrien, (*Le Jeune to. 5. ser. 9.*) die seer eensaemelijck ende godtvruchtigh leefde, haer selven beghevende tot vasten, waecken, ghebeden, aelmoessen, ende andere godtvruchtighe oeffeninghen. Den duyvel benydende haere deught, heeft teghen haer verweckt een groote tentatie. Daer was in de selve Stadt een Jonghman, die op haer soo gheweldigh verlieft is gheworden, dat soo dickwils als sy van huys gonck naer de Kercke, hy haer bespiedde ende volghde, en met oneerlijcke woorden ende gesten verweckte tot quaet: maer sy en antwoorde, noch en sagh naer hem niet. Voorts soo dit dickwils te doen was, sy willende dese quellinghen vlieden, bleef t'huys, ende en gonck naer de Kercke niet. Naer eenighen tydt soo het haer verveelde soo langh berooft te zijn vande Goddelijcke Dienstен, sy sendt tot hem haere Dienst-maeght, om te segghen dat sy hem wilde spreken. Hy heel verblydt zijnde, om dat hy nu verhopte tot sijn begheerte te komen, is seer vlytighlijck tot haer ghegaen. Hy vondtse sitten op haer bedde, om dat sy niet wel te passe en was: de welcke hem aldus heeft aengheſproken: waerom zydy my soo lastigh? Waer in hebb' ick u misdaen?

Ghy

Ghy zijt oorſaecke dat ick niet en gae naer de Kercke. Meynt ghy dat ghy Godt hier van gheen rekeninghe en zult moeten gheven? Waer op hy antwoorde: k'en wiſt wat ſegghen, ick ben overwonnen van ſulck een gheweldighe paſſie van liefde tot u, dat ſoo dickwils als ick u ſien, ick worde als uyt myn ſelven. De Maghet vraeghde: wat iſſer in my dat u ſoo quelt? Wat hebdy in my gheſien, dat in u veroorſaeckt deſe freneſye? T'zijn u ooghen (ſeyde hy) die my betooveren: dit zijn twee ſterren die mijn herte rooven. Seer wel (ſeyde ſy) is't dat het maer hier aen en lieght, ghy zultſe hebben. Gaet (ſeyde ſy aen haer Maerte) bringht my hier een ſchotel, en nemende de ſpille van haer ſpinne-wiel, ſpit ſy beyde haere ooghen uyt, ſy leght die in de ſchotel, ende preſenteert die aen den Jonghman, ſegghende: Neem daer is het ghene ghy ſoo beminde: zuldy nu te vreden zijn? Hy teenemael verſchrickt zijnde door ſulck een genereuſe acte, is ſoo gheraeckt gheweeſt in ſijn herte met een levendigh berouw, dat hy terſtont de werelt verlaetende, in een Klooſter ghegaen is, daer hy heylighlijck heeft gheleeft.

Den H. *Ambroſius* ſprekende vanden H. *Joannes Baptiſta*, die is onthalſt gheweeſt, om dat hy beriſpte de onkuyſcheydt van *Herodes*, ſtelt ons voor ooghen het afgheſneden hooft van deſen grooten Propheet, ſegghende: *Clauduntur lumina, non tam mortis neceſſitate, quàm horrore luxuriæ.* De ooghen worden gheſloten, niet ſoo ſeer door de doodt, als door den ſchroom vande onkuyſcheyt. Waer't ſake dat de voorſeyde genereuſe Maghet noch waere in de wereldt, ſy en ſoude niet droevigh weſen om datſe haer eyghen ooghen uytgheruckt heeft, maer ſy ſoude haer verblyden, niet alleen om de ziele van

dien Jonghman ghewonnen te hebben, maer oock om niet te sien de ontdeckte borsten, die gheblanckette aensichten, die vendels van onkuyscheyt, die nesten van alle vuylicheden, welcke sy uytter maeten seer verschroomde.

O Christene Dochters ende Jouffrauwen, volght naer de deught van dese Maghet, ten minsten van verre, is't dat ghy hopt te gheraecken tot de glorie in welcke sy nu is. Ick en raede u niet datghe uwe ooghen uytruckt, die uwen even naesten zijn oorsaecke van tentatie: maer ick raede u een saecke die veel lichter is, te weten: datghe uwe borsten ende aermen deckt, ende weirt van u hooft ende kleederen alle verweckscls van onkuyscheyt; door welcke ghy in dit Boecxken ghehoort hebt dat soo menighe zielen verlooren gaen. Dit versoeckt van u *Jesus Christus*, die voor dese zielen ghestorven is. Dit begheert van u sijn dierbaer Bloedt, t'welcke hy voor de zielen ghestort heeft. Hebt compassie met die aerme zielen, die door dese uwe ydelheyt eeuwelijck zullen moeten branden. Ten lesten, hebt medelyden met u eyghen ziele, want sy soo veel verdoemenissen zal onderworpen zijn alsghe door dese ydelheydt zult zielen in de helle ghetrocken hebben.

Hier mede sluyte ick dese materie, biddende den Bermhertighen Godt, dat hy alle onse herten soo verlichte met sijne kennisse, ende onse affectien soo aftrecke vande begheerlijckheden van dese wereldt, op dat wy moghen verdienen het Hemels Bruyloftkleedt, en de Croone van d'eeuwighe Glorie.

SLUYT-

SLUYT-REDEN

Tot de Godts-gheleerde.

DIt zy al gheseyt, behoudens het beter ghevoelen, ende namentlijck het vonnisse van onse Moeder de H. Catholijcke Roomsche Kercke. Ick bidde ondertusschen, ende besweere door het Inghewant *Jesu Christi*, dat de gene die tot noch toe anders van ghevoelen zijn geweest gheweerdighen te considereren, dat ick niet en staen voor de cause van myn Orden, maer van gheheele de Christenheyt, ja van *Christus* selve, die alleen de schade lydt van sijn dierbaer Bloedt dat gheslort is gheweest voor soo menighe zielen, die door de lichtveerdighe cieraten der Vrauwen daghelijcx verloren gaen: ende datse liever met my aerbeyden, om soo groot een verlies der zielen te beletten, als met een te seer vleyende-moedigheydt hun teghen te willen weiren. Doch indien jemandt wilt twistich zijn, ick zal gheerne wycken: T'en betaemt eenen Dienaer Godts niet te twisten. De waerheydt die zal voor haer selven ghenoech vechten. Ick bidde hun daer-en-boven met alle instantie (want het gaet voor de ziele en voor de eeuwigheydt) datse teghen de H. Schrifture soo opentlijck sprekende, teghen de Heylighe Vaders soo sorghvuldelijck vermaenende, teghen de Exempels soo schroomelijck roepende, teghen de experientie soo claerlijck ghetuyghende, niet te seer en steunen op eenighe menschelijcke redens: want ghelijck seer wel seght den Seraphinschen Leeraer S. *Bonaventura (De Prof. Rel. l. 2. cap. 41.) Met Godt willen disputeren is sottigheydt, al ofmen hem wilde overtuyghen, dat hy niet en moet oordeelen*

doodelycke ſonde te zijn, het ghene onſe opinie niet en wilt voor doodelijcke ſonden houden. Sijn achtinghe is den Reghel vande onfaelbaere rechtveerdigheydt, ende niet onſe liſtighe opinie, welcke wy onſe conſcientie noemen.

Ten minſten moeten ſy my toe-ſtemmen, dat hun Sententie door ſoo veele ende ſoo krachtighe argumenten uyt de Heylighe Schrifturen, Heylighe Vaders, Hiſtorien, ende reden ghetrocken, ghethoont is twyffelachtigh en peryckeleus te zijn; dat niemandt, t'en zy dat hy obſtinaet is, en ſoude konnen loochenen. Datſe nu eens hooren, die op ſulcke twyffelachtighe Sententien ſteunen, wat in dierghelijcken caſus den ſelven Seraphinſchen Leeraer ſeght: (*Ib. cap.* 12.) *Twyffelachtighe uytlegghinghe des Ghebodts, is perijckeleus, ghelijck een rotte brugghe over een ſnel ende diep water, waer van het twijffelachtigh is, of ſy onder den paſſant zal breken, of blyven in ſtandt. Waerom wilt jemandt, die meerder ſtrijden om de liefde Chriſti heeft willen onderſtaen, ende verlaeten heeft al dat in de wereldt is, ſy ſelven ſtellen in perijckel, om een kleyne voldoeninghe vanden eyghen wille, of om eenigh kleyn ghemack, ſteunende op ſyne oft jemandt anders onſekere opinie: ſoo dat hy indien Godt die opinie voor goedt houdt, ontgaet de verdoemeniſſe ſonder eenighe verdienſte; maer is't datſe Godt verworpt, wordt verdoemt. Namentlijck om dat ſulcke opinien dickwils perijckeleuſer zijn, als openbaere overtredinghen. Want als den menſch weet dat hy miſdoet, hy wordt daer van lichtelijck ghebetert; maer als hy niet en weet dat hy ſondight, ende daer-en-boven ghelooft dat het hem gheoorloft is het ghene hy doet, hy en heeft daer van gheen oprecht leetweſen in ſyn uytterſte, om de valſche hope, dat het hem miſſchien gheoorloft was, ofte dat hy daer in ſeer weynigh gheſon-*

dight

dight heeft, steunende op een rieten ende ghebroken stock. Dese reden van dien Leeraer dunckt my de alder-sterckste te zijn, die seer behoorde te verschricken veel wyde conscientien van desen tydt; die met alle hunne waerschynelijcke redens hun selven, en meer andere met hun, op het eynde zullen bedroghen vinden. Ick bidde den Bermhertighen Godt, dat hy gheweerdighe, eer het soo verre komt, hun verstandt te verlichten; op dat sy moghen begrypen dese Sententie, en daer naer hun leven schicken: *Nulla satis magna securitas, ubi periclitatur æternitas:* Men kan noyt ghenoech versekert zijn, als het gaet voor d'eeuwigheydt.

EYNDE.

MISC
69
C743905
24AG14